

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

1

ČASOPIS 21 (XLVIII)
ZEMĚDĚLSKÁ
ŘÍJEN 1975
10 Kčs

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÁ
ÚSTAV VĚDECKOTECHNICKÝCH INFORMACÍ

Vědecký časopis ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

Redakční rada

Prof. ing. Karel Svoboda, CSc., (předseda), doc. ing. Milan Branický, CSc., ing. Emil Divila, CSc., prof. dr. ing. Alois Grolig, DrSc., doc. ing. Dimitrij Choma, CSc., prof. Jaroslav Kabrhel, ing. Jaroslav Korbíni, CSc., ing. Jaroslav Kunc, CSc., prof. ing. Jaroslav Píř, CSc., ing. Vladimír Stýblo, CSc., doc. ing. Jan Truksa, CSc.

Vedoucí redaktorka ing. Hedvika Malíková

© Ústav vědeckotechnických informací, Praha 1975

■
Vědecký časopis ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA uveřejňuje studie, rozborů a vědecká pojednání o vyřešených úkolech výzkumu v oboru ekonomiky zemědělství a potravinářského průmyslu. Vydává Československá akademie zemědělská — Ústav vědeckotechnických informací. Vychází měsíčně. Redakce: 120 56 Praha 2, Slezská 7, telefon 257541, 254451. Celoroční předplatné Kčs 120,—.

■
Научный журнал ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA публикует обзоры, анализы и научные статьи о решенных заданиях по научному исследованию в области экономики сельского хозяйства. Издает Чехословацкая сельскохозяйственная академия — Институт научно-технической информации. Выход в свет ежемесячно. Редакция 120 56 Прага 2, Слезска 7.

■
The scientific journal ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA published studies, analyses and scientific treatises about the solved research tasks in the sphere of the agricultural economics. Published by the Czechoslovak Academy of Agriculture — the Institute of Scientific and Technical Information. Issued monthly. Editorial office 120 56 Prague 2, Slezská 7.

■
Die wissenschaftliche Zeitschrift ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA veröffentlicht Studien, Analysen und wissenschaftliche Abhandlungen über die gelösten Forschungsaufgaben auf dem Gebiete der Ökonomik. Herausgegeben von der Tschechoslowakischen landwirtschaftlichen Akademie — Institut für wissenschaftlich-technische Informationen. Erscheint monatlich. Redaktion 120 56 Prag 2, Slezská 7.

Zemědělská ekonomika

J. Kunc, J. Korbíni

Otázky postupného vyrovnávání úrovně zemědělství ČSR a SSR
Вопросы постепенного выравнивания уровня сельского хозяйства ЧСР и ССР
Gradual Equalization of the Levels of Agriculture in the Czech Socialist Republic and the Slovak Socialist Republic
Fragen des schrittweisen Ausgleiches des Niveaus der Landwirtschaft in der ČSR und der SSR

J. Burian

Úloha plánu v současné etapě rozvoje zemědělství v ČSSR
Роль плана в современном этапе развития сельского хозяйства в ЧССР
The Role of the Plan at the Present Stage of the Development of Agriculture in the Czechoslovak Socialist Republic
Aufgabe des Plans in der gegenwärtigen Etappe der Entwicklung der Landwirtschaft in der ČSSR

S. Řádek

Úloha nástrojů daňové, dotační a subvenční politiky v současné etapě plánového řízení čs. zemědělství
Роль рычагов политики налогов, дотаций и субвенций на современном этапе планового управления в чехословацком сельском хозяйстве
The Role of the Tax, Grant, and Subsidizing Policies at the Present Stage of Planned Management in the Czechoslovak Agriculture
Aufgabe der Instrumente für Steuer-, Dotations- und Subventionspolitik in der gegenwärtigen Etappe der planmäßigen Leitung der tschechosl. Landwirtschaft

A. Záborská

Vývoj důchodové situace zemědělských podniků v průběhu 5. pětiletky a účinnost ekonomických nástrojů
Развитие положения доходов сельскохозяйственных предприятий в течение пятого пятилетнего плана и эффективность экономических орудий
The Development of Farm Income Situation in the Course in the fifth 5-year Plan and the Efficiency of Economic Tools
Die Entwicklung der Einkommenssituation der landwirtschaftlichen Betriebe im Verlauf des 5. Fünfjahrplans und Effektivität ökonomischer Instrumente

L. Sobotka

Některé výsledky výzkumu, konstrukce a relací cen zemědělských výrobků
Некоторые итоги исследования конструкции и соотношений цен на продукты сельского хозяйства
Some Results of the Research of Construction and Relations of Agricultural Prices
Einige Resultate der Forschung, Gestaltung und Relationen der Preise von landwirtschaftlichen Produkten

J. Novák

Vlastní náklady v zemědělství a jejich vývoj od roku 1967 do roku 1974
Себестоимость в сельском хозяйстве и ее развитие с 1967 по 1974 г.
Prime Costs in Agriculture and their Development from 1967 to 1974
Selbstkosten in der Landwirtschaft und ihre Entwicklung von 1967 bis 1974

J. Bača

Investiční struktury v dlouhodobém rozvoji čs. zemědělství
Структуры капиталовложений в перспективном развитии чехосл. сельского хозяйства
Capital Investment Structures in the Long-Term Development of Czechoslovak Agriculture
Investitionsstrukturen in der langfristigen Entwicklung der tschechosl. Landwirtschaft

M. Klečka

Oceňování zemědělského půdního fondu ČSSR a jeho úloha v plánovém řízení zemědělství
Проведение оценки сельскохозяйственного земельного фонда ЧССР и его роль в плановом управлении сельским хозяйством
Land Assessment and Evaluation in the ČSSR and its Role in the Planned Management of Agriculture
Bewertung des landwirtschaftlichen Bodenfonds der ČSSR und seine Aufgabe in der planmäßigen Leitung der Landwirtschaft

SMĚ- ROVACÍ ZNAK		TEXT	Pořadové číslo záznamu: zařazení:
AUTOR	KUNC, J. — KORBÍNI, J.		
PRACOVISTĚ	Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2, Výzkumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a výživy, Trenčianská 55, 880 27 Bratislava.		
NÁZEV ORIGINÁLU	Otázky postupného vyrovnávání úrovně zemědělství ČSR a SSR.		
PŘEKŁAD NÁZVU			
TITUL	Zeměd. Ekon.,		
CITACE	21, 1975, č. 11, s. 729—740. — 4 tab.		
HESLA	analýza srovnávací, úroveň celostátní, rostlinná výroba, živočišná výroba, ekonomická efektivnost.		
ANOTACE	Práce je věnována porovnání intenzity růstu zemědělské produkce v České socialistické republice a ve Slovenské socialistické republice. Srovnání se provádí za období 1967—1973. Za základ srovnání se používá HZP na 1 ha z. p., dále na 1 ha redukováný, HRP na 1 ha z. p. atd. Identifikují se rozdíly v tempu růstu, rozdíly způsobené přírodně ekonomickými oblastmi, strukturální skladbou osevních ploch atd. Srovnávají se výsledky dosažené v obou republikách u jednotlivých plodin (např. u cukrovky, kukuřice, brambor, atd.). Obdobně se analyzují vzájemné výsledky v oblasti živočišné výroby. Porovnávají se rovněž dosažené ekonomické ukazatele (základní prostředky, pracovní síly, úroveň odměn, nákladovost, rentabilita).		
TAG		INPUT DATA	Record Number:
			Category:
AUTHOR	KUNC, J. — KORBÍNI, J.		
INSTITUTION ADDRESS	Economic Research Institute for Agriculture and Food, Mánesova 75, 120 58 Praha 2, Economic Research Institute for Agriculture and Food, Trenčianská 55, 880 27 Bratislava.		
ORIGINAL TITLE	Otázky postupného vyrovnávání úrovně zemědělství ČSR a SSR.		
TRANSLATION	Gradual Equalization of the Levels of Agriculture in the Czech Socialist Republic and the Slovak Socialist Republic.		
JOURNAL TITLE	Zeměd. Ekon.,		
COLLATION	21, 1975, No. 11, pp. 729—740. — 4 tabs.		
SUBJECT HEADINGS	comparative analysis, over-all national level, plant production, animal production, economic effectiveness.		
ABSTRACT	The intensities of the growth of farm output in the Czech Socialist Republic and in the Slovak Socialist Republic are compared. The comparison covers the period of 1967—1973. Gross farm output per 1 ha of farm land, per 1 reduced ha, gross output of plant production per 1 ha of farm land, etc. are used as a basis of comparison. Differences in growth rates, differences due to natural and economic regions, differences resulting from the structure of areas under crops etc. are determined. The results achieved in the two republics in different crops (e. g. sugar beet, maize, potatoes, etc.) are compared. Similarly, the comparative results in animal production are analysed. There is also a comparison of the economic indices (principal means, labour, levels of remuneration, cost rates, profitability).		

КОД	ТЕКСТ	№ п/п ДОК. ОПИСАНИЯ
		классификация:
АВТОР	KUNC, J. — KORBÍNI, J.	
МЕСТО РАБОТЫ	Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и питания, Манесова 75, 120 58 Прага 2, Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и питания, Тренчианска 55, 880 27 Братислава.	
НАЗВАНИЕ ОРИГИНАЛА	Otázky postupného vyrovnávání úrovně zemědělství ČSR a SSR.	
ПЕРЕВОД НАЗВАНИЯ	Вопросы постепенного выравнивания уровня сельского хозяйства ЧСР и ССР.	
ТИТУЛ	Zeměd. Ekon.,	
ВЫДЕРЖКИ	21, 1975, № 11, с. 000-000. — 4 табл.	
КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА	анализ сопоставления, общегосударственный уровень, растениеводство, животноводство; экономическая эффективность.	
АННОТАЦИЯ	Статья посвящена сравнению интенсивности роста сельскохозяйственной продукции в Чешской Социалистической Республике и в Словацкой Социалистической Республике. Сравнение проводится за период 1967—1973 гг. За основу сравнения берется валовой сельскохозяйственный продукт на 1 га сельхозугодий, далее редуцированный на 1 га, валовой растительный продукт на 1 га сельхозугодий и т. п. Идентифицируются различия в темпе роста, различия, вызванные природно экономическими областями, структурным составом посевных площадей и т. п. Сопоставляются результаты, полученные в обеих республиках у отдельных культур (например, у сахарной свеклы, кукурузы, картофеля и т. п.). Аналогично анализируются взаимные результаты в области животноводства. Также сопоставляются экономические показатели (основные средства, рабочая сила, уровень оплаты труда, дороговизна, рентабельность).	

KATEGORIE	AUFNAHMEBOGEN	Ref. Nr.:
		Fachgebiet:
AUTOR	KUNC, J. — KORBÍNI, J.	
ORT INSTITUTION	Forschungsinstitut für Land-und Nahrungsmittelwirtschaft, Mánesova 75, 120 58 Praha 2, Forschungsinstitut für Land-und Nahrungsmittelwirtschaft, Trenčianská 55, 880 27 Bratislava.	
TITEL	Otázky postupného vyrovnávání úrovně zemědělství ČSR a SSR.	
ÜBERSETZUNG DES TITELS	Fragen des schrittweisen Ausgleiches des Niveaus der Landwirtschaft in der ČSR und der SSR.	
ZEITSCHRIFT	Zeměd. Ekon.,	
BIBL. ANGABE	21, 1975, Nr. 11, S. 729—740. — 4 Tab.	
SCHLAG-WORTE	Vergleichsanalyse, ganzstaatliches Niveau, Pflanzenproduktion, Tierproduktion, ökonomische Effektivität.	
KURZREFERAT	Die Arbeit ist dem Vergleich der Wachstumsintensität der landwirtschaftlichen Produktion in der Tschechischen Sozialistischen Republik und der Slowakischen Sozialistischen Republik gewidmet. Der Vergleich wird für den Zeitraum 1967—1973 durchgeführt. Als Basis für den Vergleich wird landwirtschaftliche Bruttoproduktion je 1 ha LN benutzt, weiter auf 1 ha reduzierte Bruttopflanzenproduktion je 1 ha LN usw. Es werden Unterschiede in der Zuwachsrate, die durch natur-ökonomische Gebiete, durch die strukturelle Zusammensetzung der Aussaatflächen verursachten Unterschiede identifiziert. Die in den beiden Republiken bei den einzelnen Fruchtarten (z. B. bei Zuckerrübe, Mais, Kartoffeln usw.) erreichten Ergebnisse werden verglichen. Ähnlich werden die Ergebnisse in der Tierproduktion verglichen. Es werden auch die erreichten ökonomischen Kennziffern (Grundmittel, Arbeitskräfte, Niveau der Entlohnungen, Kostenaufwand, Rentabilität) verglichen.	

SMĚ- ROVACÍ ZNAK		TEXT	Pořadové číslo záznamu: zařazení:
AUTOR	BURIAN, J.		
PRACOVISTĚ	Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2.		
NÁZEV ORIGINÁLU	Úloha plánu v současné etapě rozvoje zemědělství v ČSSR.		
PŘEKLAD NÁZVU			
TITUL	Zeměd. Ekon.,		
CITACE	21, 1975, č. 11, s. 741—750.		
HESLA	plánování, metodologie, úroveň centra, teoretické pojednání.		
ANOTACE	Vychází se ze závěrů stanovených říjnovým plénem ÚV KSČ v roce 1975 na úseku zemědělství a výživy lidu a tyto se promítají do metodologie a do procesu tvorby národohospodářských plánů. Analyzují se výsledky dosažené v průběhu pátého pětiletého plánu. Rozebírají se možnosti a formy zdokonalování systému plánování v současné etapě vývoje odvětví. Rozvádí se princip demokratického centralismu, komplexního přístupu k tvorbě plánu, ekonomické efektivnosti, optimality cílů a národohospodářské struktury, atd. Upozorňuje se na úlohu plánu na poli řízené restrukturalizace odvětví a na úlohy ekonomických nástrojů.		
TAG		INPUT DATA	Record Number: Category:
AUTHOR	BURIAN, J.		
INSTITUTION ADDRESS	Economic Research Institute for Agriculture and Food, Mánesova 75, 120 58 Praha 2.		
ORIGINAL TITLE	Úloha plánu v současné etapě rozvoje zemědělství v ČSSR.		
TRANSLATION	The Role of the Plan at the Present Stage of the Development of Agriculture in the Czechoslovak Socialist Republic.		
JOURNAL TITLE	Zeměd. Ekon.,		
COLLATION	21, 1975, No. 11, pp. 741—750.		
SUBJECT HEADINGS	planning, methodology, level of the centre, theoretical treatise.		
ABSTRACT	The study is based on the decisions of the Plenary Session of the Central Committee of the Communist Party of Czechoslovakia in October 1975 concerning agriculture and food. These decisions are incorporated in the methodology and in the process of working out the national-economy plan. The results achieved in the course of the fifth five-year plan are analysed. The possibilities and forms of the improvement of the planning system at the present stage of development in the field of agriculture and food are treated in detail. The principle of democratic centralism, complex approach to the work on the plan, economic effectiveness, optimality of the objectives and the structure of the national economy, etc. are described. Attention is drawn to the role of the plan in the restrukturalization of the whole sector and to the role of economic levers.		

КОД	ТЕКСТ	№ п/п док. описания:
		классификация:
АВТОР	BURIAN, J.	
МЕСТО РАБОТЫ	Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и питания, Манесова 75, 120 58 Прага 2.	
НАЗВАНИЕ ОРИГИНАЛА	Úloha plánu v současné etapě rozvoje zemědělství v ČSSR.	
ПЕРЕВОД НАЗВАНИЯ	Роль плана в современном этапе развития сельского хозяйства в ЧССР.	
ТИТУЛ	Zeměd. Ekon.,	
ВЫДЕРЖКИ	21, 1975, № 11, с. 741-750.	
КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА	планирование, методология, уровень центра, теоретическое обсуждение.	
АННОТАЦИЯ	Автор исходит из заключений, вытекающих из октябрьского пленума ЦК КПЧ в 1975 г. в области сельского хозяйства и питания населения, и отражает их в методологии и в процессе разработки народнохозяйственных планов. Анализируются результаты, достигнутые в период пятого пятилетнего плана. Обсуждаются возможности и формы усовершенствования системы планирования в современном этапе развития данной области. Подробно описывается принцип демократического централизма, комплексного подхода к разработке плана, экономической эффективности, оптимальности целей и народнохозяйственной структуры и т. п. Обращается внимание на роль плана в области управляемого реструктурирования отрасли и на роль экономических рычагов.	

KATEGORIE	AUFNAHMEBOGEN	Ref. Nr.:
		Fachgebiet:
AUTOR	BURIAN, J.	
ORT INSTITUTION	Forschungsinstitut für Land-und Nahrungsmittelwirtschaft Mánesova 75, 120 58 Praha 2.	
TITEL	Úloha plánu v současné etapě rozvoje zemědělství v ČSSR.	
ÜBERSETZUNG DES TITELS	Aufgabe des Plans in der gegenwärtigen Etappe der Entwicklung der Landwirtschaft in der ČSSR.	
ZEITSCHRIFT	Zeměd. Ekon.,	
BIBL. ANGABE	21, 1975, Nr. 11, S. 741 – 750.	
SCHLAG-WORTE	Planung, Methodologie, Niveau des Zentrums, theoretische Abhandlung.	
KURZREFERAT	Es wird von den, von dem Octoberplenum des ZK der KPTsch im J. 1975 festgelgten Beschlüsse auf dem Gebiet der Volksernährung ausgegangen und diese werden in die Methodologie und in den Prozeß der Aufstellung der volkswirtschaftlichen Pläne übertragen. Die im Verlauf des fünften Fünfjahrplans erzielten Ergebnisse werden analysiert. Es werden die Möglichkeiten und die Formen zur Vervollkommnung des Planungssystems in der gegenwärtigen Entwicklungsetappe des Zweiges auseinandergesetzt. Das Prinzip des demokratischen Zentralismus, des komplexen Antritts an die Plangestaltung, der ökonomischen Effektivität, der Optimalität der Ziele und der volkswirtschaftlichen Struktur usw. wird entwickelt. Es wird auf die Aufgabe des Plans auf dem Gebiet der gesteuerten Restrukturalisierung des Zweiges und auf die Aufgaben der ökonomischen Instrumente aufmerksam gemacht.	

SMĚ- ROVACÍ ZNAK	TEXT	Pořadové číslo záznamu: zařazení:
AUTOR	ŘÁDEK, S.	
PRACOVIŠTĚ	Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2.	
NÁZEV ORIGINÁLU	Úloha nástrojů daňové, dotační a subvenční politiky v současné etapě plánovitého řízení v čs. zemědělství.	
PŘEKLAD NÁZVU		
TITUL	Zeměd. Ekon.,	
CITACE	21, 1975, č. 11, s. 751—760. — 2 tab.	
HESLA	ekonomické nástroje, plánování, úroveň podniku, analýza srovnávací.	
ANOTACE	Příspěvek je věnován úloze ekonomických nástrojů v rámci plánovitého řízení dalšího rozvoje zemědělství v průběhu šesté pětiletky. Rozebírá se úloha základních cen zemědělských výrobků, dále funkce diferenciálních příplatků, zemědělské daně a dotací. Ilustruje se působení těchto ekonomických nástrojů v průběhu posledních let, zejména jejich vliv na ekonomiku v různých výrobních podmínkách. Rozebírá se otázka ekonomických normativů, zjišťování potřebných ekonomických informací pro tvorbu a vyhodnocování účinnosti ekonomických nástrojů.	
TAG	Record Number: Category:	
INPUT DATA		
AUTHOR	ŘÁDEK, S.	
INSTITUTION ADDRESS	Economic Research Institute for Agriculture and Food, Mánesova 75, 120 58 Praha 2.	
ORIGINAL TITLE	Úloha nástrojů daňové, dotační a subvenční politiky v současné etapě plánovitého řízení v čs. zemědělství.	
TRANSLATION	The Role of the Tax, Grant, and Subsidizing Policies at the Present Stage of Planned Management in the Czechoslovak Agriculture.	
JOURNAL TITLE	Zeměd. Ekon.,	
COLLATION	21, 1975, No. 11, pp. 751—760. — 2 tabs.	
SUBJECT HEADINGS	economic implements, planning, level of the enterprise, comparative analysis.	
ABSTRACT	The paper deals with the role of economic implements in the planned management of further development of agriculture in the course of the sixth five-year plan. The role of the basic prices of farm products, the function of differential bonuses, agricultural tax, and grants are analysed. The effect of these economic implements in the course of recent years is illustrated, particularly the influence on the economy of enterprises under different conditions of production. The problem of economic normatives and the determination of the required economic information for the creation and evaluation of the effectiveness of economic implements is analysed.	

КОД	ТЕКСТ	№ п/п док. описания:
		классификация:
АВТОР	ŘÁDEK, S.	
МЕСТО РАБОТЫ	Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и питания, Манесова 75, 120 58 Прага 2.	
НАЗВАНИЕ ОРИГИНАЛА	Úloha nástrojů daňové, dotační a subvenční politiky v současné etapě plánovitého řízení v čs. zemědělství.	
ПЕРЕВОД НАЗВАНИЯ	Роль рычагов политики налогов, дотаций и субвенций на современном этапе планового управления в чехосл. сельском хозяйстве.	
ТИТУЛ	Zeměd. Ekon.,	
ВЫДЕРЖКИ	21, 1975, № 11, с. 751-760. — 2 табл.	
КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА	экономические рычаги, планирование, уровень предприятия, сравнительный анализ.	
АННОТАЦИЯ	В статье рассматриваются роль экономических рычагов в рамках планового управления дальнейшим развитием сельского х-ва в 6-й пятилетке, роль основных цен на с/х продукты, функция дифференц. доплат, с/х налога и дотаций. Приводится воздействие этих экономических рычагов на экономику предприятий в разных производственных условиях. Рассматривается вопрос экономических нормативов, приобретение информации, необходимой для обобщения эффективности экономических рычагов.	
KATE- GORIE	AUFNAHMEBOGEN	Ref. Nr.:
		Fachgebiet:
AUTOR	ŘÁDEK, S.	
ORT INSTITUTION	Forschungsinstitut für Land-und Nahrungsmittelwirtschaft, Mánesova 75, 120 58 Praha 2.	
TITEL	Úloha nástrojů daňové, dotační a subvenční politiky v současné etapě plánovitého řízení v čs. zemědělství.	
ÜBERSETZUNG DES TITELS	Aufgabe der Instrumente für Steuer-, Dotations- und Subventionspolitik in der gegenwärtigen Etappe der planmäßigen Leitung in der tschechosl. Landwirtschaft.	
ZEITSCHRIFT	Zeměd. Ekon.,	
BIBL. ANGABE	21, 1975, Nr. 11, S. 751—760. — 2 Tab.	
SCHLAG- WORTE	ökonomische Instrumente, Planung, Niveau des Betriebes, Vergleichsanalyse.	
KURZREFERAT	Der Beitrag ist der Aufgabe der ökonomischen Instrumente im Rahmen der planmäßigen Leitung der weiteren Entwicklung der Landwirtschaft im Laufe des sechsten Fünfjahrplans gewidmet. Die Aufgabe der Grundpreise landwirtschaftlicher Produkte, weiter die Funktion der Differenzierungszuschläge, der landwirtschaftlichen Steuer und der Dotationen wird analysiert. Die Einwirkung dieser ökonomischen Instrumente während der letzten Jahre, insbesondere ihr Einfluß auf die Betriebsökonomik in verschiedenen Produktionsbedingungen wird illustriert. Es wird die Frage der ökonomischen Normative, der Ermittlung notwendiger ökonomischer Informationen für die Gestaltung und Bewertung der Wirkungskraft von ökonomischen Instrumenten analysiert.	

SMĚ- ROVACÍ ZNAK		TEXT	Pořadové číslo záznamu: zařazení:
AUTOR	ZÁBRANSKÁ, A.		
PRACOVISTĚ	Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58, Praha 2.		
NÁZEV ORIGINÁLU	Vývoj důchodové situace zemědělských podniků v průběhu 5. pětiletky a účinnost ekonomických nástrojů.		
PŘEKLAD NÁZVU			
TITUL	Zeměd. Ekon.,		
CITACE	21, 1975, č. 11, s. 761—772. — 10 tab.		
HESLA	ekonomické nástroje, úroveň podniku, výroba rostlinná, výroba živočišná, důchodovost.		
ANOTACE	Článek obsahuje komplexní pohled na vývojové tendence v československém zemědělství za období 5. pětiletky. Autorka se zabývá rozvojem výroby, vývojem vkladů, vývojem nákladů na zemědělskou výrobu a vývojem důchodové situace. Analýza je doplněna tabulkami.		
TAG		INPUT DATA	Record Number: Category:
AUTHOR	ZÁBRANSKÁ, A.		
INSTITUTION ADDRESS	Economic Research Institute for Agriculture and Food, Mánesova 75, 120 58 Praha 2.		
ORIGINAL TITLE	Vývoj důchodové situace zemědělských podniků v průběhu 5. pětiletky a účinnost ekonomických nástrojů.		
TRANSLATION	The Development of Farm Income Situation in the Course of the fifth 5-year Plan and the Efficiency of Economic Tools.		
JOURNAL TITLE	Zeměd. Ekon.,		
COLLATION	21, 1975, No. 11, pp. 761—772. — 10 tabs.		
SUBJECT HEADINGS	economic tools, enterprise level, plant production, live-stock production, incomes.		
ABSTRACT	The article contains a complete review of development tendencies in the Czechoslovak agriculture during the fifth 5-year plan period. The author deals with the development of production, inputs, agricultural production expenditure and the development of the income situation as well. The analysis is supplemented with tables.		

КОД	ТЕКСТ	№ п/п док. описания:
		классификация:
АВТОР	ZÁBRANSKÁ, A.	
МЕСТО РАБОТЫ	НИИ экономики сельского хозяйства и продовольствия, Манессова 75, 120 58 Прага 2.	
НАЗВАНИЕ ОРИГИНАЛА	Vývoj důchodové situace zemědělských podniků v průběhu 5. pětiletky a účinnost ekonomických nástrojů.	
ПЕРЕВОД НАЗВАНИЯ	Развитие положения доходов сельскохозяйственных предприятий в течение пятого пятилетнего плана и эффективности экономических орудий.	
ТИТУЛ	Zeměd. Ekon.,	
ВЫДЕРЖКИ	21, 1975, № 11, с. 761-772. — 10 табл.	
КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА	экономические орудия, уровень предприятия, растениеводство, животноводство, доходность.	
АННОТАЦИЯ	Статья содержит комплексный обзор тенденций развития чехословацкого сельского хозяйства в течение пятого пятилетнего плана. Автор обсуждает проблему развития производства, вкладов, расходов по сельскохозяйственному производству и положения доходов. Анализ дополняют таблицы.	

KATEGORIE	AUFNAHMEBOGEN	Ref. Nr.:
		Fachgebiet:
AUTOR	ZÁBRANSKÁ, A.	
ORT INSTITUTION	Forschungsinstitut für Land-und Nahrungsmittelwirtschaft, Mánesova 75, 120 58 Praha 2.	
TITEL	Vývoj důchodové situace zemědělských podniků v průběhu 5. pětiletky a účinnost ekonomických nástrojů.	
ÜBERSETZUNG DES TITELS	Die Entwicklung der Einkommenssituation der landwirt- schaftlichen Betriebe im Verlauf des 5. Fünfjahrplans und Effektivität ökonomischer Instrumente.	
ZEITSCHRIFT	Zeměd. Ekon.,	
BIBL. ANGABE	21, 1975, Nr. 11, S. 761—772. — 10 Tab.	
SCHLAG- WORTE	ökonomische Instrumente, Betriebsebene, pflanzliche Produktion, tierische Produktion, Einkommenrate.	
KURZREFERAT	Die Arbeit enthält eine Komplexübersicht über Entwicklungstendenzen in der tschechoslowakischen Landwirtschaft während des 5. Fünfjahrplans. Die Verfasserin befaßt sich mit der Entwicklung von Erzeugung, Einlagen, Erzeugungskosten in der Landwirtschaft und weiter mit der Einkommenssituationentwicklung. Die Analyse ist mit den Tabellen ergänzt.	

SMĚ- ROVACÍ ZNAK	TEXT	Pořadové číslo záznamu: zařazení:
AUTOR	SOBOTKA, L.	
PRACOVISŤE	Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2.	
NÁZEV ORIGINÁLU	Některé výsledky výzkumu, konstrukce a relací cen zemědělských výrobků.	
PŘEKLAD NÁZVU		
TITUL	Zeměd. Ekon.,	
CITACE	21, 1975, č. 11, s. 773—786. — 5 tab.	
HESLA	ceny, zemědělské produkty, teoretické pojednání, výsledky výzkumu.	
ANOTACE	Kritická analýza současného stavu soustavy cen zemědělských výrobků a její historický vývoj. Úloha a funkce nákupních cen zemědělských produktů, jejich podíl na celkové sumě úhrady reprodukčních nákladů, způsob jejich tvorby a utváření vzájemných relací cen zemědělských výrobků. Návrh konstrukce ceny. Výsledky výpočtu cen podle různých teoretických typů cen v řadě variant. Kooperační ceny. V závěru práce se shrnují výsledky výzkumu na tomto poli.	
TAG INPUT DATA		Record Number: Category:
AUTHOR	SOBOTKA, L.	
INSTITUTION ADDRESS	Economic Research Institute for Agriculture and Food, Mánesova 75, 120 58 Praha 2.	
ORIGINAL TITLE	Některé výsledky výzkumu, konstrukce a relací cen zemědělských výrobků.	
TRANSLATION	Some Results of the Research of Construction and Relations of Agricultural Prices.	
JOURNAL TITLE	Zeměd. Ekon.,	
COLLATION	21, 1975, No. 11, pp. 773—786. — 5 tabs.	
SUBJECT HEADINGS	prices, farm products, theoretical treatise, results of research.	
ABSTRACT	Critical analysis of the present state of the system of farm product prices and its historical development. The role and function of the purchase prices of farm products, their proportion in the over-all sum to cover the costs of reproduction, process of their formation, and the development of the relations of the prices of farm products. A proposed method of the construction of the price. Results of price calculation according to different theoretical types of prices in a number of variants. Co-operation prices. The results of research in this field are summed up in the conclusion of the paper.	

КОД	ТЕКСТ	№ п/п док. описания:
		классификация:
АВТОР	SOBOTKA, L.	
МЕСТО РАБОТЫ	Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и питания, Манесова 75, 120 58 Прага 2.	
НАЗВАНИЕ ОРИГИНАЛА	Některé výsledky výzkumu, konstrukce a relací cen zemědělských výrobků.	
ПЕРЕВОД НАЗВАНИЯ	Некоторые итоги исследования конструкции и соотношений цен на продукты сельского хозяйства.	
ТИТУЛ	Zeměd. Ekon.,	
ВЫДЕРЖКИ	21, 1975, № 11, с. 773-786. — 5 табл.	
КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА	цены, сельскохозяйственные продукты, теоретическое обсуждение, итоги исследования.	
АННОТАЦИЯ	Критический анализ современного состояния системы цен на сельскохозяйственные продукты и её историческое развитие. Роль и функция закупочных цен на сельскохозяйственные продукты, их доля в общей сумме возмещения воспроизводственных затрат, способ их образования и создание взаимоотношения цен на сельскохозяйственные продукты. Проект конструкции цены. Итоги расчета цен по разным теоретическим типам цен в ряде вариантов. Цены в условиях кооперации. В заключение статьи обобщены итоги исследования в этой области	

KATEGORIE	AUFNAHMEBOGEN	Ref. Nr.:
		Fachgebiet:
AUTOR	SOBOTKA, L.	
ORT INSTITUTION	Forschungsinstitut für Land- und Nahrungsmittelwirtschaft, Mánesova 75, 120 58 Praha 2.	
TITEL	Některé výsledky výzkumu, konstrukce a relací cen zemědělských výrobků.	
ÜBERSETZUNG DES TITELS	Einige Resultate der Forschung, Gestaltung und Relationen der Preise von landwirtschaftlichen Produkten.	
ZEITSCHRIFT	Zeměd. Ekon.,	
BIBL. ANGABE	21, 1975, Nr. 11, S. 773—786. — 5 Tab.	
SCHLAG-WORTE	Preise, landwirtschaftliche Produkte, theoretische Abhandlung, Forschungsergebnisse.	
KURZREFERAT	Kritische Analyse des gegenwärtigen Standes des Preissystems der landwirtschaftlichen Produkte und dessen historische Entwicklung. Aufgabe und Funktion der Ankaufspreise landwirtschaftlicher Produkte, deren Anteil an der Gesamtsumme zur Deckung der Reproduktionskosten, die Methode ihrer Bildung und Gestaltung der Relation der Preise landwirtschaftlicher Produkte. Vorschlag der Preiskonstruktion. Ergebnisse der Preisberechnung nach verschiedenen theoretischen Preistypen in einer Reihe von Varianten. Kooperationspreise. Zum Schluß der Arbeit werden die Forschungsergebnisse auf diesem Gebiet zusammengefaßt.	

SMĚ- ROVACÍ ZNAK	TEXT	Pořadové číslo záznamu:
		zařazení:
AUTOR	NOVÁK, J.	
PRACOVISTĚ	Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2.	
NÁZEV ORIGINÁLU	Vlastní náklady v zemědělství a jejich vývoj od roku 1967 do roku 1974.	
PŘEKLAD NÁZVU		
TITUL	Zeměd. Ekon.,	
CITACE	21, 1975, č. 11, s. 787 — 796. — 4 tab.	
HESLA	zemědělské podniky, vlastní náklady, analýza srovnávací.	
ANOTACE	Ve svém příspěvku autor přistupuje k analýze vlastních nákladů zemědělské výroby, které se systematicky šetří po řadu let. Provádí rozbor vývoje jejich jednotlivých složek. Zabývá se dlouhodobými tendencemi jejich vývoje v rostlinné a živočišné výrobě ve vztahu k hrubé zemědělské produkci i jejich jednotlivými úseky (např. obiloviny, okopaniny, skot, prasata jsou analyzovány samostatně). Materiál je doplněn přehlednými tabulkami.	
TAG	INPUT DATA	Record Number:
		Category:
AUTHOR	NOVÁK, J.	
INSTITUTION ADDRESS	Economic Research Institute for Agriculture and Food, Mánesova 75, 120 58 Praha 2.	
ORIGINAL TITLE	Vlastní náklady v zemědělství a jejich vývoj od roku 1967 do roku 1974.	
TRANSLATION	Prime Costs in Agriculture and their Development from 1967 to 1974.	
JOURNAL TITLE	Zeměd. Ekon.,	
COLLATION	21, 1975, No. 11, pp. 787 — 796. — 4 tabs.	
SUBJECT HEADINGS	agricultural enterprises, prime costs, comparative analysis.	
ABSTRACT	The report presents an analysis of the prime costs of agricultural production, systematically investigated for a number of years. The development of individual cost items is analysed. Long-term trends of their development in animal production and plant production are examined in relation to gross farm output and to individual branches (for instance cereals, root crops, cattle, pigs are analysed separately). The material is complemented with clear tables.	

КОД	ТЕКСТ	№ п/п док. описания:
		классификация:
АВТОР	NOVÁK, J.	
МЕСТО РАБОТЫ	Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и продовольствия, Манесова 75, 120 58 Praha 2.	
НАЗВАНИЕ ОРИГИНАЛА	Vlastní náklady v zemědělství a jejich vývoj od roku 1967 do roku 1974.	
ПЕРЕВОД НАЗВАНИЯ	Себестоимость в сельском хозяйстве и ее развитие с 1967 по 1974 г.	
ТИТУЛ	Zeměd. Ekon.,	
ВЫДЕРЖКИ	21, 1975, № 11, с. 787-796. — 4 табл.	
КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА	сельскохозяйственные предприятия, себестоимость, анализ сравнения.	
АННОТАЦИЯ	В своей статье автор анализирует себестоимость сельскохозяйственного производства, которая систематически изучается в течение ряда лет. Автор анализирует развитие ее отдельных составных частей. Рассматривает длительные тенденции ее развития в растениеводстве и животноводстве в соотношении с валовой сельскохозяйственной продукцией и ее отдельными участками (напр. зерновые, пропашные культуры, крупный рогатый скот, свиньи анализируются отдельно). Материал дополнен наглядными таблицами.	

KATEGORIE	AUFNAHMEBOGEN	Ref. Nr.:
		Fachgebiet:
AUTOR	NOVÁK, J.	
ORT INSTITUTION	Forschungsinstitut für Land-und Nahrungsmittelwirtschaft, Mánesova 75, 120 58 Praha 2.	
TITEL	Vlastní náklady v zemědělství a jejich vývoj od roku 1967 do roku 1974.	
ÜBERSETZUNG DES TITELS	Selbstkosten in der Landwirtschaft und deren Entwicklung von 1967 bis 1974.	
ZEITSCHRIFT	Zeměd. Ekon.,	
BIBL. ANGABE	21, 1975, Nr. 11, S. 787—796. — 4 Tab.	
SCHLAG- WÖRTE	landwirtschaftliche Betriebe, Selbstkosten, Vergleichsanalyse.	
KURZREFERAT	In seinem Beitrag befaßt sich der Autor mit der Analyse der Selbstkosten, die systematisch über eine Reihe von Jahren untersucht werden. Er analysiert die Entwicklung ihrer einzelnen Komponenten. Weiter befaßt er sich mit langfristigen Tendenzen ihrer Entwicklung in der Pflanzen- und Tierproduktion in Beziehung zur landwirtschaftlichen Bruttoproduktion sowohl mit deren einzelnen Bereichen (z. B. Getreidearten, Hackfrüchte, Rindvieh, Schweine werden selbständig analysiert). Das Material ist mit übersichtlichen Tabellen ergänzt.	

SMĚ- ROVACÍ ZNAK	TEXT	Pořadové číslo záznamu:
		zařazení:
AUTOR	BAČA, J.	
PRACOVIŠTĚ	Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2.	
NÁZEV ORIGINÁLU	Investiční struktury v dlouhodobém rozvoji čs. zemědělství.	
PŘEKLAD NÁZVU		
TITUL	Zeměd. Ekon.,	
CITACE	21, 1975, č. 11, s. 797—806. — lit. 3.	
HESLA	investiční výstavba, zemědělství, prognóza, teoretické pojednání.	
ANOTACE	Autor se ve svém příspěvku věnuje identifikaci vazeb mezi budováním nových investičních celků v zemědělství a strukturálními přeměnami jeho výrobního organismu. Identifikuje vliv nových investičních struktur na způsoby pronikání výsledků vědy a techniky do vlastní výroby. Investice na současném stupni rozvoje čs. zemědělství nejsou pouhou náhradou opotřebovaných investic, nýbrž jejich stimulem je buď snaha po zavedení nové technologie, či snaha po celkové restrukturalizaci výroby. Rozebírají se kritéria posuzování takovýchto akcí za uvedených podmínek. Závěrem se uvádějí podmínky tvorby nových investičních struktur v zemědělství v šesté pětiletce.	
TAG	INPUT DATA	Record Number:
		Category:
AUTHOR	BAČA, J.	
INSTITUTION ADDRESS	Economic Research Institute for Agriculture and Food, Mánesova 75, 120 58 Praha 2.	
ORIGINAL TITLE	Investiční struktury v dlouhodobém rozvoji čs. zemědělství.	
TRANSLATION	Capital Investment Structures in the Long-Term Development of Czechoslovak Agriculture.	
JOURNAL TITLE	Zeměd. Ekon.,	
COLLATION	21, 1975, No. 11, pp. 797—806. — refs 3.	
SUBJECT HEADINGS	capital construction, agriculture, forecast, theoretical treatise.	
ABSTRACT	The bonds between the construction of new complexes in agriculture and the structural changes of its production organism are analysed. The effect of new investment structures on the ways of the introduction of the results of science and technology in production is identified. At the present stage of the development of Czechoslovak agriculture, capital investment is not only designed to replace worn facilities; investments are stimulated either by the effort for the introduction of new technology or by the effort for general restrukturalization of production. Criteria of the evaluation of such efforts under given conditions are examined. The conditions of the formation of new investment structures in agriculture in the sixth five-year-plan period are mentioned.	

КОД	ТЕКСТ	№ п/п док. описания:
		классификация:
АВТОР	БАЃА, Ј.	
МЕСТО РАБОТЫ	Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и продовольствия, Манесова 75, 120 58 Прага 2.	
НАЗВАНИЕ ОРИГИНАЛА	Investiční struktury v dlouhodobém rozvoji čs. zemědělství.	
ПЕРЕВОД НАЗВАНИЯ	Структуры капиталовложений в перспективном развитии чехосл. сельского хозяйства.	
ТИТУЛ	Zeměd. Ekon.,	
ВЫДЕРЖКИ	21, 1975, № 11, с. 797-806. — лит. 3.	
КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА	капитальное строительство, сельское хозяйство, прогноз, теоретическое обсуждение.	
АННОТАЦИЯ	Автор приводит идентификацию связей между строительством новых инвестиционных комплексов в сельском х-ве и структурными изменениями его производственного организма. Определяется влияние новых инвестиционных структур на способы проникновения достижений науки и техники в производство. На данной ступени развития чехосл. сельского х-ва капиталовложения — не простая замена израсходованных инвестиций, а стремление либо к внедрению новой технологии, либо к общей реструктуризации производства. Рассматриваются критерии оценки этих мероприятий в данных условиях. В заключение приводятся условия образования новых инвестиционных структур в сельском х-ве в 6-й пятилетке.	
KATE- GORIE	AUFNAHMEBOGEN	Ref. Nr.:
		Fachgebiet:
AUTOR	BAЃA, J.	
ORT INSTITUTION	Forschungsinstitut für Land-und Nahrungsmittelwirtschaft, Mánesova 75, 120 58 Praha 2.	
TITEL	Investiční struktury v dlouhodobém rozvoji čs. zemědělství.	
ÜBERSETZUNG DES TITELS	Investitionsstrukturen in der langfristigen Entwicklung der tschechosl. Landwirtschaft.	
ZEITSCHRIFT	Zeměd. Ekon.,	
BIBL. ANGABE	21, 1975, Nr. 11, S. 797—806. — Lit. 3.	
SCHLAG- WORTE	Investitionsaufbau, Landwirtschaft, Prognose, theoretische Abhandlung.	
KURZREFERAT	In seinem Beitrag befaßt sich der Autor mit der Identifizierung der Bindungen zwischen dem Aufbau neuer Investitionskomplexe in der Landwirtschaft und den strukturellen Umänderungen ihres gestalterischen Organismus. Es wird der Einfluß neuer Investitionsstrukturen auf die Methoden der Durchdringung von Ergebnissen der Wissenschaft und Technik in die eigentliche Produktion indentifiziert. Auf dem gegenwärtigen Entwicklungsgrad der tschechosl. Landwirtschaft sind Investitionen kein bloßer Ersatz der abgenutzten Investitionen, sondern sollen entweder Bemühungen um Einführung neuer Technologien oder Bestrebungen um gesamte Restrukturalisierung der Produktion stimulieren. Die Kriterien zur Beurteilung solcher Maßnahmen unter den angeführten Bedingungen werden analysiert. Zum Schluß führt man Bedingungen für die Bildung neuer Investitionsstrukturen in der Landwirtschaft im sechsten Fünfjahrplan an.	

SMĚ- ROVACÍ ZNAK		TEXT	Pořadové číslo záznamu:
			zařazení:
AUTOR	KLEČKA, M.		
PRACOVIŠTĚ	Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2.		
NÁZEV ORIGINÁLU	Oceňování zemědělského půdního fondu ČSSR a jeho úloha v plánovitém řízení zemědělství.		
PŘEKLAD NÁZVU			
TITUL	Zeměd. Ekon.,		
CITACE	21, 1975, č. 11, s. 807—816. — lit. 9.		
HESLA	půdní fond, bonitace, analýza výsledků.		
ANOTACE	Informace o dosavadním vývoji a o nejbližších úkolech a cílech oceňování čs. půdního fondu. Podrobně je popsána syntetická metoda komplexní bonitace půd, jejímž výsledkem bude ocenění orné půdy a trvalých travních porostů pro účely ekonomické a agronomické. Zároveň se uvádí praktické využití tohoto nového a podrobného způsobu klasifikace čs. půdního fondu pro plánování a řízení zemědělství.		
TAG		INPUT DATA	Record Number:
			Category:
AUTHOR	KLEČKA, M.		
INSTITUTION ADDRESS	Economic Research Institute for Agriculture and Food, Mánesova 75, 120 58 Praha 2.		
ORIGINAL TITLE	Oceňování zemědělského půdního fondu ČSSR a jeho úloha v plánovitém řízení zemědělství.		
TRANSLATION	Land Assessment and Evaluation in the ČSSR and its Role in the Planned Management of Agriculture.		
JOURNAL TITLE	Zeměd. Ekon.,		
COLLATION	21, 1975, No. 11, pp. 807—816. — refs. 9.		
SUBJECT HEADINGS	land fund, land judging, analysis of results.		
ABSTRACT	Information is given concerning the past development and future tasks in the classification and assessment of the Czechoslovak agricultural land. There is a detailed description of the synthetic method of land evaluation which is to result in the formation of assessment classes for arable land and permanent grassland. The practical use of this new and detailed method of the classification and assessment of the Czechoslovak agricultural land for planning and management is described.		

КОД	ТЕКСТ	№ п/п док. описания:
		классификация:
АВТОР	KLEČKA, M.	
МЕСТО РАБОТЫ	Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и питания, Манесова 75, 120 58 Прага 2.	
НАЗВАНИЕ ОРИГИНАЛА	Oceňování zemědělského půdního fondu ČSSR a jeho úloha v plánovitém řízení zemědělství.	
ПЕРЕВОД НАЗВАНИЯ	Проведение оценки сельскохозяйственного земельного фонда ЧССР и его роль в плановом управлении сельским хозяйством.	
ТИТУЛ	Zeměd. Ekon.,	
ВЫДЕРЖКИ	21, 1975, № 11, с. 807-816. — лит. 9.	
КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА	земельный фонд, бонитировка, анализ результатов.	
АННОТАЦИЯ	Информация о существующем развитии и предстоящих ближайших задачах и целях оценки чехословацкого земельного фонда. Подробно описан синтетический метод комплексной бонитации почв, в результате чего будет проведена оценка пахотной земли и многолетних травостоев для экономических и агрономических целей. Одновременно приводится практическое использование этого нового и подробного способа классификации чехословацкого земельного фонда для планирования и управления сельским хозяйством.	
KATEGORIE	AUFNAHMEBOGEN	Ref. Nr.:
		Fachgebiet:
AUTOR	KLEČKA, M.	
ORT INSTITUTION	Forschungsinstitut für Agrarökonomik und Ernährung, Mánesova 75, 120 58 Praha 2.	
TITEL	Oceňování zemědělského půdního fondu ČSSR a jeho úloha v plánovitém řízení zemědělství.	
ÜBERSETZUNG DES TITELS	Bewertung des landwirtschaftlichen Bodenfonds der ČSSR und seine Aufgabe in der planmäßigen Leitung der Landwirtschaft.	
ZEITSCHRIFT	Zeměd. Ekon.,	
BIBL. ANGABE	21, 1975, Nr. 11, S. 807—816. — Lit. 9.	
SCHLAG-WORTE	Bodenfonds, Bodenschätzung, Analyse der Ergebnisse.	
KURZREFERAT	Information über die bisherige Entwicklung und über die allernächsten Aufgaben und Ziele der neuen tschechoslowakischen Bodenschätzung. Es wird hier ausführliche die synthetische Methode der Bodenschätzung beschrieben deren Ergebnis ein System der Bewertungsklassen für Ackerboden und Dauergrünland sein wird. Gleichzeitig wird die praktische Ausnutzung dieser neuen und ausführlichen Methode zur Klassifizierung und ökonomischer Schätzung des tschechoslowakischen Bodenfonds für die Planung und Leitung der Landwirtschaft aufgeführt.	

Редакционная коллегия — Editorial board — Redaktionsrat

Председатель — Chairman — Vorsitzender

Prof. ing. Karel Svoboda, CSc.
Doc. ing. Milan Branický, CSc., ing. Emil Divila, CSc., prof. ing. Alois Grolig, DrSc.,
doc. ing. Dimitrij Choma, CSc., prof. Jaroslav Kabrhel, ing. Jaroslav Korbíni, CSc.,
ing. Jaroslav Kunc, CSc., prof. ing. Jaroslav Píč, CSc., ing. Vladimír Stýblo, CSc.,
doc. ing. Jan Truksa, CSc.

Главный редактор — Editor-in-chief — Hauptredakteur

Ing. Hedvika Malíková

PLÁNOVITÉ ŘÍZENÍ V ZABEZPEČENÍ ZÁKLADNÍCH OTÁZEK ROZVOJE ZEMĚDĚLSTVÍ

Plánovitě řízení jako nástroj aktivního využívání ekonomických zákonů socialismu má své specifické úkoly v jednotlivých obdobích rozvoje socialistické společnosti. V současné etapě rozvoje socialistického zemědělství musí plánovitě řízení zabezpečovat úkoly spojené s efektivní intenzifikací, a to jak v rámci samotného zemědělství, tak i v inputových odvětvích. Půjde zejména o posílení vlivu plánovitého řízení na usměrňování procesu koncentrace, specializace a kooperace, na rychlejší uplatňování výsledků vědeckotechnického rozvoje při maximálním využívání existujících výrobních sil, na řízení efektivní investiční výstavby. Plánovitě řízení musí účinně napomáhat k překonávání existujících neodůvodněných rozdílů v podnicích obou socialistických sektorů hospodářcích v přibližně stejných výrobních podmínkách, při využívání obilovin a ostatních zdrojů jaderných krmiv. Musí sehrát i důležitou úlohu při prohlubování vazeb mezi zemědělstvím, potravinářským průmyslem a dodavatelskými odvětvími, při propojování centrálního a odvětvového plánování a rozvíjení socialistické ekonomické integrace.

Základním problémem je pak požadavek, aby celý soubor ekonomických nástrojů plně podporoval plnění plánu, vycházejícího ze záměrů zemědělské politiky KSČ.

Předkládané monotematické číslo věnované plánovitému řízení zemědělství ukazuje některé jeho problémy a současně poznatky z jeho dosaďadního fungování. Článek „Otázky vyrovnávání úrovně zemědělství obou republik“ ukazuje vývoj tohoto problému i některé základní faktory a cesty, při jejichž využití může v krátké době dojít k vyrovnání výrobních sil na nezbytnou úroveň v souladu se společenskými požadavky rozvoje zemědělství v celostátním měřítku v národních republikách i jejich územním členění.

Zkvalitněním plánování a jeho vazeb s ekonomickými nástroji se zabývá článek „Úloha plánu v současné etapě rozvoje zemědělství v ČSSR“. Vývojem ekonomických nástrojů řízení, jejich změnami a využitím v procesu dalšího rozvoje zemědělství se zabývá článek „Úloha nástrojů daňové a subvenční politiky v současné etapě plánovitého řízení zemědělství v družstevním sektoru československého zemědělství“.

Rozborem výsledků podniků obou socialistických sektorů zemědělství i jako důsledku fungování ekonomických nástrojů řízení se zabývá článek „Vývoj důchodové situace zemědělských podniků v průběhu 5. pětiletky a účinnost ekonomických nástrojů“. Otázkám cen jako hlavního ekonomického nástroje z hlediska teoretického, metodického i praktického je věnován článek „Nezastupitelná úloha cen v současné etapě rozvoje zemědělství“.

Teoretickými otázkami a problémy v kalkulacích vlastních nákladů, jejich sledováním a využíváním v zemědělských podnicích se zabývá článek „Vlastní náklady v zemědělství a problémy spojené s jejich zjišťováním“.

Otázkami pronikání nových investičních struktur do zemědělství jako východisek investičních akcí, kritérii a podmínkami jejich realizace se

zabývá článek „Investiční struktury v dlouhodobém rozvoji československého zemědělství“. Celý článek je zaměřen teoreticky a měl by sloužit jako podnět pro další podrobné zpracování jednotlivých problémů.

Vývojem hodnocení půdního fondu, cíly a metodickými principy československé bonitace a jejím využitím se zabývá článek „Oceňování zemědělského půdního fondu ČSSR a jeho úloha v plánovitém řízení zemědělství“.

Předkládané články monotematického čísla jsou pouze dílčími výsledky výzkumu, prováděného v 5. pětiletce na úseku zkoumání soustavy plánovitého řízení v ZPoK.

Ing. Jaroslav K u n c, CSc., VÚEZVž Praha

Vyrovnání úrovně zemědělství v ČSSR a v jednotlivých oblastech tvoří významnou součást hospodářské politiky KSČ.

Ústavním zákonem o čs. federaci a politickými dokumenty KSČ bylo uloženo vyrovnávání ekonomických a sociálních rozdílů mezi národními republikami.

Problematika oblastního vyrovnávání mezi ČSR a SSR má zvláštní povahu v tom, že jde o dvě národně politické oblasti, z čehož vyplývá potřeba zvažovat při řešení kromě základních ekonomických hledisek také aspekty politické a sociálně ekonomické, založené na komplexních přístupech, opírajících se o dlouhodobý program hospodářského rozvoje národně politických oblastí. Praktický přístup k řešení je v tomto případě určován nejen typem oblastí a charakterem věcných problémů, ale též sociálně ekonomickými a politickými cíli, které pro zkoumané oblasti určily politické a státní orgány.

Vyrovnávání úrovně zemědělství ČSR a SSR zahrnuje na jedné straně řešení rychlejšího rozvoje zaostávajících menších územních celků jak v SSR, tak v ČSR, na druhé straně je však stále ještě aktuální problém vyrovnávání úrovně zemědělství ČSR a SSR jako celku, přičemž celkové vyrovnávání není jen mechanickým souhrnem problematiky zaostávajících menších oblastí, ale má své specifické makroekonomické i sociálně politické zvláštnosti.

Jedním z důležitých předpokladů postupného vyrovnávání úrovně národních ekonomik je vytváření obdobných podmínek pro chozrasčotní hospodaření a docilování obdobných hospodářských výsledků v odvětvích a podnicích obou republik. Řešení této otázky je také důležité pro upevňování vnitřní politické jednoty. Mobilizováním rezerv materiálových zdrojů a zdrojů pracovních sil za podpory prostředků centrálních zdrojů lze řešit postupné vyrovnávání úrovně národních ekonomik za současného zajištění plánovitého rozvoje celostátní ekonomiky.

Kritéria, která je nutno vzít v úvahu při řešení procesu vyrovnávání úrovně zemědělství obou republik, je možno principiálně rozdělit na naturální a hodnotová. Ukazatele naturální – struktura kultur a plodin, hektarové výnosy, stavy hospodářských zvířat, výroba a užitkovost – ukazují dosaženou úroveň v jednotlivých výrobních odvětvích. Hodnotové ukazatele ve stálých a běžných cenách umožňují globální posouzení úrovně intenzity a skladby zemědělské výroby i hodnocení úrovně dosahované produktivity práce a celkové hospodárnosti výroby. Posouzení z obou těchto hledisek umožní jak všestrannější pohled na úroveň zemědělské výroby

v obou republikách i v porovnatelných přírodních podmínkách výroby, tak i komparativní kvantifikaci rezerv v jednotlivých výrobních odvětvích a tím i předpoklady pro objektivnější vyhodnocení produkčních možností.

Při analýze procesu vyrovnávání úrovně zemědělství obou republik využíváme účelové agregace přírodních stanovišť. Předpokladem pro analýzu zejména produkčních možností obou republik je vymezení přibližně srovnatelné základny – agregace přírodních stanovišť podle přírodních podmínek. K analýze hodnotové stránky, především procesu vyrovnávání úrovně důchodů, je vhodná především agregace přírodních stanovišť do důchodových pásem používaných při analýze působení ekonomických nástrojů. Tato agregace současně také ukazuje účinnost soustavy ekonomických nástrojů na proces vyrovnávání mezi republikami.

V článku uvádíme analýzu reprodukčního procesu ve družstvech obou republik pouze na základě přírodních stanovišť, agregovaných do oblastí podle přírodních podmínek.

VÝCHOZÍ PRINCIPY

Než přistoupíme ke konkrétnímu rozboru, je nutno zdůraznit, že přírodní podmínky pro zemědělskou výrobu se jak v průměru obou republik, tak při jejich vnitřním členění podstatně odlišují. Ověřené poznatky stanovištního výzkumu potvrzují, že v současné době při rostoucí roli techniky a intenzifikačních faktorů mají prioritní význam a váhu přírodní činitele výroby, zejména klimatické podmínky. Při respektování nesporných objektivních vazeb a kauzálních vztahů mezi činiteli ovlivňujícími úroveň zemědělství a produktivitu zemědělské práce je zřejmé, že při evidentních klimatických odlišnostech mezi ČSR a SSR je srovnávání ukazatelů reprodukčního procesu v obou národních republikách různě podmíněné, nejsou absolutně porovnatelné přírodní podmínky v obou republikách až na malé území nejen z důvodu odlišného charakteru především klimatu a geomorfologie. Respektování uvedených odlišností v klimaticko-geomorfologických podmínkách ČSSR má svůj odraz i v uplatňování klasifikace zemědělského půdního fondu do tzv. přírodních stanovišť. Tato soustava důsledně respektuje regionální zvláštnosti jednotlivých území v ČSSR v souladu s geografickým rozložením klimatických, geomorfologických a půdních faktorů. Každé ze 139 vymezených přírodních stanovišť v rámci ČSSR se mezi sebou průkazně odlišuje.

Pro posouzení tendencí a hrubého srovnání možno však přistoupit k účelovému seskupování vymezených přírodních stanovišť. Seskupení přírodních stanovišť je na určité úrovni generalizace, což je nutno respektovat při provádění závěrů.

Pro naše účely jsme uplatnili účelovou agregaci přírodních stanovišť do 15 přírodních oblastí v rámci 4 klimatických zón: teplé, mírně teplé, mírně chladné a chladné (jak je zřejmé z tab. I).

Zóna teplá se člení na 4, mírně teplá na 3, mírně chladná na 5, chladná na 3 přírodní oblasti.

V seskupení podle přírodních oblastí je v rámci ČSSR zhruba srovnatelný za ČSR celý zemědělský půdní fond, za SSR zůstává s ohledem na extrémně nepříznivé podmínky neporovnatelných 16,4 % zemědělské půdy (K_4 , H_3). Charakteristickým znakem SSR je proti ČSR podstatně širší

I. Předpoklad intenzity zemědělské výroby v přírodních oblastech po přepočtu na redukovanou půdu (zemědělská půda ČSR = 100)

Přírodní oblasti (seskupená přírodní stanoviště)	Podíl na zem. půdě v %		Předpoklady intenzity	
	ČSR	SSR	ČSR	SSR
Ø republiky	100,0	100,0	92,9	86,1
K 1 (ČMt-1, 2, 6, 8, 9, 14, 15, 16)	2,8	13,9	110,5	101,8
K 2 (ČMt-3, 4, 17)	1,7	2,3	111,9	99,5
K 3 (ČMt-5, 7, 10, 11, 12, 13, 18, 22, 23)	0,4	9,1	94,8	102,4
K 4 (ČMt-19, 20, 21)	—	5,4	—	86,4
R 1 (ČM-1, 2, 3, 12, 15; HM-1, 2; HMT-1)	11,5	1,2	101,7	103,2
R 2 (ČM-4, 5, 6, 7, 13; HM-3, 4, 5, 14; HMT-2)	13,0	6,0	100,8	101,5
R 3 (ČM-8, 9, 10, 11, 14; HM-6, 8, 15 HMT-3, 5, 7, 8, 11, 12)	9,2	8,6	97,1	97,3
B 1 (HM-7, 9, 10, 11, 13; P-1, 2, 3, 4, 9, 19; HMT-4, 8, 9; HM-17, 18, 23, 24)	18,6	10,8	91,8	86,5
B 2 (HM-12, 16; HMT-10; HM-22; P-27)	0,6	5,1	86,9	78,7
B 3 (P-7, 6, 16, 20, 13; V-1, 2, 7; P-22, 23, 24; V-10, 11, 12; H-7, 8)	20,0	2,4	80,4	79,0
B 4 (P-5, 10, 11, 14, 17, 21; V-4, 8; HM-19, 20, 21; HMT-13; P-25, 26; V-13)	14,8	11,7	85,7	79,0
B 5 (P-8, 15, 18; V-3; P-28; V-14)	3,1	3,5	83,7	78,5
H 1 (P-12; V-5, 9; H-1, 2, 3, 5, 6; H-9, 10, 12)	3,3	0,8	79,5	73,5
H 2 (V-6; H-4; P-29, 30; V-15; H-11, 13)	1,0	9,2	74,8	70,0
H 3 (P-31; V-16; H-14, 15, 16, 17)	—	11,0	—	60,0

amplituda přírodních podmínek a vyšší zastoupení bonitně extrémně nepříznivých stanovištních podmínek, zatímco v ČSR je značná převaha oblastí s bonitně průměrnými stanovištními podmínkami.

Námi použitou soustavu přírodních oblastí jsme ověřili pomocí hlavních syntetických ukazatelů a výsledky ukázaly, že pro účely hrubého porovnání podmínek výroby ČSR a SSR je tato agregace vhodná, i když v budoucích pracích předpokládáme další zpřesnění.

Ve vlastním hodnocení vycházíme z údajů za sektor JZD, především za období 1970–1973, a některé (zejména celostátní vývojové tendence) se hodnotí i ve vztahu k roku 1967.

ÚROVEŇ ZEMĚDĚLSKÉ VÝROBY

Intenzita hrubé zemědělské produkce na 1 ha z. p. v průměru let 1970–1973 dosáhla na Slovensku 78,1 % úrovně ČSR proti 68,9 % v roce 1967. Růst, jak je vidět z přehledu v tab. II, byl ve srovnání s rokem 1967 (= 100) zhruba dvakrát rychlejší v SSR než v ČSR.

Příznivější vývoj ve srovnání úrovně intenzity hrubé zemědělské produkce je v bonitně lepších oblastech. Směrem k méně příznivým podmínkám se rozdíly hrubé zemědělské produkce v přepočtu na 1 ha z. p. zvětšují.

II. Růst hrubé zemědělské produkce v ČSR a v SSR

Ukazatel	1967	1970	1971	1972	1973	1970—73
HZP v ČSR						
Kčs	9694	10 071	10 426	11 188	11 725	10 853
%	100,0	103,9	107,6	115,4	121,0	112,0
HZP v SSR						
Kčs	6676	7 663	8 548	8 617	8 971	8 450
%	100,0	114,8	128,0	129,1	134,4	126,6

Objektivnější obraz ovšem dostaneme, přepočteme-li úroveň hrubé zemědělské produkce na 1 ha redukované půdy a eliminujeme tak vliv rozdílného zastoupení zemědělských kultur s nestejnou přirozenou intenzitou. Použijeme-li běžně uplatňované koeficienty přepočtu jednotlivých kultur na redukovanou půdu (orná půda = 1; trvalé travní porosty = 0,4; speciální kultury = 4,0; ostatní plodiny = 1,0), potom úroveň intenzity hrubé zemědělské produkce dosahuje v SSR 82,5 % úrovně v ČSR.

Na 1 ha redukované půdy se intenzita hrubé zemědělské produkce v nejlepších podmínkách SSR vyrovnala srovnatelným podmínkám ČSR.

Hrubá rostlinná produkce na 1 ha zemědělské půdy v průměru let 1970—1973 je v SSR ve srovnání s ČSR o 23,8 % nižší.

III. Růst intenzity v ČSR a SSR

Ukazatel	1967	1970	1971	1972	1973	Ø 1970—1973
HRP v Kčs na 1 ha						
ČSR	4948	4919	5064	5575	5802	5340
v %	100,0	99,4	102,3	112,7	117,3	107,9
HRP v Kčs na 1 ha						
SSR	3496	3754	4355	4215	4526	4212
v %	100,0	107,4	124,6	121,0	129,5	120,5

Přehled v tab. III ukazuje, že růst na Slovensku byl od roku 1967 ve srovnání s průměrem 1970—1973 značně rychlejší než v ČSR.

Úroveň hrubé rostlinné produkce v jednotlivých přírodních oblastech je v SSR až na oblast 3 nižší. V obou republikách se jednoznačně prosazuje tendence poklesu intenzity od klimaticky příznivějších k nepříznivým přírodním podmínkám.

O širší amplitudě výrobních podmínek v SSR proti ČSR svědčí rozdíly v intenzitě mezi nejpříznivějšími a nejhoršími oblastmi. V ČSR je v nejproduktivnější oblasti K₁ v průměru let 1970–1973 dosaženo 336 % hrubé rostlinné produkce nejhorší oblasti H₂, zatímco v SSR je to až 508 % (K₁/H₃).

Srovnání na redukovanou zemědělskou půdu ukazuje, že zejména v nejproduktivnějších oblastech se intenzita rostlinné produkce postupně vyrovnává. Nižší úroveň hrubé rostlinné produkce dosahovaná v nejlepších přírodních oblastech SSR je ovlivněna především nižší intenzitou výroby píce v SSR a vyšším podílem speciálních plodin v ČSR.

Pro porovnání přírodních oblastí je charakteristická skutečnost, že na Slovensku je vyšší stupeň zornění ve srovnání s ČSR v nejproduktivnějších přírodních oblastech K₁, K₂, K₃, R₁, R₂ (cca 31 % zemědělské půdy SSR), zatímco v ostatních méně příznivých podmínkách je vyšší zornění v ČSR. Pohled na srovnatelnou úroveň přirozené intenzity půdního fondu obou republik poskytuje přepočítání na redukovanou půdu (tab. I), podle něhož je půdní fond slovenského zemědělství v přepočtu na redukovanou půdu o 6,8 % produkčně horší než v ČSR (bez započítání vlivu rozdílné bonity).

Podobně jako u zemědělské půdy, působí na výslednou intenzitu orné půdy struktura osevních ploch.

Nejvyšší váhu ve struktuře osevních ploch v obou republikách zaujímají obiloviny (vč. kukuřice). V roce 1973 byl podíl obilovin v obou republikách zhruba stejný – v ČSR 56,1 % o. p. a v SSR 56,5 % o. p.

Ze struktury obilovin v srovnatelných přírodních podmínkách lze usuzovat, že s výjimkou zóny teplé jsou na Slovensku předpoklady dalšího rozšiřování ploch pěstování obilovin vyšší (např. cestou snižování výměry pícnin na o. p.), zatímco v ČSR je růst ploch obilovin s výjimkou chladné zóny značně omezený.

Průměrný hektarový výnos obilovin v období 1970–1973 je v národních republikách téměř shodný – v ČSR 3,33 t a v SSR 3,31 t. Vývoj hektarových výnosů obilovin od roku 1967 ukazuje na rychlejší trend růstu na Slovensku. V roce 1973 i v průměru let 1970–1973 je v SSR v šesti resp. pěti oblastech vyšší úroveň hektarových výnosů než v ČSR, přičemž v klimaticky teplé zóně jsou výnosy v SSR značně vyšší. Tato skutečnost je částečně ovlivněna vyšším podílem a úrovní hektarových výnosů kukuřice na Slovensku.

Tendence vyrovnávání dosahovaných hektarových výnosů se v průměru za obě republiky projevuje také u jednotlivých druhů obilovin, především u pšenice a ječmene. Pouze hektarové výnosy kukuřice na zrno jsou ve srovnatelných přírodních oblastech vyšší v SSR než v ČSR.

V pěstování kukuřice na zrno jsou v obou republikách ještě rezervy v rozšiřování osevních ploch, v dokonalejší agrotechnice, důsledném uplatňování vysoce výkonných hybridních forem kukuřice a v širším uplatnění velkoplošných závlah.

V pěstování cukrovky možno v posledních letech zaznamenat v obou republikách výrazný trend k rozšiřování ploch, který umožnil vyrovnání nežádoucího poklesu z let 1968–1969. Podíl cukrovky na osevních plochách činil v roce 1973 v ČSR 5,3 % a v SSR 4,0 %. Nejvyšší podíl osevu

je v obou republikách v přírodní oblasti Ř₁ – v ČSR 15,8 % o. p. a v SSR 9,4 % o. p.

Hektarové výnosy cukrovky byly v SSR až do roku 1967 nižší, ale v posledním období už přesáhly úroveň ČSR, kde úrody stagnují. Také ve srovnatelných výrobních pásmech jsou hektarové výnosy v SSR vyšší než v ČSR.

Nižší podíly cukrovky ve struktuře osevních ploch a trvale vyšší výnosy v SSR než v ČSR ve všech srovnatelných podmínkách upozorňují na účelnost přezkoumat možnost rozšíření osevních ploch cukrovky na Slovensku s přihlédnutím k zastoupení kukuřice a jejich relativní vzájemné ekonomické výhodnosti v pěstování. Nutno však upozornit na potřebu dořešit velkovýrobní technologii v pěstování cukrovky, protože právě nedořešená technologie a nedostatek pracovních sil při současném zvyšování osevů jsou hlavní příčinou zaostávání hektarových výnosů v ČSR.

Značně odlišná situace je u pěstování brambor. Zatímco u obilovin a cukrovky se osevní plochy v obou republikách rozšiřovaly, plochy brambor v posledních letech v ČSR i SSR výrazně poklesly.

V ČSR jsou v průměru vhodnější podmínky pro pěstování brambor než v SSR, o čemž svědčí i zhruba dvakrát větší podíl brambor (5,8 %) ve struktuře osevních ploch. Nejvýznamnější pro zajišťování produkce brambor v ČSR je produkce přírodních oblastí B₃ až B₅ a H₁, s podílem osevů mezi 8,4 % a 10,1 %, v SSR přírodní oblasti B₁, B₅ a H₁ až H₃ s podílem osevů 8,2 % až 13,8 %.

Úroveň hektarových výnosů je v SSR zhruba o čtvrtinu nižší než v ČSR, dá se však předpokládat postupné sbližování, jak ukazuje vývoj od roku 1967 (v %):

	1967	1970	1971	1972	1973	1970—73
ČSR	100	100,2	83,4	111,2	110,1	101,2
SSR	100	80,4	134,7	101,6	125,1	110,5

Výrazná nerovnoměrnost ve vývoji hektarových výnosů brambor na Slovensku, které silněji než ostatní plodiny reagují na průběh povětrnosti, dokazuje obtížnou srovnatelnost klimatických podmínek obou republik.

Pro zvýšení efektivnosti rozvoje bramborářství na celém území ČSSR je potřebné zejména v SSR rozmisťovat pěstování brambor do optimálních stanovištních podmínek, větší péči věnovat obměně sadby, volbě vhodných odrůd, koncentraci ploch a dokonalejší technologii pěstování.

Zastoupení pícnin na orné půdě je ve struktuře osevních ploch v průměru obou republik přibližně stejné. Úroveň hektarových výnosů je v obou republikách poměrně nízká a rozdíly ve srovnatelných přírodních oblastech jsou v rozhodující míře ovlivňovány především rozdílnou skladbou pícnin na o. p. Značná výnosová nerovnoměrnost mezi přírodními oblastmi i v rámci republik svědčí o tom, že výroba píce na o. p. má značné rezervy, které je možno v poměrně krátkém časovém období aktivovat.

Nutnost rychle zvýšit úroveň výnosů pícnin na o. p. je o to naléhavější, že tyto plodiny zabírají v průměru obou republik téměř třetinu orné půdy a jsou zejména v teplých oblastech primární základnou dalšího rozvoje chovu skotu.

Podíl trvalých travních porostů na zemědělské půdě je v podstatě určen charakterem přírodních a výrobních podmínek v obou republikách. V SSR je podíl trvalých travních porostů zhruba o 12,6 % vyšší než v ČSR. Hektarové výnosy trvalých travních porostů jsou v SSR podstatně nižší než v ČSR jak v průměru, tak ve všech porovnávaných podmínkách mimo nejproduktivnější přírodní oblast K₁ a K₂, což je ovlivněno především vyšším podílem pastvin, který v ČSR činil v roce 1973 22,8 %, zatímco v SSR 66,2 % trvalých travních porostů.

Nedostatečná pozornost věnovaná dosud výrobě píce na loukách a pastvinách působí bezprostředně na rozvoj chovu skotu a zpomaluje tempo intenzifikace rostlinné výroby v obou republikách, zejména v SSR. Zaostávání výroby píce je velmi závažné a vyžaduje naléhavé řešení. Jednostranné preferování plánem sledovaných plodin ve výživářských plánech na úkor výroby píce výrazně zužuje ekonomický efekt celé rostlinné výroby.

Přiměřeně úrovni rostlinné výroby je na Slovensku nižší živočišná výroba než v ČSR v průměru let 1970–1973 o 23,1 %, přičemž rozdíly ve srovnatelných oblastech se na Slovensku pohybují v rozmezí od 61,3 % do 105,2 % úrovně ČSR.

Růst hrubé živočišné produkce na Slovensku byl však dvakrát rychlejší než v ČSR:

	1967	1970	1971	1972	1973	1970–73
ČSR	100,0	108,6	113,0	118,3	124,8	116,2
SSR	100,0	122,9	131,8	138,4	139,7	133,2

Při přepočtu na redukovanou půdu je úroveň hrubé živočišné produkce v SSR o 16,7 % nižší než v ČSR, což je ovlivněno zejména zaostáváním chovu skotu.

IV. Vývoj stavu skotu a krav a užitkovosti (1967 = 100)

	1967	1970	1971	1972	1973
Skot na 100 ha z. p.					
ČSR	100	97,6	100,0	103,8	107,8
SSR	100	98,8	101,6	104,5	110,0
Z toho krávy					
ČSR	100	96,8	100,3	101,9	104,4
SSR	100	103,9	107,3	107,8	117,3
Produkce mléka					
ČSR	100	106,6	111,3	118,0	129,3
SSR	100	122,6	130,6	137,9	143,3
Produkce hovězího masa					
ČSR	100	108,3	112,8	117,1	143,4
SSR	100	125,7	136,5	141,6	154,9

Ve srovnání s ČSR jsou však nižší stavy skotu v SSR provázeny vyšší užitkovostí. V roce 1973 byla v SSR produkce jatečného skotu na průměrný kus vyšší o 1,2 kg, průměrná doживost krav vyšší o 64 l. V obou republikách jsou však značné rezervy pro další intenzifikaci ve zvyšování užitkovosti a v SSR navíc ve zvyšování stavů skotu a podílů krav.

Odvětvím živočišné výroby, ve kterém SSR dosáhla vyšší intenzity než ČSR, je produkce jatečných prasat. V roce 1973 se v SSR vyrobilo na 1 ha o. p. o 3,1 kg více než v ČSR.

Vývoj produkce vepřového masa v %:

	1967	1970	1971	1972	1973
ČSR	100	109,5	115,2	122,4	136,8
SSR	100	116,6	133,9	148,4	152,6

Nejvyšší intenzita v produkci vepřového masa je v obou republikách v teplé zóně, směrem k chladnějším přírodním oblastem intenzita výroby úměrně klesá.

ROZBOR A HODNOCENÍ VYBRANÝCH HODNOTOVÝCH UKAZATELŮ

Vybavenost výrobními prostředky a pracovními silami

Pro posouzení úrovně zemědělské výroby v porovnatelných přírodních oblastech obou republik je nutné mimo komparace intenzitních naturálních ukazatelů hodnotit i podmínky, za jakých byly výsledky rostlinné a živočišné výroby dosaženy.

Rozhodujícím faktorem úrovně výroby ve srovnatelných podmínkách je vybavenost výrobního procesu základními prostředky a pracovními silami. Zatímco počty pracovních sil na 100 ha z. p. se v průměru obou republik podstatně neodlišují (v SSR 172, v ČSR 170 stálých pracovníků na 100 ha z. p.), vybavenost základními prostředky na Slovensku ještě stále podstatně zaostává za ČSR jak v přepočtu na 1 ha z. p., tak na 1 pracovníka.

Nižší vybavenost základními prostředky na Slovensku vyžaduje vyšší potřebu živé práce, z čehož vyplývá nižší produktivita a celkově vyšší pracnost výroby. Tento vztah platí při srovnávání republik i ve srovnatelných oblastech.

Nejvyšší nasycenost pracovními silami v porovnání s ČSR je na Slovensku v bramborářské a v podhorské oblasti a v nejméně příznivé řepářské oblasti R₃. V nejpříznivějších oblastech je spotřeba živé práce na Slovensku podstatně nižší než v porovnatelných podmínkách ČSR. Možno usuzovat, že je tomu tak především proto, že tyto oblasti reprezentují absolutně nejpříznivější území, které dosud ve srovnání s ČSR není na adekvátní úrovni intenzity.

V této souvislosti je nutno znovu upozornit, že ukazatele za SSR celkem jsou výsledkem zprůměrování podstatně extrémnějších přírodních podmínek – relativně optimálních a extrémně nepříznivých, což znemožňuje přímé globální mezirepublikové a v některých případech i mezioblastní srovnávání.

Vybavenost základními fondy v SSR dosáhla roku 1973 v celostátním průměru 70,5 % hodnoty základních prostředků v ČSR (pořizovací cena), což představuje o 5612 Kčs na 1 ha z. p. méně než v ČSR. I když nižší stav základních prostředků v SSR ovlivňuje odlišná struktura výroby, především nižší zastoupení skotu, je nepochybné, že další intenzifikace a vyrovnání intenzity v porovnatelných přírodních oblastech SSR nutně vyžaduje vyrovnávání ve vybavenosti základními výrobními prostředky.

Vyrovnávání ve vybavenosti základními prostředky je ekonomicky opodstatněné, přičemž je ekonomicky účelné preferovat rychlejší tempa vybavenosti základními výrobními prostředky v lepších podmínkách, kde jsou výkony na 100 Kčs základních prostředků zhruba o 20–50 % vyšší.

Analýza nákladovosti výroby v SSR a současná nižší úroveň odměn i možnosti akumulace ukazují, že zejména v horších přírodních podmínkách SSR bude možné postupně vyrovnávat vybavenost základními prostředky pouze s pomocí diferencované účelově orientované státní dotační a subvenční politiky.

Významnou roli v procesu vyrovnávání mají i oběžné prostředky a z nich především nakoupená hnojiva a osiva. Zatímco úroveň nakoupených hnojiv je v obou republikách shodná, spotřeba nakoupených osiv dosahuje v SSR 67,7 % úrovně ČSR. Protože osiva, jak ukázaly výsledky posledních let, jsou jedním z nejvýznamnějších činitelů růstu zemědělské výroby, možno předpokládat, že širší uplatňování kvalitnějších osiv je jedním z potenciálních zdrojů vyrovnávání zemědělství obou republik.

Úroveň produktivity práce a odměňování

Výkony celkem jako ukazatel produktivity živé práce byly v roce 1973 v přepočtu na průměrného pracovníka v SSR nižší než v ČSR o 8806 Kčs, tj. o 12,5 %. V porovnávaných přírodních oblastech se úroveň výkonů v přepočtu na průměrného pracovníka pohybuje od 77,7 % (B₅) do 101,4 % v K₃ úrovně ČSR. Maximální rozdíl mezi porovnávanými oblastmi dosahuje téměř 15 000 Kčs v neprospěch SSR. Pouze u dvou oblastí jsou výkony v SSR na průměrného pracovníka nepatrně vyšší než v ČSR. Zatímco rozdíl ve výkonech na průměrného pracovníka mezi nejhoršími a nejlepšími oblastmi v ČSR představuje 10 802 Kčs, na Slovensku dosahuje tento rozdíl 24 251 Kčs, což na jedné straně je důsledkem extrémnějších rozdílů přírodních podmínek, na straně druhé však důsledkem skutečnosti, že v nejhorších oblastech na Slovensku je méně rozvinuta přidružená výroba.

Budeme-li produktivitu živé práce měřit úrovní hrubého důchodu na průměrného pracovníka, potom průměrná úroveň SSR dosáhla 91,8 % úrovně ČSR a nejnižší produktivita v porovnávaných přírodních oblastech SSR dosahuje 70,9 % úrovně ČSR.

Průměrný pracovník obou republik odpracoval zhruba stejný počet hodin (SSR 100,6 %). Pracovní odměna na 1 hodinu dosahuje v SSR 91,3 % úrovně odměny v ČSR, s rozptylem v porovnávaných oblastech od 85,1 % do 103,7 %. Vyšší úroveň odměn na odpracovanou hodinu se dosahuje v SSR jen v oblasti K₃, kde jsou vyšší výkony na průměrného pracovníka i celková intenzita zemědělské výroby. Ve všech ostatních oblastech je v SSR nižší úroveň odměn než v ČSR.

Průměrná hodinová odměna 9,2 Kčs je v ČSR o 0,8 Kčs vyšší než v SSR. Na 100 Kčs výkonů jsou v SSR odměny pouze o 2,6 % vyšší (0,80 Kčs na 100 Kčs výkonů), přičemž v ČSR se pohybují v rozpětí od 29,5 Kčs do 32,2 Kčs, zatímco v SSR od 28,7 do 36,1 Kčs v nejlepších a nejhorších podmínkách.

Možnost vyrovnávání kritériálních ekonomických ukazatelů v reprodukčním procesu zemědělství obou národních republik závisí od sociálně politické situace a celospolečenských možností substituce živé práce. Z těchto hledisek nutno spojovat hodnocení efektivnosti využití daných zdrojů pracovních sil i s možnostmi jejich uplatnění mimo zemědělský podnik. I z tohoto hlediska je nutno posuzovat nižší produktivitu živé práce na Slovensku, a to především v podhorských a horských oblastech. I když tento stav charakterizuje především současnou etapu rozvoje zemědělství na Slovensku, reálné hodnocení vývojových tendencí ukazuje, že bude překonáván jen postupně, a proto je nutné počítat i v příští pětiletce s důsledky jeho působení.

Nákladovost a rentabilita zemědělské výroby

Poměr nákladů k dosahovaným výkonům určuje efektivnost zemědělské výroby. Náklady na jednotku dosahované produkce jsou nejnižší v nejlepších výrobních podmínkách a stoupají směrem k horším podmínkám. Tato zákonitost se prosazuje v obou republikách. Na druhé straně je evidentní tendence poklesu nákladů na jednotku plochy od příznivých k nejhorším podmínkám. Uvedený vztah je též důsledkem struktury kultur zemědělského půdního fondu. Také možnosti uplatnění současné mechanizace směrem k horším přírodním podmínkám podstatně klesají, v důsledku čehož výrazněji stoupá v SSR relativní podíl živé práce na výkonech. Tyto skutečnosti způsobují v SSR větší relativní rozptyl ve výši nákladů mezi nejlepšími a nejhoršími podmínkami. V přepočtu na 1 ha zemědělské půdy dosáhly v roce 1973 náklady v nejhorších podmínkách ČSR 62 % nákladů nejlepších podmínek, zatímco v SSR jen 54,8 %. Průměrné celkové náklady v ČSR 11 193 Kčs na 1 ha z. p. jsou o 777 Kčs vyšší než v SSR, přičemž materiálové náklady jsou vyšší o 450 Kčs, pracovní o 272 Kčs a plánovatelné výdaje o 56 Kčs.

Ve všech porovnávaných oblastech mimo K₃ a B₃ jsou na Slovensku nižší celkové náklady na 1 ha z. p. Náklady v nejproduktivnější oblasti ČSR představují na 1 ha z. p. 15 009 Kčs, zatímco v SSR 12 769 Kčs, což v prvním případě znamená překročení průměru ČSR o 34,9 % a v druhém průměru Slovenska o 22,6 %. Nejnižší náklady v porovnávaných oblastech ČSR činí 83,2 % z průměru ČSR, zatímco v SSR pouze 67,2 % průměru, což znovu dokumentuje podstatně širší amplitudu přírodních podmínek zemědělské výroby SSR.

V přepočtu na 100 Kčs výkonů jsou náklady na Slovensku vyšší v průměru o 9,5 %, což způsobuje podstatně vyšší podíl svažitostně extrémnějších podmínek v rámci porovnávaných oblastí, jakož i vyšší podíl horských a horších bramborářských oblastí na celkové výměře zemědělského fondu.

V SSR se vynakládá na 1 ha z. p. v průměru 402,2 hodiny živé práce, což je o 5,5 hodiny více než v ČSR. Pracovní náklady v průměru SSR dosáhly v roce 1973 na 1 ha z. p. 3383 Kčs, což je 32,5 % celkových nákladů,

zatímco v ČSR 3655 Kčs, což je 32,7 % celkových nákladů. Rozdíly v efektivnosti celkových nákladů jsou při srovnávání obou republik výraznější v horských a bramborářských resp. podhorských oblastech.

Průměrně se v ČSR vynakládá na 100 Kčs výkonů 3,12 hodin živé práce a v SSR 3,73 hodin. V oblastech K₁ je to v ČSR 2,91 a v SSR 2,89 hodin, zatímco v nejhorších horských podmínkách ČSR 3,73 a v SSR 4,98 až 5,65 hodin.

To potvrzuje skutečnost zjištěnou stanovištním výzkumem a doloženou výčetnými ekonomickými rozborů VÚEZVŽ v Praze a VÚEPVŽ v Bratislavě, že zatímco příznivé podmínky v obou republikách jsou výrobně relativně blízké a tudíž ve více ukazatelích srovnatelné, horší podmínky především v horské a podhorské oblasti s výjimkou popradské a částečně lipovské kotliny mají proti obdobným podmínkám v ČSR výrazně horší předpoklady efektivní výroby.

Účinnost nákladů se projevuje v dosahovaném zisku na 1 ha z. p. V zájmu porovnatelnosti oblastí je nutno vycházet ze zisku vytvořeného bez vlivu dodatečných nástrojů úhrady a odvodů. V průměru je v ČSR dosaženo v roce 1973 na 1 ha z. p. 2003,3 Kčs zisku a v SSR 656,1 Kčs. V nejpříznivější oblasti K₁ je v ČSR dosaženo 3683,6 Kčs zisku a v SSR 3040,9 Kčs. Nejnižší zisk 474,3 Kčs na 1 ha z. p. je v ČSR v oblasti H₁, zatímco v SSR se v nejhorších oblastech při nákupních cenách bez dotací k tržbám zisk nevytváří a projevuje se tu ztráta.

Seskupení oblastí v obou republikách podle výše dosahovaného zisku na 1 ha z. p. ukazuje na výrazně diferencovanou rentabilitu. V ČSR dosahují JZD hospodařící na 92,6 % zemědělské půdy zisk přesahující 1000 Kčs, zatímco na Slovensku JZD s takovouto úrovní zisku hospodaří jen na 43,2 % zemědělské půdy. Úroveň zisku do 500 Kčs se dosahuje v ČSR v podnicích hospodařících jen na 6,6 % zemědělské půdy, zatímco na Slovensku nižší zisk než 500 Kčs na 1 ha z. p. se dosahuje na více než polovině výrobní základny, přičemž na 43,4 % z. p. by se bez dotací k tržbám hospodařilo se ztrátou.

Údaje o zisku svědčí o tom, že zatímco ukazatele struktury zemědělské výroby i některé ukazatele intenzity možno na bázi přírodních oblastí s určitými korekcemi porovnávat, jednoduché porovnání ekonomických ukazatelů nákladovosti, rentability a ziskovosti je nevhodné, protože neodpovídá objektivním podmínkám reprodukčního procesu posuzovaných přírodních oblastí. Určitou výjimku představují přírodní oblasti teplé zóny, kde půdní, terénní a klimatické rozdíly vzhledem k teritoriální návaznosti jsou málo významné.

Soustava uplatněná od roku 1967 stimulovala rychlejší rozvoj zemědělství v celé ČSSR, přičemž také vzhledem k nižší výchozí intenzitě došlo v SSR zejména v období 1967–1970 k rychlejšímu rozvoji než v ČSR. V průměru let 1970–1973 se tempa rozvoje obou republik sblížila. Soustava úhradových a odvodových nástrojů zmírnila rozdíly v užitém zisku v obou republikách. V průměru za ČSR se zisk snižuje ze 2003,3 Kčs na 1887,8 Kčs a v SSR se zvyšuje ze 656 Kčs na 1177,8 Kčs v přepočtu na 1 ha z. p.

Doplňkové ekonomické nástroje určené k eliminování důsledků diferenciální renty – pozemková daň a diferenciální příplatky – působí v průměru republik i ve srovnatelných oblastech vcelku příznivě. Odstraňují

ztrátovost zemědělské výroby a i na Slovensku umožňují rentabilní výrobu i v nejhorších oblastech.

Bez zápočtu úhradových a odvodových nástrojů dosahuje průměrná rentabilita zemědělské výroby JZD v ČSR 17,9 % a v SSR 6,3 %, po uplatnění těchto nástrojů je rentabilita v ČSR 16,9 %, na Slovensku 11,3 %.

Rentabilita po zápočtu úhradových a odvodových nástrojů se pohybuje v ČSR mezi oblastmi od 9,5 % do 20,3 %, v SSR od 0,8 % do 22 %, přičemž nedostatečná rentabilita je v SSR v oblastech H₃, H₂, B₅, B₄ a B₂. Úroveň úhrady v těchto oblastech neodpovídá v plné míře požadavkům na tvorbu zdrojů pro rozšířenou reprodukci. Tato situace je důsledkem uplatnění limitu diferenciálního příplatku 60 Kčs na 100 Kčs tržeb. Tento limit považujeme za správný, bude však nutné v těchto podmínkách hlouběji prozkoumat odpovídající tempa intenzifikace zemědělství s ohledem na podstatně nepříznivější přírodní podmínky výroby, zabezpečení přiměřených odměn i společenskou efektivnost výroby a potřebnou úhradu na reprodukci v nejhorších podmínkách zajistit nesystémovými nástroji.

SOUHRN

Vyhodnocení vývoje zemědělství v sektoru JZD ukazuje, že úroveň rostlinné i živočišné produkce v ČSR a SSR se v porovnatelných podmínkách postupně sblíží.

Pro budoucnost je nutné vypracovat na základě progresivních parametrů návrhy optimálních struktur a úrovně zemědělské výroby pro jednotlivá přírodní stanoviště ev. přírodní oblasti a využít jich ke zpracování koncepce rozvoje výroby v jednotlivých územních celcích v obou národních republikách.

Při řešení otázek vyrovnávání úrovně zemědělství obou republik je nutno orientovat úsilí na vyrovnávání věcných, výrobních a ekonomických podmínek. Nižší vybavenost základními prostředky v SSR je jednou z příčin jak nižší produktivity práce a vyšší nákladovosti, tak i nižší intenzity výroby.

Rozdíly v nákladovosti výroby, v úrovni odměn a v možnostech akumulace v přírodních podmínkách SSR ukazují, že postupné vyrovnávání výrobně ekonomické úrovně zemědělství ČSR a SSR na bázi sblížování vybavenosti základními prostředky je možné pouze s pomocí diferencované, účelově orientované cenové, odvodové, dotační a subvenční politiky na základě plánovitého rozvoje.

Došlo dne 4. 8. 1975

Adresa autorů:

Ing. Jaroslav Kunc, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2, ing. Jaroslav Korbín, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a výživy, Trenčianská 55, 880 27 Bratislava

Říjnové plénum ÚV KSČ (1975) zdůraznilo nutnost zvýšení míry soběstačnosti v potravinách, a to především lepším využitím existujících rezerv a nově vkládaných prostředků. Jde o postupné zabezpečení plné úhrady potřeb v živočišných výrobcích a zrninách, o přiblížení se soběstačnosti v produkci rostlinných olejů, zeleniny a ovoce, o snížení závislosti na dovozu bílkovinných krmiv a vytváření podmínek pro rozšíření vývozu tradičních zemědělských výrobků. Zemědělství musí přispívat k růstu efektivnosti národního hospodářství i dalším zvýšením společenské produktivity práce. Vývoj zemědělství v 5. pětiletce je s těmito záměry v zásadě v souladu.

Náročnost vytyčených úkolů však nelze podcenit. V etapě industrializace zemědělství a při vysokých nárocích obyvatelstva na kvalitu i sortiment potravin se úkoly projevují v nové kvalitě, jsou náročnější na řídicí a organizátorskou práci.

Mnohaodvětvová univerzální struktura zemědělské výroby, reprodukováná dosud v převážné části zemědělských podniků, se dostává do rozporu s kvalitativně novými výrobními silami, brzdí realizaci vědeckotechnických poznatků, intenzifikaci a zvyšování ekonomické efektivnosti zemědělství.

Proto vytyčila strana linii na plánovitě uskutečňování a rozvíjení koncentrace, kooperace a specializace, v nichž se mění charakter zemědělských podniků, vzniká a formuje se kvalitativně nová struktura specializovaných výrobních jednotek, kooperačních forem i zemědělsko-potravinářského komplexu jako integrované součásti národohospodářských struktur.

Soudobý vývoj zemědělství lze charakterizovat jako řetěz interakcí mezi procesy setrvačnostními (reprodukce univerzálních struktur) a inovačními (formování specializovaných technologicko-výrobních jednotek). Orientační propočty fondové náročnosti strukturální přestavby zemědělství naznačují, že vybavení zemědělství novými základními fondy včetně modernizace fondů stávajících si vyžádá při předpokládané absorpční potenci zeméřelské ekonomiky a národohospodářských možnostech, období příštích 4–5 pětiletěk. To vymezuje pravděpodobnou dobu příštího inovačního cyklu, pro nějž bude příznačné podstatné prohloubení všech forem společenské dělby práce a jehož výslednicí bude utvoření kvalitativně vyšší národohospodářské struktury, charakterizované zhruba 3% podílem zemědělství na tvorbě národního důchodu a zhruba 5% podílem na celkovém počtu ekonomicky činných osob koncem tohoto tisíciletí. Přitom národohospodářský význam zemědělství se bude i nadále zvyšovat v souvislosti s dlouhodobým napětím na světových trzích potravin a se všeobecným růstem poptávky po levných a kvalitních potravinách.

Rozvoj zemědělství podléhá stejným zákonitostem jako ostatní odvětví ekonomiky. Uzlové problémy čs. ekonomiky se reprodukuji i v zemědělství. Pro příští střednědobé i dlouhodobé období se tedy i zemědělství musí účinně účastnit řešení problémů zvýšení exportní výkonnosti čs. ekonomiky, neboť oblast vnějších ekonomických vztahů bude stále více v centru hospodářské politiky.

Rozvoj čs. ekonomiky je přímo podmíněn úspěšným řešením úspory pracovních sil v zemědělství a zhruba ztrojnásobením produktivity živé práce. Také v reprodukci základních fondů je národohospodářská úloha zemědělství významná. Nelze přehlédnout, že intenzifikace zemědělství je provázána zvýšenými nároky na palivo-energetickou základnu, což ovlivňuje řešení problému dosud vysoké materiálové a energetické náročnosti čs. ekonomiky.

V těchto nových podmínkách se podstatně zvyšuje úloha plánovitosti a plánu jako základního nástroje řízení ekonomiky. Plán a ekonomické nástroje musí zabezpečit plynulý rozvoj zemědělství v příštím střednědobém i dlouhodobém období tak, aby se zemědělská výroba rozvíjela ve společensky požadovaných strukturách (zejména jde o přednostní rozvoj rostlinné výroby) a v reprodukčním procesu výrazně převládl intenzivní typ rozšířené reprodukce, založený na využití všech faktorů a rezerv růstu, zvláště na mobilizaci a využití kvalitativních činitelů.

To je obzvláště významné, neboť zemědělství nedisponuje zdroji a rezervami extenzivního rozvoje (úbytek zemědělské půdy a pracovních sil). Mění se i finančně ekonomická stránka národohospodářské pozice vůči zemědělství. Jestliže v minulosti (zejména od XII. sjezdu KSČ) byl růst rentability a odměn v zemědělství zabezpečován i zdokonalováním rozdělovacích procesů, zvyšováním nákupních cen a vzestupem objemů a forem státních intervencí, pak v současné i budoucí etapě je hlavním zdrojem zvyšování rentability a tempa rozšířené reprodukce mobilizace vnitřních zdrojů, rozvoj výrobních sil a strukturální přeměny zemědělské výroby na bázi industrializace. Zabezpečení vysoké a stálé dynamiky rozvoje tak předpokládá plné využívání vnitřních rezerv samotného zemědělství.

V tomto pojetí lze zvládnout vytyčené úkoly jenom důslednou a plánovitou koordinací činností všech článků řízení, rozvíjením tvůrčí aktivity a iniciativy všech pracujících v zemědělství ve směru plánem vytyčených cílů, zvýšením úrovně plánování a úlohy i autority plánu jako základního nástroje řízení.

SMĚRY A FORMY ZDOKONALENÍ PLÁNOVÁNÍ ZEMĚDĚLSTVÍ V SOUČASNÉ ETAPĚ

Zdokonalování plánovitého řízení je procesem postupných změn jednotlivých elementů soustavy při zachování její kontinuity a vnitřní konzistence. Je to dynamický a nepřetržitý proces nacházení metod adekvátních řešení problémů nastolovaných společensko-ekonomickým vývojem.

V soudobé etapě nazrává nutnost kvalitativních změn v metodách plánování v souladu se vznikající novou kvalitou věcných, strukturálních a ekonomických problémů. Téze o plánu jako hlavním nástroji řízení socialistické ekonomiky vyžaduje interpretaci odpovídající nové poloze působení hlavních metodologických pozic socialistického plánování.

Jde především o správnou interpretaci principu demokratického centralismu. V současné etapě sílí tendence k centralizaci plánování a plánovacích rozhodnutí, která je ostatně všeobecnou tendencí v řízení vyspělé ekonomiky. Těžiště zdokonalování plánování na ose řízení spočívá v posílení centrální a nadpodnikové koordinace strukturálních přeměn.

Efektivnost intenzifikace zemědělství je rostoucí měrou závislá na kvalitě řízení a plánování. Tím roste úloha subjektivního faktoru v rozvoji výrobních sil. Nová úloha nadpodnikových orgánů v plánování spočívá v tom, že musí zabezpečovat komplexní vstup řídicích impulsů do jednotlivých podniků. To znamená, že úkoly plánu výroby a tržní produkce musí vyplňovat v podstatě celý výrobní program podniků a úkoly ostatních částí plánu musí usměrňovat a řídit vývoj všech podstatných elementů reprodukce v jednotlivých podnicích. Nově se utváří i poloha plánování podnikového, jehož těžiště se přesunuje do oblasti vnitropodnikové. Kritérium optimality podnikových plánů lze formulovat jako plnění úkolů státního a hospodářského plánu při nejvyšší efektivnosti využívání fondů a nákladů a uspokojování potřeb pracujících podniku v souladu se zásadami státní mzdové, kulturní a sociální politiky.

Z toho plyne, že plánování na všech úrovních musí disponovat nejmodernějšími vědeckými metodami a plánovací systém musí být všestranně rozvinut (na ose řízení od centra k realizačním místům, na ose času od prognóz k prováděcím plánům a na ose reprodukce od proporcí hmotných k proporcím finančním), aby umožňoval co nejlepší výsledky v uspokojování potřeb společnosti. Soudobá interpretace principu demokratického centralismu význívá do poznání, že úroveň plánování (soustava plánů a metody plánování) se stává limitujícím činitelem efektivnosti ekonomického rozvoje zemědělství. Pro zemědělské plánování je z tohoto hlediska příznačná nutnost podstatného zdokonalování vazeb plánování po vertikále (neboť se zvyšuje úloha oborově řízených podniků služeb, specializovaných organizací, výrobních koncepcí — v souvislosti se specializačními procesy) s vazbami horizontálního plánování. Procesy koncentrace, specializace a kooperace zemědělství výroby se budou do značné míry realizovat v územním prostoru kooperačních útvarů, okresů, krajů a výrobních oblastí. Metodické zvládnutí těchto složitých vazeb je podmíněno plným využitím počítačů, statisticko-ekonomických a ekonomicko-matematických metod v plánování.

Národohospodářské postavení zemědělství ve vyspělé socialistické ekonomice vyžaduje důsledně podříditi celý plánovací proces principu nejvyšší ekonomické efektivnosti, jehož soudobá interpretace v plánovacím procesu ústí především do požadavku komplexnosti plánování. Jádrem plánování je ovlivňování a řízení ekonomických procesů z pozic společenské efektivnosti. Pro zemědělské plánování to znamená především plánovat celý sortiment zemědělských výrobků nezávisle na jejich specifické váze ve výrobních strukturách, a to na celé řídicí ose — na všech stupních plánování.

Dále to znamená zvýšení významu kvalitativních ukazatelů zabezpečujících utváření vysoce efektivní hospodářské struktury v jednotlivých výrobních jednotkách, podnicích, mezipodnikových kooperacích, okresech, krajích, výrobních oblastech. Pro všechny tyto plánovací jednotky musí

centrální a nadpodnikový plán formulovat kritéria optimality hospodářské struktury v metodické podobě kvalitativních plánovacích ukazatelů, vyjadřujících společenské požadavky na strukturu a intenzitu výroby, využití přírodních a ekonomických podmínek, produktivitu práce, fondovou a materiálovou náročnost, vlastní náklady, kvalitu vyráběné a realizované produkce a rentabilitu. V podstatě jde o plánování efektivnosti v komplexním pojetí ve vztahu ke každé plánovací jednotce. Takovéto jediné správné pojetí předpokládá hluboké poznání a pronikání do podstaty hospodářských procesů a podmínek jejich reprodukce v jednotlivých místech realizace plánu. Dialektika cíle a prostředků vyžaduje, aby plánování transformovalo záměry na utváření společenských makroproporcí do podoby mikroproporcí se znalostí konkrétních podmínek z pozic vědeckého ocenění výrobních a ekonomických potenci každé plánovací jednotky.

Významným směrem zdokonalení plánování v současné etapě je prodlužování časových horizontů plánů, vytváření soustavy plánů dlouhodobých, střednědobých a prováděcích na všech úrovních plánování. V současném období dozrávají podmínky, aby cíle a úkoly centrálního dlouhodobého plánu rozvoje zemědělství (horizont rok 1990) orientovaly, spojovaly a sjednocovaly hospodářskou činnost všech výrobních jednotek, organizací, nadpodnikových úrovní a centra. Čím jasněji a přesněji jsou stanoveny perspektivy rozvoje, cesty a způsoby jejich dosažení, tím efektivněji lze řešit běžné problémy prováděcího plánu.

Již pro období 6. pětiletky je nutno prosadit, aby rozhodujícím nástrojem plánovitého řízení byl střednědobý pětiletý plán, vycházející ve všech plánovacích jednotkách z koncepce jejich technicko-hospodářského rozvoje do roku 1985–1990. To vyžaduje dopracovat a dovést dlouhodobou koncepci k místům realizace a metodicky správně přistoupit k tvorbě pětiletého plánu. V současném období se jeví nejefektivnější promítat celospolečenskou koncepci rozvoje zemědělství po řídicí ose přes koncepci oborů, krajů a okresů ke kooperačním útvarům (obvodům, seskupením) a ve vybraných ukazatelích výrobních struktur a plánu investic až k výrobním jednotkám. V metodickém mechanismu pětiletého plánu má klíčový význam formulace cílových technicko-ekonomických parametrů ve vztahu ke každé plánovací jednotce v ukazatelích výrobních struktur, tržní produkce, hmotného zabezpečení, plánu investic, vlastních nákladů, plánu práce a v souhrnných finančně ekonomických ukazatelích efektivnosti. V časovém horizontu střednědobého plánu je třeba založit jednotu hmotného a finančního plánování ve vztahu ke každé plánovací jednotce.

Socialistická soustava využívá pro zabezpečení určující úlohy společenských zájmů metodologický princip závaznosti plánu. Závazné ukazatele plánu formují společenské požadavky ve vztahu ke každé plánovací jednotce. V soudobé etapě rozvoje zemědělství se význam principu závaznosti podstatně zvyšuje. Plánovité uskutečňování strukturálních změn vyžaduje rozšířit sféru závaznosti plánů na všechny podstatné složky rozšířené reprodukce.

Poznatky z hodnocení účinnosti metod plánování v období 4. a 5. pětiletky prokazují, že závazným se stává prakticky každý úkol plánu, formulující vůči nižší plánovací jednotce společenské požadavky. Jako závazné úkoly ve vztahu k výrobním jednotkám je třeba formulovat plá-

nované výrobní struktury, tržní produkci v úplném sortimentu, limity hmotného zabezpečení plánu, parametry pořizovaných investic, kompletování soustavy strojů, limity vlastních nákladů a další ukazatele efektivnosti. Požadavek rozšíření sféry závaznosti plánů objektivně vyplývá z nutnosti plánovitého řízení strukturálních přeměn, k nimž dochází v současné etapě rozvoje. Jeho nerespektováním by vznikla rizika disproporcí a narušení dílčích i globálních meziodvětvových vazeb.

Soudobá informační základna a všeobecné zvýšení úrovně plánování v centru a nadpodnikových orgánech umožňují plánovací procesy racionalizovat a z plánovací metodiky odstraňovat přežívající prvky. Zejména je reálné upustit od několikanásobné a těžkopádné formální konfrontace plánovacích informací (shora dolů, zdola nahoru) v podobě rozsáhlých administrativních sestav.

Společenské centrum i nadpodnikové orgány se při tvorbě plánovacích rozhodnutí musí soustavně opírat o analytické podklady, které soudobá informační základna a výpočetní technika poskytuje v racionálnější podobě nežli tzv. plánovací podklady získávané z podniků sumací přes střední články řízení. Objektivně nutná konfrontace plánovacích záměrů po řídicí ose má probíhat nepřetržitě formami kontroly plnění plánu, rozborů hospodaření, sdělování plánovacích informací apod.

ÚLOHA PLÁNU PŘI ROZVÍJENÍ PROCESŮ KONCENTRACE, SPECIALIZACE, KOOPERACE A CENTRALIZACE ŘÍZENÍ ZEMĚDĚLSKÉ VÝROBY

V soudobé etapě je třeba zvýšit úlohu plánu v rozvíjení procesů koncentrace, specializace, kooperace a centralizace, aby se všechny tyto formy prohlubování společenské dělby práce vyvíjely v rámci plánovitě organizovaného procesu, jehož národohospodářským kritériem je efektivní intenzifikace zemědělské výroby, probíhající v plánem stanovených strukturách a tempu.

Již v současné etapě je zjevné, že v některých člancích řízení neplní plán tyto funkce uspokojivě. Narušení zásady komplexní a závazné plánovací informace „shora dolů“ při tvorbě plánů může vést k přemrštěným a nereálným představám a požadavkům nižších plánovacích jednotek již v etapě návrhů plánu. To se projevuje zejména v požadavcích na plánované tempo uskutečňování investičních záměrů, v požadavcích na finanční zdroje atd. Nekomplexnost informace a její zúžení na „hlavní výrobky“ vede k zanedbání tzv. okrajových položek a výrob, které jsou však národohospodářsky nenahraditelné (semeno lnu, jednotlivé druhy zeleniny atd.).

Značné rezervy spočívají v rozdílné úrovni využívání přírodních a ekonomických podmínek. Plán musí zamezit neúčelné tříštění ploch sadů, vinic i ostatních investic. Také modernizace i výstavba stájových kapacit se neuskutečňuje v souladu s plánem předpokládaným tempem a v řadě podniků se dosud neúčelně reprodukuje univerzální struktury.

Plán musí prosazovat tendenci ke specializaci na celé řídicí ose jako postupnou přeměnu centrální – univerzální makroproporce přes krajské kombinace univerzálních struktur se specializovanými prvky k okresní – vyhraněnějším specializovaným výrobním strukturám, které se dále prohlubují v územních prostorech kooperačních seskupení a vrcholí ve specializovaných dimenzích výrobních jednotek.

Teritoriální aspekty zemědělského plánování hrají v těchto procesech významnou roli. Územní rozmístění výrobních sil a územní proporce mají významný vliv na efektivnost produkce. Zvládnutí této problematiky v současných podmínkách předpokládá dopracovat v centru generální plánovací schéma územního rozmístění výrobních sil v čs. zemědělství v nejvhodnějších přírodních a ekonomických podmínkách s kritériální funkcí minimalizace společenských nákladů na zemědělskou výrobu v národohospodářském měřítku.

Efektivnost koncentrace a specializace je podmíněna kvalitou a hloubkou vědeckého zdůvodnění perspektivního plánu oblastní specializace. Plánování specializace je na všech stupních řízení bezprostředně spojeno s rozmístěním – rajonizací zemědělské výroby, s formováním specializovaných mikrorajónů. Přitom územní rozmístění může být efektivní jen při souběžném koncipování celé mikrostruktury rajónu, tj. při utváření optimálních vztahů mezioblastní a mezipodnikové kooperace, vztahů ke zpracovatelského průmyslu, místům spotřeby, komunikační síti, skladové základně, zdrojům vody a energie, při respektování zvyšujícího se významu ochrany prostředí atd.

Nové jevy v materiálně technické základně zemědělství a jejím organizačním uspořádání vyžadují inovace v metodice plánu. Již v současném období je nutno přistoupit na nadpodnikové úrovni plánování (okres) k tvorbě komplexu speciálních plánů: výživy a ochrany rostlin, posklizňové úpravy obilí, brambor a zeleniny, krmivářství a sušárenství, mechanizace a opravárenství, zemědělského stavebnictví, zemědělské dopravy, semenářství, plemenářství, veterinární péče, plemenářské služby a všech ostatních činností, které se organizují nadpodnikově a mezipodnikově a jejichž rámec přerůstá organizační prostor specializovaných výrobních jednotek.

Již nyní se prokazuje, že mezipodniková zemědělská a zemědělsko-průmyslová kooperace je významným faktorem prohlubování socialistických výrobních vztahů v zemědělství, rozšiřuje hranice koncentrace a zrychluje rozvoj výrobních sil. *Poznatky z činnosti kooperačních seskupení a jejich orgánů svědčí o tom, že tyto formy mohou sehrát ve zdokonalování plánování významnou roli. Nejeфективnější forma činnosti kooperačních forem spočívá v koordinaci plánů.* Koordinace plánů je základní formou spolupráce zemědělských podniků v oblasti plánovací činnosti. Koordinace perspektivních plánů umožní určit místo a úlohu každého podniku v soustavě výrobně technických a ekonomických vztahů v rámci kooperace. Jejím cílem je vytvářet racionální strukturu výroby v jednotlivých podnicích i v rámci kooperace jako celku na základě maximálního využití přírodních podmínek, materiálových, pracovních a finančních zdrojů.

Koordinaci plánů v rámci územní kooperace bude třeba považovat za základní směr činnosti orgánů kooperace – kooperačních rad. Jde tu o koordinaci plánů dlouhodobých, střednědobých, prováděcích i operativních. Rozhodující význam má koordinace plánů dlouhodobých, v jejímž rámci musí docházet k rozpracování projektů koncentrace a specializace výroby v jednotlivých výrobních jednotkách. Z rozsáhlé škály forem koordinace plánů lze uvést především: plány rozmístění odvětví rostlinné výroby – jednotlivých plodin, živočišné výroby – kategorií zvířat, plány

investic ve všech věcných položkách, plány mechanizace – kompletování soustav strojů, opravárenství, dopravy, stavební činnosti. V nevýrobní sféře jde o koordinaci plánů práce (odměňování), normotvorné činnosti, školení a výchovy pracovníků, kulturní činnosti, revizní činnosti, bezpečnosti práce, právní činnosti atd. V řadě případů přejímají kooperační orgány i chozrasčotní funkce, spočívající v soustředování části prostředků fondů výstavby, financování investičních akcí a zejména v tvorbě kooperačních cen.

Přechod od univerzality hospodářské struktury ke specializované výrobě je provázen růstem mezipodnikových kooperací. Mezipodniková kooperace v zemědělství je trvalou a rozvíjející se formou výrobně ekonomických spojení. V současné etapě se čs. zemědělství nachází v počáteční fázi tohoto procesu. V období příštích pětiletok se mezipodniková kooperace v zemědělství rozvine do šíře běžné v soudobé organizaci průmyslu. Rozšíření a prohloubení ekonomických vztahů mezi účastníky kooperace nelze zvládnout bez podstatného zdokonalení ekonomických nástrojů, které je nutno právě těmto procesům uzpůsobit.

Bezprostředním úkolem zdokonalení plánování je plně využít kooperačních forem a orgánů při tvorbě plánů 6. pětiletky na období 1976 až 1980. Kooperační orgány by měly vstoupit do plánovacího procesu ve všech fázích těchto prací.

JEDNOTA PŮSOBNÍ PLÁNU A EKONOMICKÝCH NÁSTROJŮ NA REALIZACI ZÁMĚRŮ HOSPODÁŘSKÉ POLITIKY V ZEMĚDĚLSTVÍ

Nedílnou součástí zdokonalování metod plánovitého řízení je i užší sepejetí ekonomických nástrojů s plánem, jeho věcnými záměry a cíli.

Ekonomické nástroje, tj. ceny, daně, intervence, dotace, subvence, prémie, úvěry, zemědělské pojištění, režimy financování včetně pravidel tvorby fondů a užití zisku, systémy podnikové a osobní hmotné zainteresovanosti, soustavy odměňování a metody socialistického hospodaření podle chozrasčotu, mají v soustavě plánovitého řízení socialistického zemědělství významnou úlohu. Jejich posláním je působit v souladu s věcnými záměry koncepce rozvoje zemědělství, pětiletých a ročních prováděcích plánů. Ekonomické nástroje jsou prostředkem k uskutečňování cílů a úkolů plánů. Soustava ekonomických nástrojů v socialistickém zemědělství musí vytvářet ekonomické předpoklady k plánovitému rozvoji zemědělské výroby ve všech přírodních podmínkách ČSSR. Působit na racionální rozmístění zemědělské výroby, na prohlubování oblastí specializace zemědělské výroby a maximální využívání přírodních podmínek pro plnění plánu. Z toho vyplývá, že ve vztahu ke všem základním odvětvím zemědělské výroby, zejména pak k těm, která tvoří priority plánu, je třeba vytvářet v ekonomických nástrojích předpoklady pro rozšířenou reprodukci v rozsahu odpovídajícím společenským potřebám. Významnou funkcí ekonomických nástrojů je podporovat realizaci plánovaných strukturálních změn, působit v uplatňování vědeckotechnického pokroku, industrializaci zemědělství, rozvoj velkovýrobních forem výroby, koncentraci, specializaci a kooperaci v zemědělství a všestranně ekonomicky podporovat efektivní intenzifikaci socialistického zemědělství. Prostřednictvím ekonomických nástrojů se prosazuje realizace socialistických principů odměňo-

vání práce, podněcování rozvoje socialistické iniciativy pracujících a zvyšování produktivity práce.

V současné etapě rozvoje socialistického zemědělství musí ekonomické nástroje podporovat prosazování a posilování antiimportních rysů plánu, působit ve směru zvyšování soběstačnosti v základních zemědělských výrobcích, surovinách a potravinách a ve směru stimulování výroby hlavních zemědělských exportních komodit.

Stanovení správných vazeb věcných záměrů plánu s ekonomickými nástroji, vazeb mezi metodami plánovitého řízení a metodami ekonomického stimulování náleží k nejvýznamnějším, ale také k nejsložitějším úkolům v soustavě plánovitého řízení socialistického zemědělství.

Poznatky z hodnocení vývoje socialistické výstavby zemědělství, zejména z období druhé poloviny šedesátých let prokazují, že vazby mezi věcnými záměry plánu a ekonomickými nástroji musí zahrnovat všechna odvětví, všechny výrobky a všechny druhy činnosti, především celý komplex vztahů v rámci zemědělsko-potravinářského a zemědělsko-průmyslového komplexu, a postihovat postavení zemědělství v národním hospodářství.

Zdokonalování soustavy ekonomických nástrojů v souladu s věcnými záměry plánu a se zvýšením úrovně plánovitosti se týká i různých forem mimocenové úhrady. Při konstrukci forem mimocenové úhrady v letech 1965–1967 byly technické, technologické i ekonomické a zejména organizační struktury v zemědělství odlišné ve srovnání se současným stavem. Tato odlišnost se bude prohlubovat zejména v letech 6. a 7. pětiletky.

V šedesátých letech sestávala podniková struktura zemědělství z velkého množství plošně relativně malých zemědělských podniků s univerzálním výrobním zaměřením. Tehdejší ekonomická problematika spočívala zejména v mezioblastní ekonomické diferenciaci, v tom, že ekonomické nástroje nedostatečně reagovaly na vliv diferenciální renty z hlediska důchodů zemědělských podniků a odměny pracovníků. Proto také řešení v podobě diferenciálních příplatků jako systémového doplňkového nástroje úhrady vyšších nákladů v horších přírodních podmínkách, poskytovaného na 100 Kčs tržeb za vybrané (hlavní) zemědělské výrobky, bylo řešením opodstatněným. Diferenciální příplatky sehrály nesporně pozitivní úlohu v procesu překonávání mezioblastní ekonomické diferenciace. V organizačních i ekonomických strukturách zemědělských podniků dochází k podstatným změnám. Vytváří se nová organizační struktura, charakterizovaná podstatným umocněním podnikových ekonomických kapacit a postupně se vyhraňujícím specializovaným výrobním zaměřením. Z toho vyplývá, že i na oblast doplňkové úhrady je třeba klást nové, kvalitativně vyšší požadavky v principiálním souladu s věcnými záměry plánu.

V současné a zejména budoucí etapě plánovitého řízení strukturálních změn v zemědělství je třeba posílit ekonomický vliv státu na prosazování těchto strukturálních změn i formou rozšíření možností ekonomických zásahů státních orgánů nadpodnikového řízení.

V rámci koncepčního řešení zdokonalení ekonomických nástrojů v souladu s věcnými záměry plánu bude třeba na některé ekonomické skutečnosti reagovat operativně, v předstihu. Jde tu zejména o dojasnění ekonomických režimů v rámci rozvíjení kooperačních vztahů, tj. o stanovení jednotných zásad a metodických postupů řešení ekonomických vztahů

mezi účastníky kooperací. To se týká ekonomických režimů směny zemědělského meziproduktu v kooperaci, ekonomických kalkulací jednotlivých výkonů ve službách v kooperaci a také režimů účasti kooperujících organizací na hospodářských výsledcích kooperovaných činností. Plánovitý rozvoj velkovýrobních forem a plánovité prosazování koncentrace a specializace v zemědělské výrobě a ve službách se neobejde bez dalšího rozvoje kooperačních vztahů. Rozvoj kooperačních vztahů není přechodnou fází ve vývoji čs. zemědělství, ale zákonitou formou společenské dělby práce ve vyšší fázi rozvoje výrobních sil a výrobních vztahů.

V řadě odvětví, např. v chovu skotu, si realizace velkokapacitních výrobních objektů přímo vynucuje mezipodnikové kooperační vztahy — jde zejména o velkokapacitní teletníky, odchovny jalovic, výkrmny skotu a kravíny. Totéž se týká po určitou dobu i chovu prasat (vazba výkrm-prasnice). V rostlinné výrobě se to týká výstavby velkokapacitních bramboráren, zvláště při specializaci na sadbové brambory, výstavby velkokapacitních rychlírén, budování společných zařízení v ovocnářsko-zelinářské výrobní specializaci a také vytváření materiálně technické základny v opravárenství, v chemizaci zemědělství a ochraně rostlin. Z toho vyplývá, že i ekonomické aspekty kooperace musí být postupně zdokonalovány.

Významnou úlohu mají ekonomické nástroje při materializaci vědeckotechnického pokroku, budování materiálně technické základny v zemědělské velkovýrobě, zejména v rozšířené reprodukci základních fondů. V podstatě tu jde o systém rozvinutého státního intervencionismu, tj. o přímou účast státu při financování rozšířené reprodukce v zemědělství.

Přes nesporně kladnou úlohu, kterou má soustava státních intervencí při budování materiálně technické základny socialistické zemědělské velkovýroby, nelze přehlédnout, že v některých oblastech se vytvářejí nové, věcné a ekonomické vztahy a v souvislosti s tím bude účelné formy státního intervencionismu zdokonalit. Zejména bude třeba soustředit pozornost zemědělských podniků na hospodárné využívání průmyslových krmiv a hnojiv.

Linii na užší spojení ekonomických nástrojů s plánem a na zdokonalování ekonomických nástrojů v souladu s koncepcí a věcnými záměry státního plánu je třeba uplatňovat ve všech formách ekonomických nástrojů. To se týká stabilizačních dotací, dotací a fondu zúrodnění půdy, fondu stabilizace pracovních sil, zemědělského pojištění, úvěru apod.

Mnohaleté zkušenosti z plánovitého řízení zemědělství umožnily získat v procesu kritické a konstruktivní analýzy řadu poznatků, jejichž realizace přispěje k zdokonalení plánovitého řízení zemědělství v současné i budoucí etapě.

SOUHRN

V současných podmínkách rozvoje socialistického zemědělství v ČSSR se podstatně zvyšuje úloha plánovitosti a plánu jako základního nástroje řízení. Nová úloha nadpodnikových orgánů v plánování spočívá v tom, že musí zabezpečovat komplexní vstup řídicích impulsů do jednotlivých zemědělských podniků.

Centrální a nadpodnikové plánování musí pro všechny plánovací jednotky formulovat kritéria společenské optimality hospodářské struktury

v metodické podobě soustavy kvalitativních plánovacích ukazatelů. Dozrávají podmínky, aby cíle a úkoly centrálního, prováděcího, střednědobého i dlouhodobého plánu rozvoje zemědělství sjednocovaly hospodářskou činnost všech zemědělských podniků, nadpodnikových orgánů a centra. Podstatně se zvyšuje význam metodologického principu závaznosti plánu.

Ve zdokonalení plánování hraje významnou roli činnost kooperačních seskupení a jejich orgánů. Nejeфекtivnější forma řídicí činnosti orgánů kooperace spočívá v koordinaci dlouhodobých, střednědobých i prováděcích plánů. V nových podmínkách je třeba docílit ještě užšího sepětí ekonomických nástrojů s věcnými záměry a úkoly plánu. Soustavu ekonomických nástrojů bude třeba dále zdokonalovat tak, aby ve vztahu ku každému podniku podporovala plnění jemu uložených věcných úkolů plánu a současně plnila i kritériální funkce z pozic společenské efektivity.

Došlo dne 17. 7. 1975

Adresa autora:

Ing. Jan Burian, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Současný systém nástrojů daňové, dotační a subvenční politiky byl uplatněn v roce 1967 jako součást soustavy ekonomických nástrojů plánovitého řízení zemědělství. Úloha a funkce těchto nástrojů vycházely z toho, že úroveň základních cen zemědělských výrobků byla stanovena na základě převažujících podmínek jejich výroby, v podstatě na základě průměrných přírodních podmínek. Vzhledem k převažujícímu podílu družstevního sektoru v zemědělství byly nákupní ceny jednotlivých výrobků stanoveny na základě průměrných nákladů JZD těch oblastí, v nichž se vyráběla rozhodující množství tržní produkce.

K řešení objektivně vyšších výrobních nákladů podniků, vyrábějících v horších výrobních podmínkách než byly podmínky rozhodných oblastí, byly v soustavě ekonomických nástrojů uplatněny diferenciální příplatky, poskytované jako doplněk k tržbám hlavních zemědělských výrobků.

U podniků vyrábějících v relativně příznivějších výrobních podmínkách než byly podmínky rozhodných oblastí, u nichž za dané situace vznikly předpoklady pro dosahování mimořádných důchodů, bylo naopak nutno uplatnit odvod z důchodů do centralizovaných zdrojů státu formou daně z pozemků.

K redistribuci části důchodů podniků s nadprůměrnými ekonomickými podmínkami ve prospěch podniků s opoždující se přestavbou materiálně technické základny, tj. ve prospěch ekonomicky podprůměrných a zaostávajících podniků, bylo v soustavě ekonomických nástrojů použito dalších nástrojů – pohyblivé složky zemědělské daně – daně z důchodů a stabilizačních dotací.

Jako aktivní nástroje státu k ovlivňování rozvoje zemědělské výroby byly v soustavě zachovány subvence na podporu technického rozvoje využití zemědělského půdního fondu, na opatření celospolečenského dosahu (likvidace tuberkulózy skotu, škůdců v rostlinné výrobě apod.), na zabezpečení zemědělství kvalifikovanými pracovníky a na řešení pracovních a životních podmínek pracovníků v zemědělství, zejména v oblastech s chronickým nedostatkem pracovních sil.

VÝVOJ ZEMĚDĚLSTVÍ A PŮSOBNÍ SOUSTAVY EKONOMICKÝCH NÁSTROJŮ

V páté pětiletce vstoupilo československé zemědělství do nové vývojové etapy, charakterizované prohlubováním specializace a koncentrace zemědělské výroby. Rozvíjejí se velkovýrobní formy organizace výroby

a práce na základě kooperace, v podmínkách upevňování socialistických výrobních vztahů a rychlého rozvoje výrobních sil. Převážná část socialistických zemědělských podniků, zejména JZD, je ekonomicky upevněna. Dynamika zemědělské výroby převyšuje původní předpoklady páté pětiletky. Zvláště v posledních letech, po obnovení a upevnění úlohy státního plánu jako základního nástroje řízení, došlo k prohloubení koncepční činnosti stranických a státních orgánů řídicích zemědělství. V zemědělských podnicích převládají cílevědomé a odpovědné postoje k plnění celospolečenských úkolů. Zemědělství plní úspěšně strategický úkol zabezpečit přírůstek spotřeby základních potravin zvýšením zemědělské výroby.

K těmto příznivým jevům přispívá i platná soustava vzájemných ekonomických vztahů státu a socialistických zemědělských podniků. Tyto vztahy se rozvíjejí na základě působení státního plánu a ekonomických nástrojů řízení, k nimž náleží jak soustava cen, tak soustava nástrojů daňové, dotační, subvenční a úvěrové politiky.

Analýzy ukázaly, že je třeba kriticky hodnotit působení jednotlivých ekonomických nástrojů a dále je zdokonalovat v souladu s cíli a úkoly rozvoje zemědělství v současné i budoucí etapě, v souladu s celospolečenskými zájmy.

V této souvislosti bylo třeba řešit i ekonomické důsledky diferenciální renty, tj. systémem ekonomických nástrojů odčerpávat část nadproduktu vzniklého v důsledku vyšší efektivity vkladů v lepších přírodních podmínkách a současně zajišťovat objektivní potřeby úhrady zvýšených nákladů, vznikající v důsledku nižší efektivity vkladů v horších přírodních podmínkách. Tento úkol náleží k nejzávažnějším a současně k nejsložitějším součástem plánovitého řízení vzájemných ekonomických vztahů státu se socialistickými zemědělskými podniky.

VLIV PŘÍRODNÍCH PODMÍNEK NA VÝROBNÍ A EKONOMICKÉ STRUKTURY ZEMĚDĚLSTVÍ ČSR A SSR

Členitost výrobních podmínek v zemědělství ČSSR je zcela výjimečná ve srovnání se všemi zeměmi RVHP. Charakteristickým rysem pestrosti přírodních podmínek ČSSR je koncentrace různých typů přírodních podmínek na relativně malém území. V každém kraji a s malými výjimkami ve všech okresech si výrazná členitost přírodních podmínek vynucuje podstatně diferencovaný přístup k plánovitému formování výrobní i odbytové struktury zemědělských podniků, kooperačních vztahů a též vztahů ekonomických.

Předpokladem účinnosti tohoto diferencovaného přístupu je účelová klasifikace zemědělské půdy podle přírodních podmínek. Tato klasifikace byla jednotně uplatněna v obou národních republikách. Jednotný metodický postup respektuje regionální zvláštnosti toho kterého území v souladu s geografickým rozložením klimatických faktorů, matečných hornin, genetických půdních typů, zrnitosti, skeletovitosti, svahovitosti terénu apod.

V důsledku značné diferenciace klimatických, půdních a topografických podmínek v ČSSR byla ke konstrukci ekonomických nástrojů řešení diferenciální renty využita soustava přírodních stanovišť. Všechny katastry obcí a družstva jsou zařazeny v ČSR do 74 a v SSR do 65 přírod-

ních stanovišť. Družstva hospodařící na výměře přesahující katastr obce jsou do přírodního stanoviště zařazována podle průměru přírodních podmínek všech katastrů, ve kterých hospodaří.

Diferencované přírodní podmínky ovlivňují utváření struktur rostlinné i živočišné výroby, působí na úroveň i dynamiku hektarových výnosů zemědělských plodin, ovlivňují i užitkovost hospodářských zvířat. Předurčují skladbu výrobních zdrojů, tj. vztahy přírodních podmínek, pracovních sil, základních a oběžných fondů. Počet pracovních sil i jejich pracovní aktivita souvisí s přírodními podmínkami, v nichž se pracovní proces uskutečňuje. Přírodní podmínky ovlivňují nákladovost zemědělské výroby, fondovou náročnost intenzifikačních procesů a tak působí i na celkové hospodářské výsledky zemědělských podniků, tempo i úroveň jejich rozšířené reprodukce. Určující vliv přírodních podmínek na strukturu rostlinné výroby se projevuje zvláště u brambor, cukrovky, olejnin, technických plodin, zeleniny, výroby hroznů a dalších plodin, jejichž pěstování je lokalizováno do víceméně vyhraněných přírodních podmínek.

Ještě výrazněji se projevuje diferencovaný vliv přírodních podmínek v úrovni hektarových výnosů zemědělských plodin a výrobě rostlinných výrobků. Tak např. běžně docilované hektarové výnosy obilovin v nejlepších přírodních podmínkách převyšují 5 t, zatímco v podmínkách nejméně příznivých kolísají kolem 2 t, a to při zhruba stejných nákladech na 1 ha osevní plochy. Územně diferencované jsou i hektarové výnosy brambor. Nejvyšší výnosy jsou docilovány v bramborařských oblastech. Výroba brambor v přepočtu na 1 ha z. p. výrazně kolísá, přičemž rozptyl se pohybuje v ČSR od 400 kg do 1600 kg a v SSR od 20 kg do 600 kg na 1 ha z. p.

Vliv diferencovaných přírodních podmínek je výrazný i v živočišné výrobě, a to ve všech výrobních ukazatelích. Stavby hospodářských zvířat klesají směrem k horším přírodním podmínkám. V rámci celkových stavů hospodářských zvířat směrem k horším přírodním podmínkám se zvyšuje váha skotu a naopak váha prasat a drůbeže se snižuje. Z toho pramení i značná mezioblastní rozdílnost v prodeji jatečných zvířat na 1 ha zemědělské půdy, a to zvláště u prasat, kde rozdíly mezi nejlepšími a nejhoršími podmínkami v ČSR a SSR jsou více než trojnásobné. Nerovnoměrně je v přírodních podmínkách rozložena i výroba mléka jako důsledek diferencovaných stavů krav a jejich užitkovosti.

Podstatné strukturální odlišnosti zemědělské výroby v rozdílných přírodních podmínkách podmiňují i odlišnost v celém průběhu rozšířené reprodukce v zemědělství. Souhrnně lze uvést, že zatímco v nadprůměrných přírodních podmínkách vytváří vysoká úroveň hektarových výnosů základ k rentabilnější výrobě, neboť přímo předurčuje nižší úroveň vlastních nákladů, v podmínkách horších než průměrných rentabilita výroby klesá, a to především v důsledku strukturálních a nákladových vlivů.

V ČSR i SSR činí podíl tržní živočišné produkce v nejlepších přírodních podmínkách zhruba 52–55 % a v podmínkách podprůměrných více než 70–80 %. To výrazně ovlivňuje rentabilitu celkové tržní zemědělské produkce, neboť průměrná míra rentability rostlinných výrobků je podstatně vyšší než výrobků živočišných.

Pokles intenzity zemědělské výroby směrem k horším výrobním podmínkám je provázen i klesajícími počty pracovníků v přepočtu na zemědělskou půdu. Zatímco v nejlepších přírodních podmínkách ČSR a SSR

připadá na 1000 ha zemědělské půdy 220–250 průměrných pracovníků, v horších přírodních podmínkách ČSR i SSR připadá na tuto měrnou jednotku 170 až 190 pracovníků. Nižší hustota pracovníků a nižší intenzita výroby v horších přírodních podmínkách podmiňuje i nižší úroveň reprodukčního procesu jako celku, včetně docilovaných parametrů nákladovosti a rentability.

Přírodní podmínky ovlivňují i strukturu celkové produkce zemědělských podniků. V nejlepších přírodních podmínkách ČSR i SSR se podílejí tržby ze zemědělství na celkových tržbách cca 90 %. V nejhorsších přírodních podmínkách obou republik klesá tento podíl pod 70 %. Současná struktura výrobní činnosti se vyvinula jako důsledek chozrasčotního hospodaření JZD, tj. nutností zabezpečit návratnost vložených výrobních prostředků ve všech přírodních podmínkách. Strukturální vztah nezemědělské a zemědělské činnosti, diferencovaný podle přírodních podmínek, podstatně ovlivňuje tendenci k sblížení průměrných odměn v rozdílných přírodních podmínkách. Tím výraznou měrou snižuje potřebu dodatečné úhrady výrobních nákladů zemědělských činností z celospolečenských zdrojů v podobě diferencialsních příplatků a ostatních necenových ekonomických nástrojů úhrady.

Vliv přírodních podmínek se odráží v souhrnných a výsledných ukazatelích hospodaření, důchodovosti, ziskovosti a rentabilitě.

ÚKOLY PLÁNU A OPTIMÁLNÍ VYUŽÍVÁNÍ ROZDÍLNÝCH PŘÍRODNÍCH PODMÍNEK

Společenská nutnost optimálně využívat veškerý půdní fond vyvolává potřebu uzpůsobit soustavu ekonomických vztahů státu a socialistických zemědělských podniků tak, aby ve všech přírodních podmínkách byla zabezpečena společensky žádoucí míra rozšířené reprodukce. Poznatky a závěry analýz vývoje zemědělství za uplynulá dvě desetiletí, zvláště pak z vývoje zemědělství od roku 1967 prokazují, že zabezpečení cílů a úkolů 6. pětiletky i dlouhodobého plánu do roku 1985–1990 vyžaduje plánovat ve všech přírodních podmínkách relativně rovnoměrné tempo přírůstků zemědělské produkce.

Za předpokladu plánovitého zabezpečování společensky odůvodněných přírůstků zemědělské výroby ve všech přírodních podmínkách bude docházet k postupnému přesunu těžiště objemů zemědělské výroby do lepších přírodních podmínek, neboť hodnota jednoho procenta přírůstků vlastní zemědělské produkce v nejlepších přírodních podmínkách ČSR a SSR činí kolem 100 Kčs na 1 ha z. p. a v nejhorsších přírodních podmínkách ČSR cca 50 Kčs na 1 ha z. p. a v SSR kolem 30 až 40 Kčs na 1 ha z. p. Při stejném tempu přírůstků přibývá absolutně v nejlepších přírodních podmínkách dvojnásobek zemědělské produkce proti horším přírodním podmínkám.

Přesun těžiště objemu zemědělské výroby do lepších přírodních podmínek vytváří ekonomicky efektivnější základnu získávání zemědělských produktů do státních fondů. Jde tu nejenom o relativní snížení průměrných nákladů v přepočtu na jednotku získávané zemědělské produkce, o relativní snížení nákladů společenské úhrady v cenách a v mimocenových úhradových nástrojích v přepočtu na jednotku produkce, ale přede-

vším o vytváření efektivnějších struktur fondové náročnosti přírůstků produkce a vázanosti základních a oběžných fondů v reprodukčním procesu. Potvrzují to údaje o stavu fondové náročnosti v ČSR a SSR v roce 1972 v členění na skupiny lepších a horších přírodních podmínek (tab. I).

I. Stav fondové náročnosti v ČSR a SSR v roce 1972 v členění na skupiny lepších a horších přírodních podmínek

Skupina přírodních podmínek	Výrobní fondy v Kčs/ha z. p.	Celkové výkony bez dotací v Kčs/ha z. p.	Na 100 Kčs výkonů připadá fondů v Kčs
ČSR: lepší podmínky	22 891	12 491	183,3
horší podmínky	19 910	10 092	197,3
SSR: lepší podmínky	22 056	14 057	156,9
horší podmínky	16 365	8 159	200,6

Vliv rozdílných přírodních podmínek na hospodářské výsledky družstev je od roku 1967 řešen přerozdělováním prostředků z družstev hospodařících v příznivějších přírodních podmínkách do družstev hospodařících v horších přírodních podmínkách, zejména prostřednictvím pozemkové daně a diferenciálních příplatků. Pozemková daň je vyměřována z výměry zemědělské půdy v příznivějších přírodních podmínkách. Sazby daně jsou diferencovány podle přírodních stanovišť a pohybují se v rozmezí 10 Kčs až 930 Kčs na 1 ha z. p. (od 1. 1. 1975 od 50 do 1000 Kčs).

Diferenciální příplatky doplňují úlohu nákupních cen. Mají zajišťovat úhradu vyšší nákladovosti v horších přírodních podmínkách. Sazby diferenciálních příplatků jsou stanoveny na 100 Kčs tržeb za vybrané zemědělské výrobky realizované na státní nákup. Jsou odstupňovány podle přírodních stanovišť a pohybují se v rozmezí 2–60 Kčs na 100 Kčs tržeb.

Nutnost zdokonalení ekonomických nástrojů k řešení ekonomických důsledků diferenciální renty vyplynula z měnících se vztahů nákladových, růstu fondové náročnosti přírůstků zemědělské produkce, z prohloubení ekonomické nerovnoměrnosti v důchodové situaci podniků hospodařících v obdobných přírodních podmínkách a z narůstání ekonomických problémů mezioblastních.

Ekonomicky příznivý vývoj socialistických zemědělských podniků byl provázen prohloubením důchodové diferenciace mezi zemědělskými podniky v různých přírodních podmínkách. V lepších přírodních podmínkách, při vyšší efektivnosti intenzifikačních vkladů došlo ve srovnání s horšími přírodními podmínkami k většímu nárůstu vlastních finančních zdrojů. Tím se zvětšily rozdíly v důchodové situaci JZD. Nejzávažnějším důsledkem vzniklého stavu je prohloubení rozdílů v podmínkách pro rozšířenou reprodukci výrobních fondů. V horších přírodních podmínkách zůstává dosud poněkud nižší úroveň odměn za stejné množství a kvalitu práce. Proto bylo nutno zdokonalit i konstrukci sazeb daně z pozemků a sazeb diferenciálních příplatků.

ZJIŠTĚNÍ VLIVU PŘÍRODNÍCH PODMÍNEK NA HOSPODÁŘSKÉ VÝSLEDKY JZD METODOU EKONOMICKÝCH NORMATIVŮ

Metoda zjištění vlivu rozdílných přírodních podmínek na hospodářské výsledky zemědělských podniků pro účely stanovení nových sazeb daně z pozemků a diferenciálních příplatků vychází v této etapě (stejně jako pro období 1967–1974) z ekonomických ukazatelů JZD. Podklady pro stanovení možnosti odvodů a potřeb úhrady pro jednotlivá přírodní stanoviště byly vypočteny z vybraných ukazatelů o výsledcích hospodaření všech JZD v ČSSR za období 1970–1972.

Pro zvýšení ekonomické průkaznosti průměrných údajů za jednotlivá přírodní stanoviště byla ze zpracování vyloučena JZD s vyšším než 60% podílem tržeb z nezemědělské výrobní činnosti na celkových tržbách JZD.

Zjištění vlivů rozdílných přírodních podmínek na hospodářské výsledky JZD je založeno na srovnání úrovně upraveného čistého zisku v jednotlivých přírodních stanovištích s parametry čistého zisku.

Upravený čistý zisk byl pro účely propočtu konstruován tak:

- aby vyjadřoval ekonomické vlivy přírodních podmínek, tj. bilanční zisk byl snížen o poskytnuté diferenciální příplatky;

- aby vyjadřoval sblížení úrovně průměrných odměn JZD s průměrnou úrovní čistých mezd na státních statcích (v jednotlivých přírodních stanovištích byl vypočten rozdíl mezi průměrnou odměnou JZD a průměrnou čistou mzdou státních statků a o tento rozdíl byl čistý zisk upraven);

- aby odrážel diferencované podmínky úhrady reprodukčních nákladů v jednotlivých přírodních stanovištích, tj. vlivy zmírňování důchodové diferenciace mezi JZD formou účelových subvencí – tím došlo k úměrnému zvýšení upraveného čistého zisku a k úměrnému snížení potřeb úhrady formou diferenciálních příplatků.

Normativní čistý zisk použitý v propočtech se vytvářel z normativně stanovených dotací fondu akumulace (fond výstavby, obrátový a rezervní), fondu osobní a společenské spotřeby a normativu od roku 1975 uplatněné daně ze zisku.

V přírodních stanovištích, ve kterých upravený čistý zisk převýšil zisk normativní, vymezily tyto rozdíly rozmezí pro stanovení daně z pozemků. V přírodních stanovištích, ve kterých převýšil normativní čistý zisk výši upraveného čistého zisku, vymezily tyto rozdíly rozmezí pro stanovení diferenciálních příplatků. V přírodních stanovištích, v nichž normativní zisk převyšoval upravený zisk JZD, činil rozdíl v ČSSR 1630 mil. Kčs, z toho v ČSR 455 mil. Kčs a v SSR 1175 mil. Kčs. Tento rozdíl vyjadřoval rámcově potřebu doplňkové úhrady formou diferenciálních příplatků.

V přírodních stanovištích, v nichž byl skutečný upravený zisk JZD vyšší než normativní, činil rozdíl v ČSSR 1276 mil. Kčs, z toho v ČSR 752 mil. Kčs a v SSR 524 mil. Kčs. Tento rozdíl představoval prostor pro daň z pozemků.

Proporce ve strukturách úhrady a odvodů formou diferenciálních příplatků obou republik vyjadřovaly podstatné a trvalé rozdíly v charakteru přírodních podmínek mezi republikami. Podíl horších přírodních podmínek v SSR je podstatně vyšší než v ČSR. Podíl zemědělské půdy JZD s ná-

rokem na diferenciální příplatky činí v roce 1973 z celkové výměry zemědělské půdy v ČSR 26,7 %, v SSR z celkové výměry zemědělské půdy 64,1 %. Extrémně nepříznivé přírodní podmínky, které se v ČSR vůbec nevyskytují, zaujímaly 19,6 % zemědělské půdy JZD v SSR.

Podstatné odlišnosti v přírodních podmínkách obou republik podmiňují trvale rozdíly ve struktuře úhrady reprodukčních nákladů obou republik a vyvolávají nutnost vyššího podílu doplňkové úhrady k nákupním cenám v SSR.

Rozdílnost v propocích úhrady mezi oběma republikami vyplývá též z dosud podstatných rozdílů ve strukturách zemědělské výroby a v její intenzitě a nákladovosti. Proto také již v roce 1967 byla tato skutečnost zohledňována a zejména v horších přírodních podmínkách SSR byly plánovitě vytvářeny předpoklady k zabezpečení rychlejšího tempa ekonomické konsolidace. Diferenciální příplatky jako účelový nástroj soustavy uhrazovaly relativně vyšší měrou (na 100 Kčs tržeb) zvýšené výrobní náklady zemědělské výroby v SSR.

V průměru let 1967–1972 došlo v SSR k rychlejšímu vzestupu zemědělské výroby v rámci ČSSR. Tím se postupně vytvářely podmínky i k postupnému sblížování úhradových struktur v obdobných přírodních podmínkách, a to na základě sblížování jejich výrobního využití.

Avšak plné vykrytí rozdílu mezi normativním a upraveným čistým ziskem diferenciálními příplatky a plné odčerpání zjištěného prostoru pro daň z pozemků by bylo ekonomicky neodůvodněné.

Ekonomická hranice vykrytí je limitována celkovým objemem disponibilních prostředků a ekonomickou funkcí diferenciálních příplatků jako nástroje doplňujícího působení nákupních cen. Převýšení sazeb diferenciálních příplatků na 100 Kčs tržní produkce nad ekonomickou mez by oslabilo působení nákupních cen jako hlavního ekonomického nástroje a prohloubilo mezipodnikovou důchodovou diferenciaci mezi JZD uvnitř přírodních stanovišť.

K výraznému prohloubení mezipodnikové ekonomické diferenciaci by vedlo plné vyčerpání zjištěného prostoru pro daň z pozemků, poněvadž vysoké sazby daně z pozemků by přivedly do velmi nepříznivé ekonomické situace značný podíl JZD s výrazně nižší než průměrnou ekonomickou úrovní v jednotlivých přírodních stanovištích ČSR i SSR.

Proto byly provedeny úpravy sazeb diferenciálních příplatků z daně z pozemků (tab. II) v rozsahu odpovídajícím současné mezipodnikové ekonomické diferenciaci s tím, aby nové sazby uhrazovaly zjištěnou potřebu diferenciálních příplatků v ČSSR na 79,3 %, z toho v ČSR na 83,5 % a v SSR na 77,7 %, a aby nové sazby daně z pozemků odčerpávaly zjištěný prostor v ČSSR za 67,6 %, z toho v ČSR z 82 % a v SSR z 67,6 %.

Metoda ekonomických parametrů pro zjištění vlivu přírodních podmínek na hospodářské výsledky zemědělských podniků odpovídá záměrům hospodářské politiky při postupném vytváření jednotných podmínek rozšířené reprodukce JZD ve všech přírodních podmínkách ČSSR. Tento záměr se prosazuje jako tendence. Při její realizaci je však vždy nutno respektovat zvláštnosti zemědělství v obou republikách, v jednotlivých přírodních stanovištích, v jednotlivých časových obdobích i v působení jednotlivých výrobních zdrojů. Výrobní i ekonomické difference mezi nejlepšími a nejhoršími přírodními podmínkami JZD v SSR jsou podstatně vyraz-

II. Přehled o počtu přírodních stanovišť v ČSR a SSR s různou úrovní sazeb daně z pozemků a diferenciálních příplatků od roku 1975 (podle zákona 103/74 Sb a usnesení vlády ČSSR)

Třída	Daň z pozemků		
	Sazba na 1 ha z. p. Kčs	Počet přírodních stanovišť	
		ČSR	SSR
1	1000	2	—
2	900	2	—
3	850	—	1
4	800	2	—
5	750	2	1
6	700	1	—
7	670	—	1
8	650	—	1
9	630	—	1
10	600	1	—
11	550	6	1
12	450	3	1
13	430	—	1
14	400	1	1
15	350	4	1
16	320	—	2
17	300	3	1
18	250	1	—
19	200	3	—
20	150	3	1
21	140	1	—
22	130	1	—
23	120	4	—
24	50	3	1
Celkem	50—1000	43	15

Třída	Diferenciální příplatky		
	Sazba na 100 Kčs tržeb	Počet přírodních stanovišť	
		ČSR	SSR
1	1	1	—
2	1	4	—
3	3	2	—
4	4	3	—
5	5	3	1
6	6	—	2
7	7	2	5
8	8	2	1
9	9	2	1
10	10	—	1
11	11	2	3
12	12	1	3
13	13	2	2
14	14	—	1
15	15	2	1
16	16	2	2
17	17	—	1
18	19	1	1
19	20	1	1
20	21	1	—
21	22	1	1
22	24	—	2
23	25	—	2
24	26	1	—
25	30	—	3
26	32	—	2
27	35	—	1
28	40	—	2
29	42	—	1
30	44	—	1
31	50	—	1
32	58	—	1
33	60	—	7
Celkem	1—60	31	50

nější ve srovnání s ČSR. Řešení vlivů diferencovaných přírodních podmínek soustavou ekonomických nástrojů v SSR je značně složitější a obtížnější než v ČSR. Z toho vyplývá nutnost etapového řešení problémů diferenciální renty postupným zdokonalováním soustavy plánování rozvoje socialistického zemědělství včetně ekonomických nástrojů i klasifikace zemědělského půdního fondu.

NÁSTROJE K ŘEŠENÍ EKONOMICKÉ DIFERENCIACE MEZI JZD VE SROVNATELNÝCH PŘÍRODNÍCH PODMÍNKÁCH

Diferenciální příplatky nejsou jediným ekonomickým nástrojem mimocenové úhrady. Spolu s nimi působí celá soustava dotací a subvencí. Ani daň z pozemků není jediným nástrojem daňové politiky. Významným nástrojem jsou i další složky zemědělské daně.

Problematické mezipodnikové ekonomické diferenciaci, zejména tzv. zaostávajícím JZD, byla již v minulosti věnována zvláštní pozornost. Předpokládalo se, že problematiku ekonomicky zaostávajících podniků bude možné účinně řešit formou střednědobých plánů stabilizace, na jejichž plnění je vázáno poskytování a uvolňování stabilizačních dotací. Vyhodnocení soustavy však ukazuje, že tyto předpoklady plněny nebyly. Zaostávající podniky, tj. podniky, které ve srovnatelných přírodních podmínkách dosahují podstatně nižší výrobní a ekonomické výsledky než činí průměr, neprošly předpokládaným příznivým vývojem. Příčina spočívá v tom, že tzv. zaostávání je zpravidla spjato s nižší vybaveností podniků základními fondy, s nižší úrovní intenzifikačních vkladů, zvláště pak s nižší úrovní vybavenosti pracovními silami a v neposlední řadě s celkovou úrovní řízení. Nemalý vliv na tzv. ekonomické zaostávání má i struktura výrobního a odbytového programu zemědělských podniků. Ukázalo se, že je sice možno v relativně krátké době zlepšením řízení dosáhnout lepší hospodářské výsledky, avšak překlenout rozdílnost kvalitativních diferencí v ekonomické úrovni mezi podniky v krátkém období je velmi obtížné. Řešení tohoto problému přechází do období šesté pětiletky. K tomu má přispět především zdokonalení dotační politiky, soustavy plánování a plánovitého rozvoje kooperačních vztahů, koncentrace a specializace zemědělské výroby.

Nemenší pozornost při konstrukci a úpravách ekonomických nástrojů je věnována problematice odčerpávání části nadproduktu, vytvářeného a realizovaného družstvy s nadprůměrnými ekonomickými podmínkami, s cílem působit proti dalšímu prohlubování diferenciaci mezi JZD s rozdílnou ekonomickou úrovní ve srovnatelných přírodních podmínkách.

Tuto funkci plnila od roku 1967 daň z důchodu, jejímž základem byl tzv. upravený hrubý důchod. Sazby daně byly stanoveny diferencovaně v závislosti na úrovni průměrného měsíčního důchodu v družstvu na jednoho přepočteného pracovníka; maximální sazba činila 10 %.

V procesu postupného sblížování úrovně odměn mezi družstvy odčerpávala tato daň větší podíl zisku podniků s nižší ekonomickou úrovní a její regulační účinnost ve zmírňování rozdílů mezi družstvy s rozdílnou ekonomickou úrovní se neustále snižovala.

Za účelem zvýšení účinnosti pohyblivé složky zemědělské daně k ekonomicky odůvodněnému odčerpávání části nadproduktu z družstev na za-

bezpečování celospolečenských potřeb a v zájmu podpory rozvoje koncentrace, specializace a kooperace byla od 1. 1. 1975 uplatněna v novém zákonu o zemědělské dani progresivní daň ze zisku.

V čem spočívají přednosti daně ze zisku ve srovnání s dřívější daní z důchodu?

1. Daň ze zisku nebude postihovat ta družstva, která dosud nevytvářejí dostatečné zdroje na rozšířenou reprodukci zemědělské výroby.

2. Bude odčerpávat část nadproduktu družstvům s vyšší úrovní intenzity výroby a produktivity práce, která realizací své tržní produkce získávají prostředky, proti nimž nestojí reálné potřeby (zejména těm, na výstavbě jejichž materiálně technické základny se v minulosti podílely značnou měrou prostředky celé společnosti).

3. Svou konstrukcí, tj. odstupňováním sazeb daně ze zisku ve výši 0,8 % za 1 % rentability (maximální 40 % sazba) bude současně respektovat práva družstev, plynoucí z jejich ekonomického postavení, aby nebyla ekonomicky postihována za každé zlepšení hospodářské činnosti.

4. Bude respektovat meziroční výkyvy v produkci i nákladech, zisku a rentabilitě, ovlivněné objektivně působícími přírodními činiteli v zemědělství.

5. Spolu s daní z překročení mezd a odměn bude ovlivňovat proporcionální rozdělování důchodů a tvorbu fondů rozvoje družstev.

ZÁVĚR

Koncepce dalšího rozvoje zemědělství bude klást stále větší důraz na plánovité řízení v oblasti výroby, nákladů a investiční výstavby. Půjde o to, aby v zájmu postupné přestavby materiálně technické základny v zemědělství v souladu s koncepcemi koncentrace, specializace, mezidružstevní kooperace a integrace ekonomické nástroje úhrady, daňové a subvenční politiky ještě účinněji podporovaly záměry plánu rozvoje zemědělství a efektivní tvorbu zdrojů a jejich využití v reprodukčním procesu družstev. Plán ekonomického výzkumu na období 6. pětiletky předpokládá pokračování soustavného výzkumu účinnosti nástrojů cenové, daňové, dotační a subvenční politiky v zemědělství včetně námětů na jejich zdokonalení pro období 7. pětiletého plánu.

Došlo dne 22. 7. 1975

Adresa autora:

Ing. Stanislav Řádek, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

VÝVOJ DŮCHODOVÉ SITUACE ZEMĚDĚLSKÝCH PODNIKŮ V PRŮBĚHU 5. PĚTILETKY A ÚČINNOST EKONOMICKÝCH NÁSTROJŮ

Obnovení a upevnění úlohy státního plánu se projevilo v prvních letech 5. pětiletky v úspěšném rozvoji zemědělské výroby a současně v plnění základní směrnice XIV. sjezdu KSČ vytyčené pro zemědělství – zabezpečování zvýšené spotřeby potravin růstem domácí produkce. Dynamický rozvoj zemědělské výroby vytvořil předpoklady i pro postupné zvyšování soběstačnosti ve spotřebě potravin. Soustava ekonomických nástrojů plánovitého řízení zemědělství v souhrnu pozitivně ovlivňovala rozvoj zemědělských podniků a jejich ekonomické upevňování.

ROZVOJ VÝROBY

V zemědělství výrazně zesílil proces zvyšování koncentrace výroby, jeden z předpokladů pro další efektivní rozvoj socialistické zemědělské velkovýroby. Koncentrace výroby probíhala intenzivněji v JZD v SSR a na státních statcích v ČSR, čímž se mezi republikami dále prohloubil rozdíl v průměrné výměře podniků jednotlivých sektorů (tab. I).

I. Změny počtu a průměrné výměry podniků v ČSSR v období 1971–1974 v členění podle sektorů

Sektory Republiky	Počet podniků					Průměrná výměra v ha z. p.	
	1971	1972	1973	1974		1974	
				stav	snížení proti roku 1970 v %	stav	zvýšení proti roku 1970 v %
JZD							
ČSSR	5870	5316	4421	3570	43,1	1157	83,1
ČSR	4096	3737	3151	2434	43,6	1040	79,9
SSR	1774	1579	1270	1136	41,8	1406	87,5
Státní statky							
ČSSR	317	298	293	258	24,8	5838	34,0
ČSR	233	218	213	181	28,7	6362	43,3
SSR	84	80	80	77	13,5	4608	11,8

V tabulce a v dalších částech článku jsou použity údaje VÚEZVŽ, získané zpracováním vybraných ukazatelů z ročních výkazů JZD a státních statků.

S příznivým rozvojem zemědělské výroby souvisely změny ve struktuře zemědělské produkce. Na rozdíl od předcházejícího období byla dynamika růstu rostlinné produkce vyšší než živočišné produkce. V obou sektorech se částečně snížil podíl živočišné produkce z hrubé zemědělské produkce, její podíl zůstal stále vyšší než podíl rostlinné produkce jen na státních statcích.

V období 1971–1974 byl přírůstek hrubé zemědělské produkce na 1 ha z. p. vytvořen v JZD ČSSR v průměru z 58,7 % přírůstkem rostlinné produkce. V prvních třech letech páté pětiletky se podílela na státních statcích v ČSSR na přírůstku hrubé zemědělské produkce téměř shodným podílem rostlinná a živočišná produkce. V roce 1974 překročil na státních statcích v ČSSR podíl živočišné produkce na přírůstku hrubé zemědělské produkce podíl rostlinné produkce. Projevil se vliv nepříznivých povětrnostních podmínek v ČSR na přírůstek rostlinné produkce a v SSR byla odstraněna stagnace živočišné produkce z předcházejícího roku.

Úspěšný rozvoj rostlinné produkce byl v rozhodující míře ovlivněn velmi příznivým rozvojem produkce obilovin. Soustavná mimořádná pozornost, věnovaná stranickými a státními orgány pěstování obilovin, se projevila ve výrazném růstu hektarových výnosů a také v růstu osevních ploch obilovin. V důsledku pokračující stagnace v pěstování pícnin a krmných okopanin byla rozhodující část přírůstku obilovin spotřebována pro krmné účely, proto snížení tlaku na dovoz obilovin do ČSSR bylo podstatně nižší ve srovnání s předpoklady vytvořenými růstem produkce obilovin.

Přes výrazný vzestup produkce státních statků se prohloubil mezi sektory v období 1971–1974 rozdíl v úrovni hrubé zemědělské produkce na 1 ha z. p. (tab. II).

II. Roční přírůstky hrubé zemědělské produkce a hrubé rostlinné produkce na 1 ha z. p. v ČSSR v období 1971–1974 v členění podle sektorů

Ukazatel	Sektor	Index			
		1971/1970	1972/1971	1973/1972	1974/1973
HZIP	JZD	106,0	105,1	104,4	103,2
	Státní statky	104,2	107,5	103,1	103,3
HRP	JZD	107,0	105,5	104,9	104,7
	Státní statky	106,5	106,3	103,7	102,1

Soustava ekonomických nástrojů plánovitého řízení aktivně spolupůsobila na realizaci významné součásti hospodářské politiky KSČ – vyrovňování úrovně zemědělství mezi ČSR a SSR. V obou sektorech bylo docíleno vyšší průměrné roční tempo růstu hrubé zemědělské produkce v SSR než v ČSR. Přitom dynamika zemědělské výroby v SSR byla podstatně snížena krátkodobým poklesem tempa růstu v důsledku výskytu mimořádného rozsahu nepříznivých událostí (nepříznivé povětrnostní podmínky v roce 1972 a výskyt slintavky a kulhavky koncem uvedeného roku). Nižší intenzita výroby v zemědělských podnicích v SSR je ovlivněna v průměru horšími přírodními podmínkami hospodaření, ale také

dosud nižší úrovní zemědělství v přibližně srovnatelných přírodních podmínkách, zejména horších. V roce 1974 byla docílena v SSR ve srovnání s ČSR hrubá zemědělská produkce na 1 ha z. p. v JZD nižší o 20,8 % a na státních statcích o 4,3 %. Roční přírůstky hrubé zemědělské výroby ukazuje tab. III.

III. Roční přírůstky hrubé zemědělské produkce na 1 ha z. p. v období 1971—1974 v členění podle republik a sektorů

Ukazatel Sektor	Republika	Index			
		1971/1970	1972/1971	1973/1972	1974/1973
HZIP JZD	ČSR	103,5	107,3	104,8	102,2
	SSR	111,5	100,8	104,1	105,7
Státní statky	ČSR	102,4	109,6	102,6	102,5
	SSR	110,2	100,7	105,0	106,1

Dále se prohlubovala specializace zemědělských podniků za současného rozvíjení mezipodnikové kooperace v zemědělství. Mezipodniková kooperace ovlivňovala v kooperujících zemědělských podnicích proces rozšířené socialistické reprodukce, především strukturu výroby a nákladů, efektivnost výroby, tržní produkci a reprodukci základních fondů.

Z JZD a státních statků se vyčleňovala do společných zemědělských podniků převážně odvětví živočišné výroby, která nejsou spjata s hospodařením na půdě, a ve společných zemědělských podnicích se rozvíjely také služby, které mohou přispívat k přestavbě materiálně technické základny zemědělství a ke zvyšování efektivnosti výroby zemědělských podniků.

Do značné míry živelný rozvoj zakládání společných zemědělských podniků v letech 1966—1969 vystřídal v dalším období plánovitý rozvoj této formy kooperace v zemědělství, významně podporovaný prostředky ze státního rozpočtu.

Zakládání společných zemědělských podniků v průběhu prvních let 5. pětiletky bylo prováděno současným zvyšováním koncentrace výroby a výraznými změnami ve výrobních strukturách společných zemědělských podniků — zesilováním zaměření na zemědělskou výrobu.

Současně se zvyšováním intenzity výroby se zvyšovala v zemědělských podnicích obou sektorů její tržnost. Rychleji stoupala tržnost rostlinné výroby ve srovnání s výrobou živočišnou. Vyšší tržnost celé zemědělské výroby na státních statcích ve srovnání s JZD je v zásadě ovlivněna rozdíly mezi sektory ve struktuře zemědělské výroby, podmíněnými ve značné míře rozdíly v přírodních podmínkách, ve kterých jednotlivé sektory hospodaří.

Prohlubováním specializace výroby zemědělských podniků, rozvojem kooperačních vztahů aj. se zvyšovala v zemědělských podnicích spotřeba nakupovaného meziproductu, především zemědělského, ale také nezemědělského původu. Růst hrubé zemědělské produkce neodráží přímo úměr-

ně vzestup úrovně zemědělské výroby (obdobně také vývoj ukazatelů výkonů ze zemědělské výroby, tržní zemědělské produkce aj.).

Přesněji než hrubá zemědělská produkce odráží vývoj úrovně zemědělské výroby vlastní zemědělská produkce, tj. výkony ze zemědělství snížené o nakupovaný meziprodukt.

V průběhu 5. pětiletky bylo v obou sektorech vyšší tempo růstu výkonů ze zemědělské výroby než vlastní zemědělské produkce. Ve srovnání s obdobím 1967–1970 se výrazně zpomalilo v JZD tempo snižování podílu vlastní zemědělské produkce z výkonů ze zemědělské výroby; na státních statcích tento podíl v zásadě stagnoval. Čtyřletý přírůstek výkonů ze zemědělské výroby (bez dotací) na 1 ha z. p. byl vytvořen přírůstkem vlastní zemědělské produkce v JZD z 60,7 % a na státních statcích z 59,7 %. Mezi sektory se částečně snížil rozdíl v podílu vlastní zemědělské produkce z výkonů ze zemědělské výroby (tab. IV).

IV. Vývoj podílu vlastní zemědělské produkce z výkonů ze zemědělské výroby bez dotací k tržbám v ČSSR v období 1971–1974 v členění podle sektorů

Sektor	Podíl v %			
	1971	1972	1973	1974
JZD	74,5	72,9	72,4	72,1
Státní statky	61,9	60,8	61,4	61,1

S rozvojem zemědělské výroby pokračoval v zemědělských podnicích také rozvoj nezemědělské výrobní činnosti. Částečný rozvoj spekulativní nezemědělské výrobní činnosti v předcházejícím období byl zastaven a odstraněn a nadprůměrná rentabilita nezemědělské výrobní činnosti byla snížena zavedením zdaňování této činnosti od roku 1970. *)

Dynamika růstu nezemědělské výrobní činnosti předstihla v letech 1971–1974 růst hrubé zemědělské produkce i výkonů ze zemědělské výroby. Nezemědělská výrobní činnost v rozhodující míře zajišťovala efektivnější využívání základních fondů a plnou zaměstnanost pracovníků zemědělských podniků, zejména v období vegetačního klidu. Vzhledem k nadprůměrné míře rentability přispívala nezemědělská výrobní činnost ke zlepšování důchodové situace zemědělských podniků, především JZD, nejvýrazněji pak v zemědělských podnicích hospodařících v horších přírodních podmínkách.

Podstatně nižší rozsah nezemědělské výrobní činnosti na státních statcích ve srovnání s JZD byl ve značné míře limitován nižším vybavením pracovníky.

VÝVOJ VKLADŮ

Předpoklady pro splnění záměrů státního plánu v zemědělství byly plánovitě vytvářeny především zvyšováním vkladů do výroby, dalším rozvojem materiálně technické základny zemědělské výroby. Růst intenzity

*) V cenách průmyslových výrobků je kalkulován vyšší zisk, neboť odvody průmyslových podniků ve srovnání se zemědělskými podniky jsou podstatně vyšší.

výroby za současného pokračování procesu substituce živé práce prací zhmotnělou se projevil v růstu fondové náročnosti výroby.

V přepočtu na 1 ha z. p. byla dynamika výrobních fondů a v nich také základních prostředků vyšší než výkonů (bez dotací k tržbám) v obou sektorech i republikách, s výjimkou státních statků v SSR. V průběhu období 1971–1974 se snížil v ČSSR rozdíl mezi sektory ve vybavení výrobními fondy rychlejším tempem růstu i vyšším absolutním přírůstkem výrobních fondů na 1 ha z. p. v JZD ve srovnání se státními statky.

Celostátní přírůstek fondové náročnosti vyjádřené výší výrobních fondů na 100 Kčs výkonů se mezi sektory podstatně neodlišoval. Výrazně odlišně se vyvíjela fondová náročnost mezi sektory jednotlivých republik. Jak v JZD, tak také na státních statcích se snížil mezi republikami rozdíl ve fondové náročnosti výroby – v JZD zrychlením růstu fondové náročnosti v SSR, na státních statcích podstatným zvýšením fondové náročnosti v ČSR, za současného poklesu fondové náročnosti v SSR (tab. V).

V. Fondová náročnost v roce 1974 a změny ve fondové náročnosti za období 1971–1974 v členění dle republik a sektorů*)

Republika	JZD			Státní statky		
	aktiva na 100 Kčs výkonů rok 1974	přírůstek aktiv na 100 Kčs výkonů za 1971–1974		aktiva na 100 Kčs výkonů rok 1974	přírůstek aktiv na 100 Kčs výkonů za 1971–1974	
	Kčs	Kčs	index 1974/1970	Kčs	Kčs	index 1974/1970
ČSSR	186,7	7,4	104,1	251,7	7,6	103,1
ČSR	190,0	6,6	103,6	249,5	12,4	105,2
SSR	180,5	9,2	105,4	259,2	–7,7	97,1

*) v aktivech jsou základní prostředky uvedeny v zůstatkové ceně; výkony bez dotací k tržbám

Růst výrobních fondů v zemědělských podnicích provázely strukturální změny. Rozdíly v tempech zvyšování intenzifikace mezi sektory se projevovaly v rozdílném růstu hlavních složek výrobních fondů. Mezi sektory se odlišně vyvíjela dynamika základních prostředků ve srovnání s růstem výrobních fondů. Zatímco v průměru JZD ČSSR zůstal v roce 1974 podíl základních prostředků z aktiv shodný s podílem v roce 1970, na státních statcích v ČSSR se uvedený podíl zvýšil a dále se prohloubil rozdíl ve váze základních prostředků v aktivech mezi sektory, ale mezi sektory jednotlivých republik se tato váha sblížila. Zrychlování obnovy základních prostředků a jejich rozšířená reprodukce se projevila ve snižování opotřebení základních prostředků.

Zvyšováním intenzity výroby rostl stav zásob a v jejich rámci také stav zvířat. Tempo růstu zásob i samotných zvířat bylo v obou sektorech a republikách nižší než růst aktiv. V průběhu období 1971–1974 se v zemědělských podnicích plynule snižoval podíl zásob z aktiv.

S rozvojem výroby zemědělských podniků souvisel rovněž vzestup pohledávek a stavu prostředků na vkladových účtech provozních a investičních. Tempo růstu prostředků na vkladových účtech provozních se v průměru JZD ČSSR zpomalovalo a bylo nižší než růst aktiv, na rozdíl od vývoje na státních statcích v ČSSR. Snížení rozdílu ve výši prostředků na vkladových účtech provozních mezi sektory bylo nepodstatné. Ke konci roku 1974 připadalo na státních statcích v ČSSR na 1 ha z. p. o 1095 Kčs méně prostředků na vkladových účtech provozních než v průměru JZD ČSSR, tj. o 77,8 %. Mezi republikami se v JZD téměř odstranil rozdíl ve výši uvedených prostředků na 1 ha z. p., na státních statcích se rozdíl dále prohloubil rychlejším růstem v ČSR.

Růst prostředků na vkladových účtech zemědělských podniků byl ovlivněn zvyšováním intenzity výroby a také zlepšující se důchodovou situací, ale ve značné míře také nedostatečnou účinností ekonomických nástrojů přerozdělování v průběhu 5. pětiletky, zejména v JZD hospodařících v nejprůběžnějších přírodních podmínkách a v JZD s nadprůměrnou úrovní hospodaření. Zastavení ekonomicky neopodstatněného hromadění volných prostředků v některých zemědělských podnicích bylo jedním z důvodů úpravy zemědělské daně od roku 1975.

Podstatně nižší stav prostředků na vkladových účtech provozních na státních statcích ve srovnání s JZD je především ovlivněn nedostatečným vybavením státních statků vlastními zdroji oběžných prostředků a dále také nižší intenzitou výroby a horší důchodovou situací. Jedním z předpokladů pro vytvoření podmínek pro obdobnou účinnost ekonomických nástrojů v obou sektorech je postupné doplnění vlastních zdrojů oběžných prostředků státních statků na úroveň odpovídající rozsahu jejich reprodukčního procesu.

V zemědělských podnicích obou sektorů, intenzivněji však v JZD, pokračovala substituce živé práce prací zhmotnělou, zvyšovala se produktivita živé práce a uvolňovali se pracovníci z výrobního procesu v zemědělství. Ve srovnání s JZD byla vybavenost státních statků pracovníky výrazně nižší než odpovídalo vyššímu podílu horších přírodních podmínek. Nižší stav pracovníků limitoval u většiny státních statků volbu struktury výroby a také rozsah nezemědělské výrobní činnosti.

VI. Index ročních přírůstků produktivity práce a základních prostředků na pracovníka v období 1971–1974 v členění podle sektorů

Ukazatel na pracovníka	JZD				Státní statky			
	1971	1972	1973	1974	1971	1972	1973	1974
	1970	1971	1972	1973	1970	1971	1972	1973
Výkony	107,0	109,5	108,7	109,9	105,0	108,8	107,6	108,8
CHP	106,8	110,3	107,0	108,5	105,2	111,8	101,0	107,8
HD	107,3	109,4	108,6	109,1	105,6	109,8	111,5	109,0
Základní prostředky	109,4	110,8	108,2	108,6	110,5	107,4	107,8	107,1

*) výkony bez dotací k tržbám, celková hrubá produkce, hrubý důchod, základní prostředky v pořizovací ceně

Předpoklady pro růst produktivity živé práce vytvářel růst vybavenosti pracovníků základními prostředky. Tempo zvyšování vybavenosti pracovníků základními prostředky předstihovalo v zemědělských podnicích tempo zvyšování produktivity živé práce, s výjimkou státních statků v SSR. V průběhu 5. pětiletky se sblížovala tempa růstu produktivity práce a základních prostředků na pracovníka. Vybavenost průměrného pracovníka základními prostředky (v pořizovací ceně) dosáhla v roce 1974 v průměru JZD v ČSSR 98 tis. Kčs a na státních statcích v ČSSR 178 tis. Kčs. Roční přírůstky produktivity práce a základních prostředků na pracovníka ukazuje tab. VI.

V analyzovaném období pokračovala v zemědělství realizace důležité části hospodářské politiky – vyrovnávání průměrných mezd a odměn pracovníků v zemědělství na úroveň průměrných mezd pracovníků v ostatních odvětvích národního hospodářství. Růstem fondu osobní spotřeby na pracovníka se zvyšovala zainteresovanost pracovníků na práci v zemědělství, stabilizovali se pracovníci a zlepšovala se věková a kvalifikační struktura pracovníků.

Sbližováním úrovně průměrných mezd a odměn na pracovníka v zemědělství s průměrnou úrovní docilovanou v ostatních odvětvích národního hospodářství nedocházelo v období 1971–1973 současně také k postupnému sblížování ročních temp růstu odměn za práci.

V jednotlivých letech byla na státních statcích roční tempa růstu průměrných mezd bez podstatnějších výkyvů. V JZD se růst průměrných odměn na pracovníka v roce 1972 výrazně zrychlil a další jejich zrychlený růst byl nejen zastaven, ale byl i podstatně snížen uplatněním regulačních opatření vývoje odměn ve druhé polovině roku 1973.

K regulaci růstu průměrných mezd a odměn na pracovníka v zemědělství bude napomáhat od roku 1975 také zemědělská daň.

Zvýšení vlivu centrálních řídicích orgánů na rozdělovací proces v JZD má zajistit usměrňování růstu průměrných odměn pracovníků JZD podloženého rychlejším růstem produktivity práce a hospodářského výsledku. Přírůstky mezd a odměn na pracovníka v JZD a na státních statcích ukazuje tab. VII.

VII. Přírůstky mezd a odměn na pracovníka v JZD a na státních statcích v období 1971–1974

Sektor	Index				
	1971/1970	1972/1971	1973/1972	1974/1973	1974/1970
JZD	105,6	109,5	104,9	105,7	128,1
Státní statky	106,6	106,0	105,7	103,7	123,7

*) mzdy a odměny včetně podílových odměn z výsledku hospodaření

Průměrný roční růst celkových odměn (mzdy a odměny včetně podílových odměn z výsledků hospodaření) na průměrného pracovníka byl částečně pomalejší ve srovnání s růstem produktivity živé práce. V obou sektorech a republikách se snižovaly celkové odměny připadající na 100 Kčs výkonů celkem, nejvýrazněji v roce 1974.

Zejména v důsledku nižšího růstu produktivity práce v JZD v SSR se dále prohloubil mezi republikami rozdíl ve výši celkových odměn připadajících na průměrného pracovníka v JZD. Mezi státními statky jednotlivých republik se uvedený rozdíl snížil zrychlením růstu odměn v SSR.

VÝVOJ NÁKLADŮ

Na rozdíl od předcházejícího období neprovázelo v 5. pětiletce zvyšování intenzity zemědělské výroby další zhoršování efektivnosti výroby.

Nepříznivé povětrnostní podmínky v SSR v roce 1972 ovlivnily ve značné míře krátkodobé snížení efektivnosti vynakládaných nákladů v obou sektorech. V JZD nebylo snížení efektivnosti odstraněno ani v dalším roce, částečně v důsledku výskytu hromadného infekčního onemocnění zvířat. Vývoj výkonů na 100 Kčs celkových nákladů v období 1971–1974 ukazuje tab. VIII.

VIII. Vývoj výkonů na 100 Kčs celkových nákladů v období 1971–1974 v členění podle republik a sektorů*)

	JZD				Státní statky			
	1971	1972	1973	1974	1971	1972	1973	1974
Výkony na 100 Kčs celk. nákladů								
ČSSR	115,54	115,15	116,21	117,26	100,18	101,23	103,51	104,38
ČSR	115,76	116,64	118,44	118,55	100,01	101,62	104,04	104,88
SSR	115,12	112,48	112,27	115,09	100,70	99,91	101,82	102,75

*) výkony včetně dotací k tržbám; celkové náklady = materiálové + pracovní + finanční náklady

Růst výroby byl zajišťován především zvyšováním materiálových vkladů do výroby. Ve srovnání s obdobím 1968–1970 se zpomalil průměrný roční růst materiálových nákladů. Zpomalení nebylo v rozhodující míře ovlivněno metodickými změnami. Na přírůstku celkových nákladů za období 1971–1974 se podílely v rozhodující míře materiálové náklady – v JZD ze 71,7 % a na státních statcích ze 76,8 %.

S prohlubováním specializace výroby a s rozvojem kooperačních vztahů v zemědělství se vnitřní obrat zemědělského meziprojektu v obou sektorech (zejména však v JZD) a republikách zvyšoval a náležel k rozhodujícím činitelům ovlivňujícím růst intenzity a efektivnosti zemědělské výroby. V roce 1974 se podílela na celkové spotřebě zemědělského meziprojektu spotřeba vlastního meziprojektu v JZD 46,2 % a na státních statcích 41,6 %. Ve srovnání s rokem 1970 se uvedený podíl snížil v JZD o 9,7 a na státních statcích o 8,6 bodu.

Snížování vkladů živé práce ve výrobním procesu zemědělských podniků se neprojevovalo ve snižování pracovních nákladů na jednotku výměry z. p. vlivem růstu odměn na průměrného pracovníka. Tempo zvyšování pracovních nákladů na 1 ha z. p. bylo však nižší než tempo růstu celko-

vých nákladů. Růst pracovních nákladů byl v rozhodující míře odrazem realizace hospodářské politiky na úseku odměňování v zemědělství.

Finanční náklady na 1 ha z. p. se mezi sektory podstatně odlišovaly. Rozdíl ve výši výdajů z rozdělení mezi sektory ovlivňovaly především příspěvky na sociální zabezpečení a různý rozsah uzavřeného smluvního pojištění zvířat. Nižší rozsah uzavřeného smluvního pojištění u státních statků ve srovnání s JZD byl způsoben v rozhodující míře nedostatkem volných peněžních prostředků u státních statků.

V současné vývojové etapě zemědělství je potřebné řešení úprav zemědělského pojištění především za účelem zajištění úplnějšího uspokojování potřeb zemědělských podniků a odstranění působení zemědělského pojištění na zesilování nežádoucí důchodové diferenciace mezi zemědělskými podniky hospodařícími v různých přírodních podmínkách a mezi zemědělskými podniky s různou ekonomickou úrovní.

VÝVOJ DŮCHODOVÉ SITUACE

Úspěšný rozvoj zemědělské výroby se příznivě projevil v dynamice vývoje důchodů a v tempech rozšířené socialistické reprodukce zemědělských podniků.

Krátkodobá stagnace resp. pokles důchodů, ke kterému došlo v zemědělských podnicích v letech 1969 a 1970, byl vystřídán vysokými tempy růstu důchodů, které se v roce 1973 částečně zpomalily – v SSR přechodně, v ČSR se v roce 1974 růst důchodů téměř zastavil. Nižší intezita a efektivnost výroby na státních statcích ve srovnání s JZD podmiňuje nižší tvorbu celkového užitého důchodu na 1 ha z. p. V průběhu 5. pětiletky se mezi sektory prohloubil rozdíl ve výši celkového užitého důchodu na 1 ha z. p.

Dynamika vývoje důchodů se v jednotlivých sektorech mezi republikami odlišovala. Nepříznivé povětrnostní podmínky v SSR v roce 1972 a výskyt infekčních onemocnění hospodářských zvířat ovlivnily krátkodobé prohlubování rozdílu v celkovém užitém důchodu na 1 ha z. p. mezi republikami. V roce 1974 byl výrazně odlišný vývoj celkového užitého důchodu v JZD jednotlivých republik. Nadprůměrným přírůstkem celkového užitého důchodu v SSR a podstatným snížením tohoto přírůstku v ČSR se snížil mezi JZD jednotlivých republik cca o polovinu rozdíl ve výši celkového užitého důchodu na 1 ha z. p. z roku 1973.

IX. Meziroční přírůstky celkového užitého důchodu na 1 ha z. p. v období 1971–1974 v členění podle republik a sektorů v Kčs

Republika	JZD				Státní statky			
	1971	1972	1973	1974	1971	1972	1973	1974
	1970	1971	1972	1973	1970	1971	1972	1973
ČSSR	275	369	265	151	184	447	191	64
ČSR	190	503	389	24	74	512	178	21
SSR	422	142	74	362	528	239	238	199

Na státních statcích byla vyšší dynamika celkového užitého důchodu v SSR a v roce 1974 překročil celkový užitý důchod na 1 ha z. p. úroveň docílenou na státních statcích v ČSR. Meziroční přírůstky celkového užitého důchodu uvádí tab. IX.

Současně se změnami v dynamice celkového užitého důchodu se měnila také struktura tvorby celkového důchodu. V průběhu 5. pětiletky se mezi sektory snížil rozdíl v podílu nákupních cen na celkové úhradě reprodukčních nákladů. V JZD se podíl nákupních cen na celkové úhradě snížil více než na státních statcích. Snížení podílu nákupních cen bylo na státních statcích v rozhodující míře vyrovnáno růstem podílu ostatních cenových nástrojů.

Na rozdíl od předcházejícího období vytvářela příznivá důchodová situace finančně ekonomickou základnu pro uspokojování potřeb zemědělských podniků. Prohlubování závislosti utváření příznivé důchodové situace zemědělských podniků na jejich vlastní činnosti současně posílilo zájem pracovníků na rozvoji hospodářské činnosti podniků.

Změny v dynamice celkového užitého důchodu provázely změny ve struktuře rozdělení celkového užitého důchodu ve prospěch akumulace. V zemědělských podnicích se plynule zvyšoval podíl akumulace z celkového užitého důchodu, s výjimkou stagnace uvedeného podílu v průměru státních statků v ČSSR v roce 1974. Z přírůstku celkového užitého důchodu za léta 1971–1974 připadalo celostátně na akumulaci v JZD 42,3 % a na státních statcích 36 %. V průběhu pětiletky se zvyšoval podíl akumulace na celkovém užitém důchodu v průměru více v JZD v SSR než v ČSR, dále se prohloubil rozdíl v podílu akumulace mezi JZD jednotlivých republik. K nejvýraznější změně ve struktuře rozdělování došlo na státních statcích v SSR. V roce 1974 přesáhl na státních statcích v SSR podíl akumulace z celkového užitého důchodu uvedený podíl na státních statcích v ČSR.

Pokles akumulace v zemědělských podnicích v letech 1967 až 1970 byl již v prvních třech letech 5. pětiletky odstraněn a v roce 1973 dosáhla v absolutním vyjádření, resp. překročila akumulační složka v JZD a na státních statcích úroveň roku 1967 (tab. X).

X. Vývoj podílu akumulace z celkového užitého důchodu v období 1971–1974 v členění podle republik a sektorů

Republika	JZD				Státní statky			
	podíl v %							
	1971	1972	1973	1974	1971	1972	1973	1974
ČSSR	20,9	22,0	23,7	24,5	10,7	15,1	16,5	16,4
ČSR	20,1	21,8	24,2	23,9	10,8	16,3	16,8	16,3
SSR	22,2	22,3	22,8	25,5	10,4	11,2	15,5	16,9

Růst akumulační složky probíhal za současného růstu fondu spotřeby, jehož růst byl v zemědělských podnicích vyšší než v posledních letech předcházející pětiletky, ale byl nižší než růst celkového důchodu a celkového užitého důchodu. Posílením plánovité regulace vývoje mezd a odměn

v roce 1973 byl v JZD pozitivně ovlivněn vývoj proporcí rozdělení celkového užitého důchodu.

ZÁVĚRY

Soustava ekonomických nástrojů plánovitého řízení v JZD působila v průběhu 5. pětiletky vcelku pozitivně na rozvoj výroby a upevňování finančně ekonomické pozice podniků. Výrazné změny, ke kterým došlo v zemědělství ve srovnání s výchozími roky uplatnění stávající soustavy ekonomických nástrojů, nastolily potřebu řešení některých problémů, zejména řešení prohlubování nežádoucí důchodové diferenciacie mezi podniky. Ve změněných podmínkách nástroje přerozdělování řešily nedostatečně účinně přerozdělování prostředků zejména mezi podniky hospodařícími v nejprůzračnějších a v nejhorších přírodních podmínkách a mezi podniky s různou úrovní hospodaření v obdobných přírodních podmínkách. Nedostatečná účinnost nástrojů přerozdělování byla základní příčinou novelizace zákona o zemědělské dani a úprav poskytování diferenciálních příplatků. Je potřebné dále soustavně analyzovat účinnost ekonomických nástrojů a navrhnout případné úpravy za účelem neustálého zvyšování účinnosti ekonomických nástrojů na efektivní rozvoj zemědělské výroby.

Zachování a zvýšení temp rozvoje zemědělské výroby vyžaduje, aby se pružně mobilizovaly volné zdroje některých podniků pro potřeby rozvoje celého zemědělství. S prohlubující se specializací zemědělských podniků se zvyšují požadavky na zajišťování plynulosti a stability reprodukčního procesu jednotlivých podniků proti nepředvídatelným nepříznivým událostem. Další rozvoj zemědělství v mezních přírodních podmínkách je potřebné zajišťovat v souladu se zájmy společnosti, což předpokládá vypracování koncepce rozvoje a jejího zajištění pro mezní přírodní podmínky.

Účinnost soustavy ekonomických nástrojů plánovitého řízení na rozvoj výroby a upevňování finančně ekonomické pozice státních statků byla nižší než v JZD.

Jednou z příčin nižší účinnosti soustavy ekonomických nástrojů byla její konstrukce na podmínky JZD. Výchozí podmínky jak ve výrobě, tak také důchodová situace byly na státních statcích méně příznivé než v JZD. Přizpůsobení soustavy ekonomických nástrojů na podmínky státních statků bylo zajištěno především podstatně vyšší úrovní poskytování diferenciálních příplatků a stabilizačních dotací. Úprava částečně oslabil celkovou účinnost soustavy ekonomických nástrojů na státních statcích. Neuskutečnila se krátkodobá mobilizace rezerv státních statků v rozsahu předpokládaném při uplatnění soustavy ekonomických nástrojů v roce 1967.

Přes uvedené soustava ekonomických nástrojů vytvořila předpoklady pro vyšší rozvoj výroby státních statků než byl docílen v předcházejícím období, nepodařilo se však zabránit prohlubování rozdílů mezi sektory v úrovni zemědělské produkce, ve výkonech, v tržní produkci. Podařilo se zastavit zhoršování efektivnosti výroby. V průběhu 5. pětiletky se mezi sektory prohloubil rozdíl ve finančně ekonomické pozici. Podstatně příznivější byl vývoj na státních statcích v SSR než v ČSR, zejména v letech 1973 a 1974.

Z analýzy dosavadní účinnosti soustavy ekonomických nástrojů plánovitěho řízení na státních statcích vyplývá potřeba účinného řešení věcných problémů efektivního rozvoje státních statků a potřeba diferencovaných úprav úrovně a forem ekonomických nástrojů s ohledem na zvýšené výrobní náklady státních statků, nevyplývající ze špatného hospodaření.

SOUHRN

V období 1971–1974 zesílil v zemědělských podnicích proces zvyšování koncentrace výroby, prohlubování její specializace, rozvíjely se kooperační vztahy a integrace.

Dynamika zemědělské produkce byla zajišťována vyššími tempy rozvoje rostlinné produkce než produkce živočišné. Soustava ekonomických nástrojů aktivně spolupůsobila na vyrovnávání úrovně zemědělství obou republik. Přes výrazný vzestup produkce státních statků se dále prohloubil rozdíl v úrovni produkce mezi sektory. Rozvoj zemědělské výroby byl provázen žádoucím rozvojem nezemědělské výrobní činnosti.

Růst intenzity výroby za současného pokračování procesu substituce živé práce prací zhmotnělou se projevil v růstu fondové náročnosti výroby. Zvyšování intenzity výroby neprovázelo další zhoršování její efektivnosti, efektivnost výroby se začala zvyšovat. V zemědělství pokračoval proces zvyšování průměrných mezd a odměn pracovníků na úroveň průměrných mezd docilovaných v ostatních odvětvích národního hospodářství.

Úspěšný rozvoj zemědělské výroby se příznivě projevil v dynamice vývoje důchodů a v upevňování finančně ekonomické pozice zemědělských podniků. Posílení plánovitě regulace vývoje mezd a odměn příznivě ovlivňovalo v JZD vývoj proporcí rozdělování celkového užitého důchodu.

Soustava ekonomických nástrojů plánovitěho řízení zemědělství pozitivně působila na ekonomické upevňování zemědělských podniků. Účinnost soustavy byla nižší ve státním sektoru a jeví se potřeba úprav v úrovni a konstrukci některých ekonomických nástrojů pro státní statky.

Došlo dne 22. 7. 1975

Adresa autorky:

Ing. Alena Z á b r a n s k á, Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Koncem šedesátých let byly k dispozici výsledky předchozí pětileté etapy výzkumu cen, které trpěly dětskými nemocemi začínajícího výzkumu, který v těch letech nemohl navázat na žádné předchozí výzkumné tradice. Výzkum byl jen velmi zprostředkovaně spjat s konkrétními ekonomickými problémy tehdejší etapy vývoje našeho zemědělství, převažovaly v něm teoretické aspekty výzkumu a byly v něm podceněny principiální metodologické problémy. Cenotvorná praxe v tomto období trpěla vysloveně empirickými neduhy, nemohla se opřít o žádné solidní poznatky našeho výzkumu ani výzkumu v ostatních socialistických státech, neboť dostupná literatura měla rovněž převážně abstraktně teoretizující charakter.

Na druhé straně se koncem šedesátých let začaly objektivně vytvářet i příznivé podmínky pro rozvoj výzkumu v oblasti cen zemědělských výrobků. Bylo možno se opřít o ekonomické údaje v podstatě již konsolidovaných socialistických zemědělských podniků, o údaje již řadu let trvajícího výzkumu vlastních nákladů JZD, metodická a technická výzbroj byla obohacena o první pozitivní poznatky z oblasti ekonomicko-matematických metod s možnostmi využití moderní výpočetní techniky, a literatura socialistických zemí, zejména vědecká a odborná literatura SSSR, začala k rozvoji bádání v této oblasti přispívat cennými teoretickými, metodologickými a metodickými poznatky a konkrétními výsledky.

Rozvoj našeho zemědělství na počátku páté pětiletky byl výrazně ovlivněn usnesením strany a vlády o rozvoji specializace a kooperace zemědělské výroby. Nastupující etapa vývoje kladla kvalitativně i strukturně nové požadavky na výzkum a tvorbu cen.

S uvážením těchto okolností byl výzkum tvorby cen v zemědělsko-potravinářském komplexu zaměřen především na řešení problematiky objektivního základu cen zemědělských výrobků a na řešení nejsložitější otázky tvorby cen, tj. otázky stanovení akumulční složky ceny, jakož i na výzkum složitých problémů stanovení kooperačních cen, tj. cen výrobků, které jsou předmětem směny mezi účastníky kooperačních skupení.

Záběr výzkumu byl jak z teoretického a metodického hlediska, tak i z hlediska šíře záběru a požadavků praxe a nároků na výpočetní techniku velmi náročný. Obecným metodologickým východiskem výzkumu byla Marxova pracovní teorie hodnoty a učení o zvláštlostech utváření hodnoty a tvorby cen v zemědělství jako odvětví, které je spjato s existencí nereprodukovatelných a omezených zdrojů (půdy), jakož i základní meto-

dologický poznatek o existenci vztahů „hodnota – modifikace hodnoty –
– cena“ i za socialismu.

STRUČNÁ CHARAKTERISTIKA SOUČASNÉ SOUSTAVY CENOVÝCH NÁSTROJŮ V ZEMĚDĚLSTVÍ

Každá soustava cen zemědělských výrobků a soustava ostatních ekonomických nástrojů je výrazně ovlivněna sociálně ekonomickým charakterem zemědělství v dané etapě vývoje. Z tohoto hlediska byly v jednotlivých etapách vývoje našeho zemědělství postupně uplatněny tyto různé soustavy cen zemědělských výrobků:

- soustava třídně diferencovaných jednotných cen;
- soustava, v níž třídní, sociálně ekonomické a územní diferenciaci cen je dosahováno pomocí diferenciaci povinných dodávek a uplatňováním dvojích cen, což ve svém souhrnu vede k vytváření individuálních nebo skupinových realizačních cen;
- soustava jednotných, územně nediferencovaných cen, kombinovaná s územně diferencovanými rentovými odvody a územně diferencovanými investičními subvencemi;
- soustava jednotných, územně nediferencovaných cen, kombinovaných s územně diferencovanými doplňkovými nástroji k cenám a územně diferencovanými rentovými odvody.

První soustava cen odpovídala období, kdy v našem zemědělství převládala hospodářství jednotlivě hospodařících rolníků (1945–1952). Druhá soustava cen odpovídala období združstevňování našeho zemědělství (1953–1960). Třetí a čtvrtá soustava cen odpovídala etapě, kdy v našem zemědělství v podstatě zvítězily socialistické výrobní vztahy a kdy šlo zejména o organizačně hospodářské upevnění nových socialistických zemědělských podniků (1960–1966), přičemž čtvrtá soustava cen byla spjata se zaváděním zdokonalené soustavy plánovitého řízení zemědělství (1967–1970).

Současnou soustavu nákupních cen lze charakterizovat jako soustavu cen, jejichž hladina zabezpečuje rozšířenou reprodukci v rozhodující části zemědělských podniků, a jako soustavu cen, stanovených na bázi nákladů na výrobu v průměrných podmínkách družstevního sektoru našeho zemědělství.

Z přijaté báze ceny vyplývá, že podíl cen na celkové sumě úhrady je v rozdílných přírodních podmínkách a v obou základních sektorech našeho zemědělství různý, což vyvolává nutnost nástrojů úhradové a odvodové politiky.

Platnou soustavu cen zemědělských výrobků lze dále charakterizovat jako soustavu, v níž *relace cen a nákladů vyvolávají značnou diferenciaci míry rentability* jednotlivých výrobků uvnitř rostlinné i uvnitř živočišné výroby při výrazné preferenci výrobků rostlinných, což sice bylo přijatelné v podmínkách univerzálního charakteru zemědělské výroby, avšak bude nepřijatelné v podmínkách prohlubující se dělby práce cestou koncentrace, specializace a kooperace.

Aby bylo možno blíže osvětlit problém možnosti řešení diferenciální pozemkové renty pomocí cen, byla vypracována *analýza vlivu relací ná-*

kupních cen na tvorbu čistého důchodu v různých přírodních podmínkách. Analýza prokázala, že možnosti působení nákupních cen na vyrovnání rozdílů v důchodech zemědělských podniků hospodařících v různých přírodních podmínkách jsou značně omezeny a že tedy úpravou relací jednotlivých nákupních cen lze problém diferenciální pozemkové renty řešit v omezené míře.

ÚLOHA A FUNKCE NÁKUPNÍCH CEN

Hlavní funkcí nákupních cen je zabezpečovat zdroje úhrady reprodukčních nákladů v souladu s plánovaným rozvojem zemědělství a jeho jednotlivých odvětví a působit na růst ekonomické efektivity zemědělské výroby.

Úspěšné plnění této funkce závisí na celé řadě okolností: na stupni ekvivalentnosti směny, na přijaté ekonomické bázi cen, na jejich konstrukci, na intenzitě působení mimocenových a mimoekonomických vlivů, na dosaženém stupni společenské dělby práce, správném rozmístění výroby, stupni její koncentrace, hloubce specializace socialistických zemědělských podniků a řadě dalších vlivů, v neposlední řadě i na autoritě státního plánu. Sepjetí cen s ostatními ekonomickými nástroji a opatřeními mimocenového a mimoekonomického charakteru má dialektický charakter a lze v něm odhalit řadu spojitostí charakteru zpětné vazby. Dosáhnout vzájemného souladu těchto vlivů a faktorů tak, aby působily stejným směrem, tj. ve směru zabezpečování plánovaného růstu produkce v plánovaném sortimentu při současném růstu ekonomické efektivity výroby, je velmi obtížné a složité. Je tomu tak zejména z toho důvodu, že v zemědělství se přirozené podmínky reprodukce prolínají s ekonomickými a že jde o velký počet podniků hospodařících v nejrůznějších přírodních podmínkách při současném vysokém stupni diferenciace ekonomické úrovně jednotlivých podniků, nehledě již na sociálně ekonomické rozdíly mezi státními a družstevními socialistickými zemědělskými podniky.

K tomu přistupuje i přijatá báze cen, která vede k tomu, že v různých přírodních podmínkách v obou národních republikách a v obou základních sektorech našeho zemědělství hrají ceny různou úlohu, neboť se na celkové sumě úhrady reprodukčních nákladů podílejí různou měrou. Svědčí o tom údaje tab. I.

Z těchto údajů vyplývá nutnost zabezpečovat úhradu reprodukčních nákladů nejen cenami, ale i doplňkovými, územně a sektorově diferenco-

I. Podíl nákupních cen na celkové sumě úhrady reprodukčních nákladů v roce 1974 (v %)

ČSSR		ČSR		SSR		ČSR — pásmo 11		SSR — pásmo 12	
JZD	státní statky	JZD	státní statky	JZD	státní statky	JZD	státní statky	JZD	státní statky
90,4	76,1	93,3	76,8	85,1	74,0	72,0	47,5	58,6	57,1

Pramen: údaje VÚEZVž Praha

vanými doplňkovými nástroji k cenám. Tuto funkci vcelku úspěšně plní územně a sektorově diferencované diferenciální příplatky. Diferenciální příplatky jsou však vázány na tržby ze zemědělské činnosti, což ve svém důsledku znamená, že případné nedostatky v relacích cen a daná struktura výroby a tržeb podstatně ovlivňuje celkovou sumu úhrady, zabezpečenou cenovými nástroji.

Ceny zemědělských výrobků nelze posuzovat izolovaně od úlohy plánu v soustavě plánovitého řízení a izolovaně od ostatních ekonomických nástrojů soustavy. Vztah mezi soustavou plánů a soustavou cen je dán především rozsahem direktivně rozepisovaných úkolů plánu rozvoje, charakterem smluvních vztahů mezi státem a socialistickými zemědělskými podniky, způsobem a charakterem věcného zabezpečení plánovaných úkolů a účinností mimoekonomických forem působení na podniky při přijímání plánovaných úkolů a v průběhu jejich plnění.

U výrobků, které nejsou direktivně rozepisovány, hrají ceny rozhodující úlohu v rozhodování socialistických zemědělských podniků o zaměření výroby, a to v rámci prostoru, který je dán výrobními možnostmi a výrobní kapacitou podniku. U výrobků, které jsou direktivně rozepisovány, ceny výrazně ovlivňují ochotu socialistických zemědělských podniků k přijímání úkolů státního plánu a k uzavírání smluv. Vedle cen ovšem na přijímání úkolů působí i objektivní okolnosti – vhodnost přírodních podmínek pro rozvoj plánované produkce, vybavení pracovními silami, základními výrobními prostředky apod.

Podmíněnost zemědělské výroby přírodními podmínkami a přijatá báze cen si vynucuje – nejsou-li územně diferencovány samotné ceny zemědělských výrobků – existenci doplňkových nástrojů úhrady na jedné straně a specifických rentových odvodů (pozemková daň), na straně druhé. To je také jeden ze základních důvodů, proč v podmínkách našeho socialistického zemědělství ceny nikdy nebyly jediným nástrojem úhrady.

V souvislosti s řešením problémů *vyrovnávání podprůměrných podniků na úroveň průměrných a průměrných podniků na úroveň podniků předních* byla zkoumána i otázka, do jaké míry by mohlo řešení v oblasti cen přispět k řešení tohoto problému. Bylo prokázáno, že úprava relací nákupních cen by mohla k řešení tohoto problému přispět jen nepatrnou měrou a že využití cen k řešení tohoto problému je nutno z principiálních důvodů považovat za nesprávné.

Výzkum poukázal na rozpornost současné situace, která spočívá v existenci jednotných cen při současné různé fondové, materiálové a pracovní náročnosti tradičních a nových technologických postupů. K cenovému řešení tohoto rozporu lze přistoupit až v době, kdy nová progresivní technologie v daném odvětví převládne. Zároveň z toho vyplývá kategorický požadavek vycházet v cenových kalkulacích perspektivně z nákladových poměrů ve velkokapacitních provozech a v provozech průmyslového typu, přičemž v přechodném období je nutno tomuto procesu napomáhat subvenční a intervenční politikou a v oblasti vlastních zdrojů zemědělství vytvářením vyrovnávacích fondů.

Tyto nové skutečnosti vyžadují, aby i v tvorbě cen byly hledány nové metodologické a metodické přístupy. Z tohoto hlediska velkou úlohu hraje učení o socialistické modifikaci hodnoty.

Podle našeho názoru specifický charakter socialistické modifikace hodnoty logicky vyplývá z plánovitého charakteru socialistické ekonomiky. Proto máme skeptický názor na ty teoretické koncepce cen, které předpokládají použití jednotné míry rozdělování nadvýrobku, ať již kritériem tohoto rozdělování je množství vynaložené živé práce, objem výrobních fondů, vlastní náklady, nebo různé smíšené základny pro rozvrhování nadvýrobku do cen.

Zahrnování čistého důchodu do cen považujeme za základní otázku tvorby cen. Z kvantitativního hlediska jsou však základní součástí ceny vlastní náklady. Metodika jejich zjišťování a metodika jejich využívání má proto pro tvorbu cen značný význam, neboť kterýkoliv teoretický typ ceny předpokládá, že cena se stanoví připočtením čistého důchodu k vlastním nákladům. Dospěli jsme k závěru, že *za základ tvorby cen je třeba brát víceletý, nejméně tříletý nebo typický průměr vlastních nákladů očištěných od extrémních hodnot, přičemž množství vynaložené práce je ve vlastních nákladech oceněno jednotnou sazbou ve společensky odůvodněné výši.*

Podstatně složitější otázkou je zahrnování čistého důchodu do cen, které závisí na dvou faktorech: na způsobu financování rozšířené reprodukce (tj. zda rozvoj odvětví je financován z celospolečenských zdrojů, nadpodnikových zdrojů nebo z vlastních zdrojů podniku, nebo kombinací různých zdrojů), a na způsobu zahrnování čistého důchodu do cen, přičemž specifickou otázkou je otázka respektování plánovaného tempa rozvoje příslušného odvětví v akumulční složce ceny.

Charakteru zemědělské výroby (velký počet podniků nejrozličnějšího výrobního, doposud značně univerzálního zaměření v nejrozličnějších výrobních podmínkách) nejlépe vyhovuje financování rozšířené reprodukce z vlastních zdrojů podniků, což je nutno v akumulční složce ceny plně respektovat. To však platí v podmínkách „normálního“ vývoje, nikoliv v podmínkách rozsáhlých organizačně strukturálních přeměn, např. v podmínkách podstatného růstu koncentrace výroby, kdy dochází k jednorázovému a nárazovému prudkému zvýšení potřeby investičních prostředků v některých odvětvích výroby (např. při výstavbách velkokapacitních kravinů). V takovýchto případech by bylo zahrnování akumulční složky do cen v plném rozsahu nereálné, a to nejen z hlediska okamžitého prudkého vzestupu potřeby akumulčních prostředků, ale i z toho hlediska, že jde o proces postupný, časově, územně i podnikově nerovnoměrný. Jde přitom o proces, který je do jisté míry analogický procesu technického rozvoje v průmyslu. V průmyslu lze tento problém v prvních letech (do záchvěvu a osvojení nové technologie výroby) řešit přechodným zvýšením a po osvojení nové technologie – postupným snížením cen.

V zemědělství tento způsob není možný, neboť jde o změny prováděné ve velkém počtu podniků, vedle nichž existují podniky s tradiční (dočasně „lacinější“ výrobou). Dočasně zvýšená cena by sice stimulovala technický rozvoj a proces koncentrace a snahu o růst produktivity práce i v podnicích s tradičními technologiemi, avšak tento proces by nebylo možno věcně ani finančně reálně zabezpečit. Proto je nutno v těchto případech volit jiný postup – alespoň částečné financování z celospolečen-

ských nebo nadpodnikových zdrojů mimo oblast cen, jakož i sdružováním prostředků na postupné financování investiční výstavby v rámci kooperačních seskupení.

Z poznání o existenci modifikace hodnoty, adekvátní plánovitému charakteru socialistického způsobu výroby, vyplývá jednak *nutnost respektování plánovaného tempa rozšířené reprodukce při stanovení akumulace složky ceny, jednak nutnost takové konstrukce ceny, která by respektovala účinnost základních výrobních zdrojů – pracovních sil a materiálových výrobních fondů.*

Vycházejíce z uvedených poznatků, dospěli jsme k formulaci těchto zásad, podle nichž by měly být konstruovány nákupní ceny zemědělských výrobků:

- Cena má uhrazovat minimálně vlastní náklady ve všech skupinách zemědělských podniků, v nichž je nutno daný produkt v zájmu společnosti vyrábět. Má přitom uhrazovat nikoliv jakékoliv vlastní náklady, nýbrž vlastní náklady společensky nutné.

- Za společensky nutné vlastní náklady považujeme víceletý průměr vlastních nákladů ve všech skupinách podniků, v nichž je ještě nutno daný výrobek vyrábět (po vyloučení vlastních nákladů podniků s extrémními odchylkami od průměrných vlastních nákladů dané skupiny podniků), přičemž složka *v* je ve vlastních nákladech oceněna jednotně ve společensky odůvodněné výši.

- Čistý důchod je třeba zahrnovat do cen tak, aby umožňoval:

- centralizovat ve státním rozpočtu prostředky k úhradě celospolečenských potřeb při současném ponechání podnikům prostředků na „podnikové“ financování části společenské spotřeby (kulturně sociální fond, fond bytové výstavby apod.),

- akumulovat v podnicích prostředky na financování přírůstku oběžných a základních fondů v rozsahu odpovídajícím plánovanému tempu rozvoje jednotlivých odvětví výroby v dané skupině zemědělských podniků.

- Podíl čistého důchodu na úhradu celospolečenských potřeb stanovit pevnou sazbou ve vztahu ke složce *v*, a to jednotně jako v ostatních odvětvích národního hospodářství.

- Podíl čistého důchodu na financování decentralizovaných investic stanovit diferencovaně na základě skupinového rozboru současného stavu materiálně technické základny a jejího plánovaného rozvoje. Podíl čistého důchodu nutného na krytí přírůstku oběžných fondů stanovit diferencovaně podle efektivnosti vkladů v dané skupině podniků na základě rozboru produkčních funkcí.

Tyto zásady lze uplatnit jak v případě varianty jednotných, územně nediferencovaných cen, tak v případě varianty územně diferencovaných (zonálních, skupinových) cen.

Jedním z možných objektivních základů tvorby cen zemědělských výrobků mohou být převedené náklady, v nichž jsou běžné a jednorázové vklady převedeny na společného jmenovatele pomocí diferencovaných koeficientů efektivnosti hlavních výrobních zdrojů (pracovní síla, materiálové výrobní fondy).

Předpokladem uplatnění převedených nákladů jako objektivního základu tvorby cen jednotlivých zemědělských výrobků však je, že je známa fondová náročnost jednotlivých výrobků, resp. i efektivnost fondů vázaných v jednotlivých odvětvích zemědělské výroby. V obou těchto směrech jsme narazili na značné potíže.

První potíž spočívala již v samotném vyjasnění vnitřního ekonomického obsahu kategorie výrobní fondy; druhá potíž spočívala v tom, že fondová náročnost jednotlivých výrobků nebyla známa; třetí potíž spočívala v tom, že nebyly známy koeficienty ekonomické efektivnosti jednotlivých základních složek výrobních fondů (pracovní síla, materiálové oběžné výrobní a základní fondy).

Přiklonili jsme se k názoru, že pro účely výpočtu teoretických cen zemědělských výrobků je třeba odděleně zjišťovat základní výrobní fondy a materiálové oběžné výrobní fondy, a odděleně zjišťovat pracovní fondy.

Pro oddělené zjišťování materiálových výrobních fondů a pracovních fondů jsme se rozhodli nejen proto, že lidské a věcné činitele hrají ve výrobním procesu rozdílnou úlohu, ale i proto, že řada známých teoretických typů cen, které jsme v další etapě výzkumu chtěli kvantifikovat a analyzovat, je založena na odděleném zjišťování efektivnosti živé práce a materiálových výrobních fondů.

II. Fondová náročnost hlavních zemědělských výrobků ve 137 JZD ČSSR za rok 1972 v Kčs na jednotku produktu (počítáno bez doby obratu)

Ukazatel	Míra	Pořiz. cena ZP a stav oběžných fondů	Zůst. cena ZP a stav oběžných fondů	Pořiz. cena ZP a stav prac. a oběž. fondů	Zůst. cena ZP a stav prac. a oběž. fondů
Pšenice	100 kg	251,23	187,32	275,24	211,33
Žito	100 kg	272,20	198,55	299,06	225,41
Ječmen	100 kg	220,55	163,35	243,77	186,57
Kukuřice na zrno	100 kg	268,86	205,67	304,02	240,82
Řepka	100 kg	400,13	297,14	439,38	336,39
Len stonky	100 kg	246,79	168,10	291,11	213,31
Cukrovka	100 kg	37,65	27,87	49,11	39,33
Brambory ostatní	100 kg	133,24	100,02	157,35	124,13
Víceleté pícniny — seno	100 kg	93,53	70,79	98,30	75,56
Chmel	c. c.	9977,62	6942,65	11 034,06	7999,08
Vinné hrozny	100 kg	1504,37	1162,93	1 700,02	1358,58
Louky — seno	100 kg	77,37	56,08	96,24	74,95
Mléko	l	10,21	8,14	11,19	9,12
Přírůstky ostatního skotu	kg	33,83	20,54	38,09	24,80
Přírůstky ostatních prasat	kg	22,29	16,69	24,04	18,44
Vejce	ks	2,23	1,72	2,38	1,87

K řešení metodických otázek – ve snaze vyhnout se planému teoretizování – jsme přistoupili tak, že jsme se pokusili zjistit fondovou náročnost jednotlivých výrobků prakticky ve všech možných metodických variantách.

Propočty fondové náročnosti byly provedeny na podkladě údajů z dostatečně reprezentativního výběrového souboru 137 JZD u 28 zemědělských výrobků v 8 metodických variantách na samočinném počítači MINSK 32, přičemž jednotlivé varianty byly propočteny i podle jednotlivých výrobních oblastí ČSR, SSR a ČSSR a za ČSR, SSR a ČSSR celkem. Zjištěné výsledky některých metodických variant u hlavních výrobků jsou uvedeny v tab. II až IV.

III. Fondová náročnost hlavních zemědělských výrobků ve 137 JZD ČSSR za rok 1972 v Kčs na jednotku produktu (počítáno s dobou obratu)

Ukazatel	Míra	Pořizovací cena ZP a stav oběž. fondů	Zůstatková cena ZP a stav oběž. fondů	Pořizovací cena ZP a stav prac. a oběžných fondů	Zůstatková cena ZP a stav prac. a oběžných fondů
Pšenice	100 kg	239,64	175,72	263,65	199,73
Žito	100 kg	262,38	188,73	289,25	215,60
Ječmen	100 kg	202,52	145,32	225,75	168,54
Kukuřice na zrno	100 kg	228,35	165,15	263,50	200,31
Řepka	100 kg	378,08	275,09	417,33	314,34
Cukrovka	100 kg	32,63	22,85	44,09	34,31
Brambory ostatní	100 kg	118,03	84,81	142,15	108,93

IV. Pořizovací cena základních prostředků a objem oběžných fondů na 1 ha sklizňové plochy a 1 krmný den (počítáno bez doby obratu)

Ukazatel	ČSSR	Ukazatel	ČSSR
Pšenice	8 997,72	Chmel	230 752,78
Žito	7 405,04	Vinné hrozny	104 604,10
Ječmen	7 558,52	Louky – seno	2 916,78
Kukuřice na zrno	12 941,84	Krávy	76,29
Řepka	8 838,29	Ostatní skot	30,82
Len stonky	8 247,88	Prasnice	42,72
Cukrovka	14 370,00	Ostatní prasata	11,37
Brambory ostatní	25 440,23	Slepice*)	1 258,11
Víceleté pícniny – seno	1 198,51	Jatečná drůbež	546,41
Zelenina	42 323,96		

*) u slepic a jatečné drůbeže na 1000 KD

Získané údaje jsme analyzovali z hlediska vlivu základních metodických variant na fondovou náročnost jednotlivých výrobků.

Z rozboru vyplynulo, že *zahrnutí pracovních fondů do výrobních fondů* (při ocenění základních výrobních fondů pořizovací cenou) *zvyšuje fondovou náročnost* jednotlivých výrobků od 1,5 % (semeno lnu) do 30 % (cukrovka), u živočišných výrobků od 7 % (vejce) do 13 % (přírůstek ostatního skotu).

Ocenění základních výrobních fondů pořizovací cenou zvyšuje fondovou náročnost ve srovnání s oceněním zůstatkovou cenou o 9 % (vejce) až 54 % (krmné okopaniny).

Vliv *respektování doby obratu oběžných prostředků* byl zjišťován pouze u hlavních rostlinných výrobků. Respektování doby obratu snižuje ukazatel fondové náročnosti u sledovaných plodin cca o 5 až 15 %.

Fondová náročnost jednotky produkce neumožňuje porovnat fondovou náročnost jednotlivých rostlinných a živočišných výrobků vzhledem k rozdílům v hektarových výnosech a užitkovosti a v charakteru produkce. Abychom vliv těchto rozdílů eliminovali, zjistili jsme fondovou náročnost na jednotku plochy a na 1 krmný den (tab. V).

Zjištěné údaje o vázanosti výrobních fondů jsou prvými v ČSSR zjištěnými s dostatečně reprezentativními údaji o fondové náročnosti zemědělských výrobků. Jsou *jediným a pro výpočet fondových typů cen nepostradatelným podkladem*.

Výzkum *fondové náročnosti hlavních zemědělských výrobků*, která byla vypočtena v řadě variant, umožnil *posoudit a na konkrétních číslech zhodnotit význam různého chápání kategorie „výrobní fondy“*: prozkoumat vliv ocenění základních výrobních fondů v zůstatkové a pořizovací ceně, vliv zahrnování pracovních fondů do výrobních fondů, vliv respektování doby obratu oběžných prostředků a vliv výrobních podmínek na fondovou náročnost jednotlivých výrobků v národních republikách a v ČSSR celkem.

Výzkum této problematiky přinesl cenné metodické poznatky, které vyústily kromě jiného v závěr, že z hlediska teoretického i praktického přístupu ke zjišťování vázanosti výrobních fondů pro účely cenové tvorby bude vhodné vycházet z varianty, založené na pořizovací ceně základních prostředků a objemu materiálových oběžných fondů s přihlédnutím k době obratu.

Výsledků výzkumu *fondové náročnosti* bylo využito pro výpočet těch teoretických typů cen, které se z hlediska poznatků, získaných výzkumem i hospodářskou praxí u nás i v ostatních socialistických státech, jeví z hlediska tvorby konkrétních cen jako nejvíce perspektivní (výrobní cena, dvoukanálová cena), tj. *fondových typů cen*.

Protože jsme předpokládali, že ústřední orgány bude zajímat, jak se teoretické ceny, propočtené na základě všech známých základních teoretických typů cen, liší jednak od sebe navzájem a jednak od platných nákupních cen, neomezili jsme se jen na fondové typy cen (dvoukanálový, výrobní ceny), ale propočítali jsme i ostatní známé typy cen (hodnotový, nákladový, důchodový) pro celkem 28 zemědělských výrobků a porovnali je s průměrnými realizačními cenami.

Ukazatel	Měrná jednotka	Výrobní cena		Dvoukanálová cena	
		v Kčs	index	v Kčs	index
Pšenice	100 kg	103,28	61,47	102,58	61,05
Žito	100 kg	102,58	63,09	102,51	63,05
Ječmen	100 kg	88,42	56,15	88,17	55,99
Kukuřice na zrno	100 kg	126,90	74,16	126,71	74,05
Řepka	100 kg	195,79	49,81	104,91	49,58
Len stonky	100 kg	113,97	42,49	114,64	42,74
Cukrovka	100 kg	23,14	93,08	24,81	99,80
Brambory ostatní	100 kg	74,42	93,50	75,86	95,31
Chmel	100 kg	6259,02	112,86	6271,14	113,08
Vinné hrozny	100 kg	597,68	84,82	586,60	83,24
Seno (luční)	100 kg	49,71	110,84	49,45	110,26
Mléko	l	3,25	133,74	3,24	133,33
Ostatní skot	kg ž. v.	25,83	167,94	25,80	167,75
Ostatní prasata	kg ž. v.	13,58	91,57	13,51	91,10
Vejce	ks	0,84	96,55	0,83	95,40

¹⁾ náklady na výrobu s odchylkou, výrobní fondy v pořizovací ceně včetně pracovních fondů, bez doby obratu

²⁾ průměrná realizační cena, vykázaná ve výběrovém souboru JZD zjišťujících vlastní náklady

³⁾ průměrná realizační cena vykazovaná FSÚ

Propočty byly provedeny na samočinném počítači MINSK 32 ve velkém počtu variant, odpovídajícím různému pojetí fondové náročnosti.

Provedené varianty propočty umožňují kvantifikovat vliv různého pojetí a různého způsobu výpočtu fondové náročnosti, jakož i vliv různého způsobu oceňování meziproduktu na teoretické ceny. *Jde o první propočty teoretických typů cen zemědělských výrobků, které byly v ČSSR provedeny na dostatečně reprezentativním základě.*

Z porovnání vypočtených typů cen vyplývají především tyto závěry:

– Mezi cenami vypočtenými podle různých teoretických typů cen nebylo až na menší výjimky velkých rozdílů.

– Rozdíly mezi teoretickými cenami se však značně prohlubují s růstem podílu čistého důchodu rozvrhovaného do cen.

– Rozdíly mezi teoretickými cenami mohou být značně ovlivněny podílem těch prvků čistého důchodu, které jsou (v podobě finančních nákladů) zahrnovány do nákladové složky ceny: s poklesem podílu finančních nákladů v nákladech na výrobu se rozdíly mezi teoretickými cenami zvyšují a naopak.

Nákladová cena		Hodnotová cena		Důchodová cena		Realizační ceny bez do- plňkových cenových nástrojů ^{a)}
v Kčs	index	v Kčs	index	v Kčs	index	
101,52	60,42	101,88	60,64	105,76	62,94	168,02
101,11	62,19	102,44	63,01	102,15	62,83	162,59
87,03	55,26	87,91	55,82	88,24	56,03	157,48
124,18	72,57	126,51	73,93	126,81	74,11	171,12
195,76	49,80	194,03	49,36	197,29	50,19	393,08
112,62	41,99	115,31	42,99	96,72	36,06	268,21
23,33	93,85	26,49	106,56	16,61	66,81	24,86
75,70	95,11	77,29	97,11	64,35	80,85	79,59
5747,48	103,64	6283,26	113,30	6230,10	112,34	5545,80
560,18	79,50	575,52	81,67	520,75	73,90	704,67 ^{b)}
49,52	110,41	49,19	109,68	39,08	87,13	44,85
3,13	128,81	3,22	132,51	3,32	136,63	2,43
26,70	173,60	25,77	167,55	26,20	170,35	15,38
14,13	95,28	13,44	90,63	13,93	93,93	14,83
0,82	94,25	0,82	94,25	0,93	106,90	0,87

– Malé rozdíly mezi teoretickými cenami jsou zčásti způsobeny i vzájemně se kompenzujícími vlivy, vyplývajícími z použití různých klíčů pro rozvrhování čistého důchodu do cen.

Tato zjištění mají značný význam pro cenotvornou praxi: Je-li masa a váha čistého důchodu rozklíčovaného do cen malá, jsou i rozdíly mezi teoretickými cenami malé. Rozdíly mezi různými teoretickými cenami by se značně zvýšily, kdyby z nákladů na výrobu byly vyloučeny finanční náklady, tj. kdyby se čistý důchod připočítával k vlastním nákladům, nikoliv k nákladům na výrobu.

Konkrétní propočty cenových typů prokázaly, že ani způsob oceňování základních výrobních fondů (pořizovací nebo zůstatkovou cenou), ani zahrnování či nezahrnování pracovních fondů do výrobních fondů jako klíče k rozvrhování čistého důchodu do cen, ani respektování či ne-respektování doby obratu oběžných prostředků (v rostlinné výrobě), ani způsob oceňování meziprojektu (stálými cenami či skutečnými vlastními náklady) nemá na veličinu teoretických cen podstatný vliv.

Cenotvorná praxe se zvláště zajímá o vztah mezi teoretickými a skutečnými realizačními cenami zemědělských výrobků. Z porovnání teore-

tických cen s realizačními cenami vyplývá (tab. V), že skutečné realizační ceny rostlinných výrobků jsou podstatně vyšší než ceny teoretické (s výjimkou chmele u všech typů ceny a s výjimkou cukrovky u hodnotového typu ceny), zatímco u živočišných výrobků (s výjimkou důchodové ceny u vajec) je tomu naopak.

Skutečné realizační ceny rostlinných výrobků jsou přitom (abstrahujeme-li od netypického důchodového typu ceny) až o 58 % (stonkový len) vyšší než ceny teoretické. Ceny obilovin jsou o 26 až 45 % vyšší než teoretické ceny. Velmi příznivé jsou z tohoto hlediska i ceny řepky. Teoretickým cenám se přibližuje skutečná realizační cena cukrovky a brambor ostatních.

Skutečné realizační ceny živočišných výrobků (abstrahujeme-li od důchodového typu ceny) se teoretickým cenám přibližují zejména u vajec a prasat, zatímco v odvětví chovu skotu jsou vypočtené teoretické ceny u mléka o 28 až 34 %, u ostatního skotu o 68 až 74 % vyšší než skutečné realizační ceny.

Uvedené odchylky teoretických cen od skutečných realizačních cen v podstatě odpovídají pocitům zemědělské praxe i výsledkům analýz současné soustavy cen v zemědělství i předpokládaným tendencím v cenotvorné praxi.

Naznačili jsme již, že konstrukce cen může být stejná jak v případě jednotlivých, tak v případě územně diferencovaných cen. Pokusili jsme se zhodnotit klady i zápory obou těchto metodologicky odlišných přístupů k tvorbě cen, vycházejíce při tom ze zkušeností SSSR, kde princip zonálních cen je uplatňován již přes 15 let. S ohledem na zkušenosti se zavedením diferenciálních příplatků a na tendence, které se v této oblasti v posledních letech projevují (snaha o určitou „diferenciaci diferenciálních příplatků“), nevylučujeme alternativu případného zavedení územně diferencovaných cen i u nás.

PROBLEMATIKA KOOPERAČNÍCH CEN

Jedním z nejvýznamnějších faktorů brzdících současný rozvoj specializace, koncentrace a kooperace výroby v zemědělství je ekonomicky nezdůvodněná diferenciace rentability jednotlivých odvětví zemědělské výroby, která nepříznivě ovlivňuje zejména vztahy mezi úzce specializovanými podniky. Tento problém lze řešit různým způsobem:

- úpravou relací nákupních cen zemědělských výrobků;
- stanovením odlišných sazeb diferenciálních příplatků na jednotlivé výrobky (skupiny výrobků) v rámci jednotlivých stanovištních jednotek (resp. agregovaných stanovištních jednotek);
- uplatněním účelové redistribuční funkce státního rozpočtu s ohledem na prohlubující se specializaci výroby formou různých subvencí a dotací do investiční i provozní sféry;
- stanovením ekonomicky odůvodněných kooperačních cen mezi podnikového meziprojektu ve spojení s přerozdělováním důchodů;
- kombinací uvedených způsobů.

Významnou cestou k odstranění nebo zmírnění neodůvodněné diferenciace rentability jednotlivých odvětví zemědělské výroby v současné etapě rozvoje je stanovení ekonomicky odůvodněných kooperačních cen.

Výzkum teoreticko-metodických principů tvorby kooperačních cen a rozdělování výsledků hospodaření se opíral o poznatky získané studiem zahraniční literatury (NDR, SSSR, BLR) a o praktické zkušenosti z provozu kooperačních seskupení osmi vybraných okresů (Ústí nad Orlicí, Uherské Hradiště, Louny, Kolín, Olomouc, Plzeň-jih, Kutná Hora, Jindřichův Hradec). *Vyústil v metodický návod na tvorbu kooperačních cen a v metodiku rozdělování produkce a zisku*, ověřenou konkrétními propočty na sledovaných podnicích. Návrhy byly aplikovány na jednom z nejobtížnějších úseků kooperační činnosti – chovu skotu – s částečnou vazbou na společnou rostlinnou výrobu.

Po zvážení všech předností a nedostatků jednotlivých metod tvorby kooperačních cen jsme dospěli k názoru, že nejvhodnější jsou dva typy kooperačních cen:

- typ ceny, založený na principu *průměrných* (plánovaných, normativních) *vlastních nákladů*, resp. *nákladů na výrobu* (vlastní a finanční náklady) jednotlivých produktů *bez podílu zisku*;

- *výrobní příp. jiný fondový typ ceny*, konstruovaný na principu průměrných plánovaných, nejlépe však normativních výrobních nákladů a fondové náročnosti.

Mezipodnikové kooperační ceny, konstruované na základě průměrných (plánovaných, normativních) nákladů bez podílu zisku jsou použitelné u nejvyšších forem kooperační činnosti se společnou rostlinnou, živočišnou, příp. celou zemědělskou výrobou, a to ve spojení s dodatečným přerozdělováním zisku z vyrovnávacího fondu.

Výrobní typ kooperační ceny je vhodný pro nižší formu kooperace, zejména pro mezipodnikovou spolupráci v živočišné výrobě, založenou na vzájemném odprodeji mezipodnikového meziprojektu bez sdružování základních prostředků (nejnižší forma kooperace v živočišné výrobě).

Kooperační cena výrobního typu je pochopitelně použitelná i v podmínkách vyšší kooperace, ovšem za předpokladu, že bude rovněž doplněna dodatečným mimocenovým vyrovnáním v rámci kooperačního seskupení.

Základem vzájemného ekonomického vyrovnání v podmínkách vyšší kooperace by měl být *vyrovnávací fond*, jehož zdrojem by byl kromě realizovaného zisku ze společné výroby odvod ze zisku jednotlivých podniků.

Výzkum tvorby kooperačních cen přinesl řadu teoretických a teoreticko-metodických poznatků, ale především i praktických námětů na řešení ekonomických vztahů mezi účastníky kooperačních seskupení. Získané poznatky se staly základem k vypracování konkrétních metodických pokynů na uspořádání ekonomických vztahů mezi kooperačními partnery a odpovídající na požadavky hospodářské praxe, orgánů zemědělské správy i pracovníků kooperačních seskupení. Přesto se domníváme, že značná mnohotvárnost organizačních forem a z ní vyplývající složitost právních a ekonomických vztahů v kooperačních seskupeních mnohdy zbytečně

komplikuje situaci v zemědělské výrobě. Určité sjednocení forem a vztahů v kooperační činnosti je v současné době velmi žádoucí. Výsledky výzkumu přitom mluví přesvědčivě ve prospěch rozvoje kooperačních vztahů především formou společných zemědělských podniků. Uznání právní subjektivity SZP sblížuje formy společné činnosti s jejich obsahem a tím zjednodušuje vzájemné vztahy mezi účastníky kooperace.

OTEVŘENÉ PROBLÉMY A DALŠÍ ZAMĚŘENÍ VÝZKUMU V TÉTO OBLASTI

Výzkum tvorby cen v zemědělsko-potravinářském komplexu v letech 1971–1975 měl převážně teoretický, metodologický a metodický charakter, avšak zároveň vyústil v řadu konkrétních návrhů, majících jak metodický, tak praktický význam pro tvorbu cen zemědělských výrobků. Byly propracovány teoretické základy tvorby cen zemědělských výrobků, vypracován návrh konstrukce jejich ceny, byla vypracována metodika zjišťování fondové náročnosti jednotlivých výrobků, zjištěna fondová náročnost 28 zemědělských výrobků v řadě metodických variant, byly kvantifikovány teoretické typy cen (hodnotový, nákladový, výrobní, dvoukanálový, důchodový) u 28 zemědělských výrobků v řadě metodických variant a teoretické typy cen (modelové ceny) byly porovnány s průměrnými realizačními cenami. V zájmu úspěšného rozvoje procesu koncentrace, specializace a kooperace výroby byla vypracována metodika tvorby kooperačních cen a rozdělování hospodářských výsledků mezi účastníky kooperačních seskupení a vypracována řada podkladů, umožňujících vypracovat analýzu cenové soustavy v zemědělství a hlavní směry cenové politiky v zemědělství pro období 6. pětiletky.

Začátkem sedmdesátých let vstoupilo naše zemědělství do nové etapy vývoje, v níž na základě dalšího prohloubení společenské dělby práce (koncentrace, specializace, kooperace a integrace výroby) dojde k mohutnému rozvoji výrobních sil a na tomto základě i k významným změnám v charakteru výrobních vztahů. Dialektika rozvoje výrobních sil a výrobních vztahů si vynutí i odpovídající změny v soustavě cen a ostatních ekonomických nástrojů. Signály, nasvědčující tomuto vývoji, se začínají velmi silně projevovat již v současné době, zejména v oblasti relací mezi cenami jednotlivých zemědělských výrobků a v oblasti ekonomických vztahů mezi účastníky kooperačních seskupení.

Cílem výzkumu proto bude zhodnotit účinnost soustavy cen a doplňkových nástrojů k cenám z hlediska očekávané perspektivy vývoje našeho zemědělství, navrhnout soustavu cen pro období 7. pětiletky a dále prohloubit poznání v oblasti teorie cen a metod jejich tvorby.

Zvláštní pozornost při tom bude třeba věnovat nové kalkulační základně zprůmyslněných odvětví zemědělské výroby, velkokapacitním provozům, moderním technologiím, společným zemědělským podnikům a kooperačním cenám.

Bude třeba vyvinout úsilí, aby námi navržená teoretická konstrukce ceny a návrh soustavy cen pro období 7. pětiletky byl vypracován v žádoucím časovém předstihu tak, aby mohl být včas doveden do kvantifikovatelné podoby.

Došlo dne 17. 7. 1975

Adresa autora:

Doc. ing. Ladislav Sobotka, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Vlastní náklady jsou jedním z nejdůležitějších ukazatelů hospodářské činnosti zemědělských podniků. Souhrnně zachycují téměř všechny změny v podmínkách výroby, řízení, uplatňování technického pokroku, ve stupni využívání výrobních fondů apod.

Vývoj úrovně vlastních nákladů v zemědělství je zároveň výrazem intenzifikace socialistické zemědělské velkovýroby, přestavby materiálně technické základny, rozvoje dělby práce mezi zemědělstvím a ostatními odvětvími národního hospodářství, širšího uplatňování vědeckých poznatků v praxi a postupného vyrovnávání důchodové parity pracovníků v zemědělství jako základního předpokladu pro řešení otázky reprodukce pracovních sil.

TENDENCE VE VÝVOJI VLASTNÍCH NÁKLADŮ V ROSTLINNÉ, ŽIVOČIŠNÉ A V CELÉ ZEMĚDĚLSKÉ VÝROBĚ

Pro období od roku 1967 do roku 1974 je příznačná vysoká dynamika růstu vlastních nákladů v zemědělské výrobě, která je ovlivněna především zvyšováním intenzity zemědělské výroby, chemizací zemědělství, rozvojem služeb apod. (zvyšováním „inputu“). Vliv na zvyšování vlastních nákladů má v posledních letech i růst cen výrobních prostředků dodávaných do zemědělství jinými odvětvími národního hospodářství. Jde sice o zdokonalené stroje s vyššími výrobními parametry, s vyšší kulturností práce, s lepšími parametry odpovídajícími zdravotním, hygienickým a bezpečnostním požadavkům, ale cena za jednotku účinnosti těchto strojů se značně zvýšila. Vliv na růst nákladů v této oblasti má někdy i nedokonalé využití některých strojů a zařízení v roztržité zemědělské výrobě, případně i při nedostatečné organizaci. Určitý vliv na zvyšování vlastních nákladů měla i částečná změna struktury výroby v zemědělských podnicích, tj. jednak zvyšování ploch některých na náklady náročných plodin (hlavně speciálních plodin) a jednak zvyšování stavů zvířat, hlavně skotu a krav. K hodnocení vývoje vlastních nákladů použijeme výsledků vybraného souboru JZD, kde byly zjišťovány vlastní náklady.

Vlastní náklady za celou zemědělskou výrobu se na 1 ha z. p. (tab. I) v letech 1967 až 1974 zvýšily v ČSSR zhruba o 30 % hlavně vlivem materiálových nákladů, které se zvýšily o 37,4 %, kdežto u pracovních nákladů činí zvýšení 14,0 % a v posledních letech dochází ke zpomalení jejich růstu, v roce 1974 se v porovnání s rokem 1973 dokonce snížily.

I. Vlastní náklady zemědělské výroby na 1 ha zem. půdy — ČSSR

Ukazatele									Index (1967 = 100)						
	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974
Pracovní náklady	2499	2636	2633	2757	2847	2 970	3 011	2 849	105,5	105,4	110,3	113,9	118,8	120,5	114,0
Osiva vlastní	198	222	215	216	200	206	174	163	112,1	108,6	109,1	101,0	104,0	87,9	82,3
Osiva nakoupená	292	313	328	325	336	358	373	408	107,2	112,3	111,3	115,1	122,6	127,7	139,7
Krmiva vlastní	1780	1748	1739	1769	1740	1 735	1 713	1 752	98,2	97,7	99,4	97,8	97,5	96,2	98,4
Krmiva nakoupená	1023	1162	1235	1401	1535	1 741	1 829	1 880	113,6	120,7	137,0	150,0	170,2	178,8	183,8
Chlévská mrva	270	277	282	293	306	318	329	331	102,6	104,4	108,5	113,3	117,8	121,8	122,6
Průmyslová hnojiva	388	393	462	502	574	612	625	594	101,3	119,1	129,4	147,9	157,7	161,1	153,1
Odpisy základních prostředků	89	92	92	92	99	104	107	196	103,3	103,3	111,2	110,1	116,9	120,2	220,2
krav	49	41	34	18	22	21	24	16	83,7	69,4	36,7	44,9	42,9	49,0	32,6
Ostatní materiálové náklady	358	400	429	479	533	606	679	780	111,7	119,8	133,8	148,9	169,3	189,7	277,8
MN strojů	432	415	419	448	448	488	480	597	96,1	97,0	103,5	103,7	113,0	111,1	138,2
potahů	50	46	42	35	30	29	20	28	92,0	84,0	70,0	60,0	58,0	40,0	56,0
režie	728	771	819	877	912	998	1 101	1 026	105,9	112,5	120,5	125,3	137,1	151,2	140,9
MN celkem	5657	5880	6096	6462	6734	7 216	7 454	7 773	103,9	107,8	114,2	119,0	127,6	131,8	137,4
VN bez odchylky	8156	8516	8729	9219	9581	10 186	10 465	10 623	104,4	107,0	113,0	117,5	124,9	128,3	130,2
s odchylkou	—	8364	8550	9012	9421	10 016	10 361	10 592							

K největšímu zvýšení na 1 ha z. p. došlo u nákladů, které působí na růst produkce přímo, tj. u intenzifikačních nákladů. Jde jednak o spotřebu nakoupených krmiv, kde došlo od roku 1967 do roku 1974 ke zvýšení o 83,3 %, spotřeba průmyslových hnojiv se zvýšila o 53,1 % a spotřeba nakoupených osiv a sadby o 34,7 %. U spotřeby vlastních osiv došlo ke snížení o 17,7 % a u vlastních krmiv došlo ke snížení o 1,6 %. Zvyšující se množství těchto prostředků plně neodpovídá růstu produkce a protože jde ve struktuře vlastních nákladů o nejpodstatnější složky, je třeba jejich efektivnímu využívání věnovat velkou pozornost.

Ke značnému zvýšení došlo také u substitučních nákladů, kde zvýšení činí 89,7 %. Jde především o služby poskytované zemědělským podnikům a částečně o chemické ochranné prostředky. Tyto nákladové položky zauímají ve struktuře vlastních nákladů stále větší podíl. V roce 1967 na 1 ha z. p. činily 358 Kčs a v roce 1974 780 Kčs. Stále více ovlivňují tyto složky efektivnost vlastních nákladů a je třeba, aby zemědělským podnikům byly poskytovány kvalitní služby a kvalitní ochranné prostředky proti chorobám, škůdcům a plevelům.

Z dalších nákladů jde o náklady stálé (fixní), které bezprostředně neovlivňují výši produkce, a přesto i zde došlo k jejich zvýšení. Jde především o odpisy základních prostředků, kde došlo ke zvýšení o 120,2 %.

V zájmu dalšího intenzivního rozvoje československého zemědělství lze předpokládat další růst vlastních nákladů. Přitom ale je důležité v intenzifikačním procesu zvyšovat a usměrňovat další vklady do výroby tak, aby náklady na jednotku výrobku klesaly, aby tak bylo dosaženo vyšší produktivity společenské práce. Proto při posuzování vývoje vlastních nákladů je vhodné tento vývoj posuzovat v souvislosti s vývojem hrubé zemědělské produkce, a to v běžných cenách, tj. vlastně s vývojem ceny hrubé produkce, který je uveden v tab. II.

Z vývoje vlastních nákladů na 100 Kčs hrubé zemědělské produkce především vyplývá:

- V ČSSR do roku 1970 docházelo k neefektivnímu ekonomickému vývoji, protože růst vlastních nákladů předstihoval růst produkce, a to zvláště vlivem materiálových nákladů. Od roku 1970 se vlastní náklady udržují zhruba ve stejné výši, přičemž pracovní náklady se snižují a materiálové náklady se dále zvyšují.

- Rozdílné jsou tendence ve vývoji vlastních nákladů v rostlinné a živočišné výrobě. V rostlinné výrobě docházelo od roku 1967 k prudkému růstu vlastních nákladů, zejména materiálových, ale i pracovních. Od roku 1970 je tendence ke snižování vlastních nákladů hlavně vlivem poklesu pracovních nákladů, kdežto materiálové náklady mírně rostou.

- V živočišné výrobě se vlastní náklady v přepočtu na hrubou produkci v běžných cenách zvyšovaly do roku 1969, a to jak náklady pracovní, tak i materiálové, v roce 1970 došlo k jejich výraznému poklesu vlivem velkého zvýšení hrubé produkce v běžných cenách, které bylo jen zčásti ovlivněno růstem objemu produkce, ale z větší části různými cenovými úpravami. Od roku 1970 se projevuje mírná tendence vzestupu vlastních nákladů, z toho zhruba stejně u pracovních i materiálových nákladů.

Z tendencí vývoje vlastních nákladů v souvislosti s růstem hrubé produkce lze usuzovat i nadále v důsledku konsolidace čs. zemědělství na

II. Vlastní náklady na 100 Kčs HZP v běžných cenách — ČSSR, vybraný soubor JZD

Ukazatele	Rok								Index (1967 = 100)						
	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974
Rostlinná výroba															
Pracovní náklady	23,61	24,47	23,02	25,14	23,82	23,62	22,51	21,10	103,6	97,5	106,5	100,9	100,0	95,3	89,4
Materiálové náklady	40,58	41,61	42,23	47,05	46,29	47,89	47,82	49,72	102,5	104,1	115,9	114,1	118,0	117,8	122,5
VN bez odchylky	64,19	66,08	65,25	72,19	70,11	71,51	70,33	70,82	102,9	101,7	112,5	109,2	111,4	109,6	110,3
s odchylkou	—	64,75	63,86	70,74	68,97	70,39	69,49	70,82	—	—	—	—	—	—	—
Živočišná výroba															
Pracovní náklady	25,47	26,21	26,12	25,20	25,71	25,56	25,89	23,69	102,9	102,6	98,9	100,9	100,4	101,6	93,0
Materiálové náklady	70,78	71,46	71,87	69,73	70,16	70,77	71,35	71,94	101,0	101,5	98,5	99,1	100,0	100,8	101,6
VN bez odchylky	96,25	97,67	97,99	94,93	95,87	96,33	97,24	95,63	101,5	101,8	98,6	99,6	100,1	101,0	99,3
s odchylkou	94,54	96,07	96,04	92,64	94,24	94,65	96,41	94,92	101,6	101,6	98,0	99,7	100,1	102,0	100,4
Zemědělská výroba															
Pracovní náklady	24,53	25,34	24,54	25,18	24,80	24,63	24,27	22,44	103,3	100,0	102,6	101,1	100,4	98,9	91,4
Materiálové náklady	55,52	56,52	56,83	59,00	58,67	59,85	60,07	61,22	101,8	102,4	106,3	105,7	107,8	108,2	110,3
VN bez odchylky	80,05	81,86	81,37	84,18	83,47	84,48	84,34	83,66	102,3	101,6	105,2	104,3	105,5	105,4	104,5
s odchylkou	—	80,40	79,70	82,29	82,08	83,07	83,50	83,42	—	—	—	—	—	—	—

příznivější ekonomický vývoj, ovšem za předpokladu zhruba stejných cen výrobních prostředků a služeb pro zemědělství a stejných cen zemědělských výrobků. To ovšem samozřejmě nebude možné, neboť ceny výrobních prostředků se pravděpodobně budou zvyšovat již v důsledku modernizace, větší výkonnosti, lepší jakosti apod. Půjde tedy o plné využití všech výrobních prostředků v zemědělských podnicích, protože v tomto směru existují mezi podniky velké rozdíly. Bude třeba především zaměřit pozornost na nejdůležitější a nejpodstatnější nákladové položky.

TENDENCE VE VÝVOJI VLASTNÍCH NÁKLADŮ U NEJDŮLEŽITĚJŠÍCH ÚSEKŮ ROSTLINNÉ A ŽIVOČIŠNÉ VÝROBY

Za průměrnými výsledky rostlinné a živočišné výroby se skrývají podstatné rozdíly uvnitř těchto odvětví, dané různou fondovou náročností jednotlivých výrob, různými požadavky na organizaci pracovních procesů a rizikovostí jednotlivých výrob.

Rostlinná výroba jako celek zaznamenala ekonomicky příznivý vývoj společenských vlastních nákladů na jednotku výrobků, neboť technologické

III. Vývoj vlastních nákladů na jednotku produkce v ČSSR v roce 1967—1974 u vybraného souboru JZD

Ukazatele	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974
Pšenice	82,5	74,9	83,8	92,6	86,6	94,2	87,4	81,6
index	100,0	90,8	101,6	112,2	105,0	114,2	105,9	98,9
Žito	100,1	95,0	92,4	123,3	99,8	100,8	92,2	93,0
index	100,0	94,9	92,3	123,2	99,7	100,7	92,1	92,9
Ječmen	66,5	66,2	66,2	79,1	72,9	84,9	80,5	74,5
index	100,0	99,5	99,5	118,9	109,6	127,7	121,1	112,0
Kukuřice na zrno	139,7	121,4	105,6	111,7	113,3	101,8	120,6	128,9
index	100,0	88,0	76,6	81,0	82,2	73,8	87,5	92,3
Cukrovka	16,7	15,4	20,5	18,8	22,4	19,1	23,3	19,0
index	100,0	92,2	122,8	112,6	134,1	114,4	140,7	113,8
Brambory ostatní	54,7	53,4	62,6	79,3	78,8	75,9	79,4	78,8
index	100,0	97,6	114,4	128,5	144,0	138,2	145,2	144,1
VN na 1 l mléka	2,43	2,49	2,54	2,55	2,65	2,72	2,76	2,67
index	100,0	102,5	104,5	104,9	109,1	111,9	113,6	109,9
VN na 1 kg přírůstku ost. skotu	15,2	15,8	15,4	15,5	15,9	15,8	16,1	16,2
index	100,0	104,7	102,1	102,6	105,6	104,6	106,6	106,6
VN na 1 kg selete	21,1	20,8	22,0	22,7	22,4	21,6	22,0	20,7
index	100,0	98,5	104,1	107,2	106,0	102,0	104,1	98,1
VN na 1 kg přírůstku ostatních prasat	10,4	11,0	11,1	10,7	10,5	10,3	11,1	10,5
index	100,0	105,6	106,5	103,1	100,6	98,9	107,0	101,0

ký proces hluboce přeměnil výrobní podmínky všech základních odvětví. Přitom ale existují odvětví, která zaostávají, jako např. výroba objemných krmiv, kde jsou velké rezervy efektivní intenzifikace. Nedořešené problémy jsou i ve výrobě okopanin, tj. cukrovky a brambor, kde se doposud nepodařilo plně stabilizovat hektarové výnosy.

Živočišná výroba jako celek přes všeobecnou intenzifikaci ekonomicky za výrobou rostlinnou zaostává. Nejpriznivějších výsledků bylo dosaženo ve výrobě vepřového masa a vajec. Méně příznivých výsledků bylo dosaženo v chovu skotu, který je navíc organicky spojen s dosud nejslabším článkem rostlinné výroby, tj. s výrobou objemných krmiv. Problém chovu skotu bude v příštích letech vyžadovat komplexní řešení, tj. především účelnou koncentraci s využitím všech vlastních zdrojů spolu s využitím všech poznatků biologických i fyziologických vlastností jednotlivých kategorií skotu. Vývoj jednotkových vlastních nákladů je uveden v tab. III.

Obiloviny

jsou nekonsolidovanějším odvětvím rostlinné výroby. V posledních letech intenzita produkce obilovin značně roste a vytvářejí se tak předpoklady pro soběstačnost v obilovinách v našem národním hospodářství. Hektarové výnosy obilovin se zvyšují vlivem neustále se zvyšujících intenzifikačních faktorů, tj. hlavně průmyslových hnojiv a výkonných odrůd. Hektarové výnosy obilovin se v ČSSR za období od roku 1967 zvýšily o 25–40 %, ovšem při rychlejším růstu vlastních nákladů na 1 ha obilovin, což ovlivnilo růst vlastních nákladů na 100 kg, ale v posledních letech je také zde tendence ke stabilizaci.

Během uvedených let docházelo k vzestupu podílu pěstování obilovin na orné půdě vlivem rozšiřování ploch u pšenice a ječmene, a to ve všech výrobních oblastech, v důsledku příznivých cenových relací i do méně příznivých přírodních podmínek. U žita a ovsa docházelo od roku 1967 k menšímu poklesu ploch jejich pěstování na orné půdě. U žita byl v roce 1971 tento pokles zastaven v důsledku příznivějších cenových relací, kdy došlo k rozšíření jeho ploch i v příznivějších přírodních podmínkách.

Rozvoj obilnářství byl podpořen především těmito okolnostmi:

- byla prakticky úplně vyřešena mechanizace pěstování a sklizně,
- poměrně příznivé přírodní podmínky spolu s intenzifikačními faktory umožnily velké zvýšení hektarových výnosů,
- velmi příznivé realizační podmínky při prodeji obilovin za současných nákladových relací umožňují realizovat v průměru vysoký zisk.

Všechny tyto vlivy působí, že při pěstování obilovin je dosahováno poměrně vysoké míry rentability (v roce 1974 u všech obilovin v ČSSR kolem 80 %).

Příznivé realizační podmínky obilovin umožňují prakticky všem podnikům dosažení čistého důchodu, tedy i podnikům v méně příznivých přírodních podmínkách, i podnikům s méně hospodárným vynakládáním pracovních a materiálových nákladů. Realizační ceny obilovin jsou v současné době podstatně vyšší než společenské vlastní náklady. Čistý důchod získaný z pěstování obilovin vytváří tedy v průměru dobré předpoklady

pro rozšířenou reprodukci těchto úseků rostlinné výroby a může být a ve většině podniků také je zdrojem úhrady vlastních nákladů výrobků jiných (nerentabilních), nebo alespoň zdrojem jen pro rozšířenou reprodukci málo rentabilních výrobků, kde je dosahováno nízkého čistého důchodu.

Okopaniny

vykazují podstatně horší výsledky v ekonomických ukazatelích než obiloviny. Hektarové výnosy ukazují ve sledovaných letech značně kolísavou tendenci. Faktory působící na tuto situaci lze v podstatě rozdělit do dvou skupin:

- přírodní podmínky, tj. teploty a srážky, které v posledních letech značně ovlivnily jednak kolísání hektarových výnosů a jednak i výši vlastních nákladů (zvláště u cukrovky při sklizni v roce 1974);

- úroveň agrotechniky a účelnost vkladů živé a mrtvé práce během vegetace, která je ovlivněna především úrovní řídicí a organizační práce v zemědělských podnicích.

Cukrovka je důležitou plodinou oblastí v příznivějších přírodních podmínkách. Patří mezi nejintenzivnější plodiny svou vysokou produkcí bulev a vedlejších výrobků (chrástu, řízků a melasy), které mají mimořádný význam pro zajišťování krmiv z vlastních zdrojů. Cukrovka vedle bulev poskytuje tolik živin, kolik činí krmná hodnota pšenice ze stejné plochy. Význam pěstování cukrovky spočívá i v tom, že je jednou z nejlepších předplodin v osevních postupech.

Kolísavé hektarové výnosy při zvyšujících se intenzifikačních vkladech mají za následek tendenci k růstu jednotkových vlastních nákladů.

Úspěšné pěstování cukrovky vyžaduje od zemědělských podniků věnovat pozornost řádné agrotechnice a sklizni s minimálními ztrátami. Podrobnější rozbor prokázaly, že v těch JZD, kde je vyšší podíl cukrovky na orné půdě, jsou vynakládány pracovní a materiálové náklady mnohem racionálněji než u JZD s nižším podílem osevních ploch cukrovky. Vyšší osevní plochy umožňují vyšší koncentraci mechanizačních prostředků a nasazování nejnovější techniky při osevu, sklizni a kultivaci. Významnou úlohu zde hrají i dlouholeté zkušenosti řepářských podniků. Rentabilita pěstování cukrovky v roce 1973 byla u podniků s více než 16 % cukrovky na o. p. 34,8 %, kdežto u podniků s podílem cukrovky do 8 % bylo její pěstování ztrátové. V průměru všech podniků vykazuje pěstování cukrovky nízkou rentabilitu s tendencí ke snižování.

Snižování rentability pěstování cukrovky v posledních letech a řada nedořešených problémů plné mechanizace ošetřování a sklizně cukrovky vedla k oslabení zájmu zemědělských podniků o její pěstování.

Brambory ostatní jsou důležitou plodinou bramborářské oblasti a podhorských oblastí, kde významně ovlivňují ekonomiku zemědělských podniků vysokým podílem na hrubé produkci, tržbách a hrubém důchodu.

U brambor (tak jako u cukrovky) hektarové výnosy v jednotlivých letech silně kolísají při stále rostoucích intenzifikačních vkladech. Vlastní náklady na 1 ha brambor v ČSR se od roku 1967 zvýšily o 55 % a jednotkové vlastní náklady o 45 %. K největšímu zvýšení došlo u chemických ochranných prostředků a u služeb (dvojnásobné až trojnásobné zvýšení).

Nejzávažnější je zvýšení u nakoupené sadby (z 1125 Kčs na 1 ha brambor na 2584 Kčs) a u průmyslových hnojiv (z 682 Kčs na 1166 Kčs).

K dosažení čistého důchodu při pěstování brambor bylo v posledních letech zapotřebí hektarového výnosu 13–14 t. Při nižších hektarových výnosech byla výroba brambor nerentabilní.

Skot

K největšímu zvýšení jednotkových vlastních nákladů došlo ve výrobě mléka, kde analýza prokázala, že výroba mléka byla rentabilní jen v podnicích s produkcí přes 900 litrů mléka na 1 ha z. p. a s roční užitkovostí přes 2700 litrů.

Z tendencí vývoje vlastních nákladů výroby vyplývá, že v roce 1973 došlo sice k zastavení nepříznivého vývoje vlastních nákladů, ale další úspěšný rozvoj tohoto odvětví na základech moderní velkovýroby bude vyžadovat řešit celou řadu věcných problémů spojených především s investiční výstavbou a se zajištěním vhodných plnohodnotných krmných dávek s maximálním využitím vlastních krmiv. Při rozvíjení velkovýrobních forem v tomto odvětví se musí brát v úvahu ta skutečnost, že zde zvyšování užitkovosti bude ve velké míře záviset také na plemenářské a ošetrovatelské práci.

U ostatního skotu (telata, jalovice a skot ve výkrmu) byl v posledních letech také nepříznivý vývoj vlastních nákladů zastaven, ale výše jednotkových vlastních nákladů v porovnání s realizačními podmínkami nedává také plný předpoklad úspěšné rozšířené reprodukce v příštích letech.

Prasata

U výroby selat i výroby vepřového masa je vývoj vlastních nákladů v posledních letech příznivý.

Výroba vepřového masa patří mezi nejefektivnější odvětví živočišné výroby. V posledních letech dochází ke specializaci výroby na tomto úseku tím, že výroba se přesouvá do SZP, kde by vysoká koncentrace a plná mechanizace měly umožnit zvýšení společenské produktivity práce. Zvýšení nákupní ceny u prasat, ke kterému došlo v roce 1970 (o 2,50 Kčs za 1 kg) umožnilo rentabilní výrobu prakticky všem zemědělským podnikům.

* * *

Za průměrnými výsledky jednotlivých odvětví rostlinné a živočišné výroby jsou podstatné rozdíly mezi jednotlivými podniky, tj. rozdíly v individuálních vlastních nákladech, což představuje rozdílný stupeň efektivity vkladů živé a minulé práce.

Na tuto skutečnost ukazuje rozptyl mezi jednotkovými vlastními náklady vybraných výrobků jednotlivých podniků, který je vyjádřen variabilitou jednotkových vlastních nákladů. Vedle variability uvádíme nejvyšší a nejnižší vlastní náklady u vybraných výrobků (tab. IV).

Variabilita je vypočtena pomocí koeficientu variability podle vzorce

$$V = \frac{\sigma}{\bar{x}} \cdot 100$$

$$\text{kde } \sigma = \sqrt{\frac{\sum x_i^2}{n} - \bar{x}^2}$$

IV. Variabilita jednotkových vlastních nákladů v JZD ČSR za rok 1973

		Výrobní oblast				
		K	Ř	B	Bo	H
Pšenice Kčs na 100 kg	nejnižší VN	55,7	36,7	42,0	46,4	45,5
	nejvyšší VN	117,6	195,9	150,2	161,4	154,8
	% variability	16,9	30,9	27,2	30,2	37,5
Ječmen Kčs na 100 kg	nejnižší VN	55,7	35,8	39,6	42,3	56,1
	nejvyšší VN	147,8	147,9	144,6	161,6	182,2
	% variability	26,1	28,5	25,1	29,2	34,8
Cukrovka Kčs na 100 kg	nejnižší VN	13,9	10,2	15,8	—	—
	nejvyšší VN	38,8	38,4	29,6	—	—
	% variability	22,6	26,6	25,5	—	—
Brambory ostatní Kčs na 100 kg	nejnižší VN	64,6	29,6	42,0	28,7	53,4
	nejvyšší VN	191,6	189,0	192,6	156,7	154,1
	% variability	33,3	39,6	28,0	29,1	29,6
Mléko Kčs na l	nejnižší VN	2,3	1,8	2,1	2,2	2,5
	nejvyšší VN	3,8	3,9	3,9	3,7	3,9
	% variability	13,0	12,6	11,8	10,7	11,3
Ostatní skot Kčs na kg přírůstku	nejnižší VN	9,6	8,4	10,1	12,0	14,1
	nejvyšší VN	20,4	23,7	23,9	20,7	23,0
	% variability	19,8	17,3	15,9	11,2	12,4
Ostatní prasata Kčs na kg přírůstku	nejnižší VN	8,6	7,2	7,1	7,4	6,5
	nejvyšší VN	20,0	19,6	21,7	18,6	17,1
	% variability	22,3	18,9	18,8	18,6	22,4

Z variability vyplývá, že mezi podniky v rámci jednotlivých výrobních oblastí jsou podstatné rozdíly mezi individuálními vlastními náklady a že v rostlinné výrobě směrem k horším přírodním podmínkám jsou tyto rozdíly větší, kdežto v živočišné výrobě jsou zhruba ve všech výrobních oblastech stejné.

Z variability tedy vyplývá velká rozdílnost individuálních vlastních nákladů od společensky průměrných vlastních nákladů. Snahou podniků by mělo být, aby jejich individuální vlastní náklady byly alespoň na úrovni společensky průměrných vlastních nákladů, resp. aby byly nižší z důvodu dosažení zisku, protože ne každé individuální náklady jsou uhrazeny cenou, příp. cenovými ekonomickými nástroji. Zde je třeba říci, že právě sledování množství vynaložené živé a minulé práce, tj. vlastních nákladů na jednotku výrobku, ukazuje na odchylky proti společensky nutnému průměru u jednotlivých výrobků a podněcuje podnik ke snižování vlastních nákladů, což umožňuje zvyšovat zisk a tím lépe zabezpečovat

zdroje pro rozšířenou reprodukci a uspokojovat osobní potřeby pracujících.

Snižování vlastních nákladů zemědělských výrobků je podstatnou součástí zefektivnění zemědělské výroby, které vytyčil XIV. sjezd KSČ jako stěžejní úkol pro 5. pětiletý plán a musí být stěžejním úkolem i v dalším období.

Snižování vlastních nákladů se dosáhne nikoliv ojedinělými opatřeními, nýbrž jejich uceleným souborem. Jsou to především opatření související s využíváním vnitropodnikových rezerv, tj. využívání přírodních a ekonomických podmínek, řízení a organizace pracovních procesů se znalostí biologických a fyziologických požadavků rostlin a zvířat, zlepšování úrodnosti půd pomocí rekultivací a meliorací a v neposlední řadě je to i využití pracovní iniciativy a společenské angažovanosti pracovníků a jejich kvalifikace.

Další opatření k snižování vlastních nákladů spočívají v zamezení vlivu příčin, které vyvolávají růst nákladů v zemědělství. Jde především o ceny strojů, stavebních služeb a chemikálií, které značnou měrou zvyšují vlastní náklady.

SOUHRN

Pro období sledovaných let je příznačná vysoká dynamika růstu vlastních nákladů v zemědělské výrobě.

Zvyšování vlastních nákladů bylo především ovlivněno intenzifikačními vklady a hlavně náklady na průmyslová hnojiva a náklady na krmiva, kde dochází ke stálému zvyšování množství nakoupených krmiv a snižování množství vlastních krmiv. V další intenzifikaci zemědělství budou mít tyto nákladové položky velký význam a jejich efektivní využití bude rozhodujícím způsobem ovlivňovat efektivnost celých odvětví.

Z rozboru tendencí vývoje vlastních nákladů v přepočtu na hrubou produkci v běžných cenách vyplynulo, že v ČSSR od roku 1970 nedocházelo k zhoršování ekonomické efektivity. Rozdílné jsou tendence v obou hlavních odvětvích zemědělské výroby, kde v rostlinné výrobě dochází od roku 1970 k efektivnímu ekonomickému vývoji, kdežto v živočišné výrobě se projevuje od roku 1970 mírná tendence vzestupu vlastních nákladů.

Ekonomicky příznivý vývoj jednotkových vlastních nákladů byl lepší u rostlinné výroby jako celku, zvláště u výroby obilovin. Přitom i zde jsou odvětví, která zaostávají, zvláště výroba brambor a cukrovky. Živočišná výroba za rostlinnou výrobou zaostává. Nejméně příznivých výsledků bylo dosaženo v chovu skotu a zvláště ve výrobě mléka. Příznivé výsledky byly dosaženy ve výrobě vepřového masa a vajec.

Došlo dne 17. 7. 1975

Adresa autora:

Ing. Jaroslav Novák, Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Máne-
sova 75, 120 58 Praha 2

Vybudováním materiálně technické základny v čs. zemědělství došlo k zásadní změně v jeho tradiční malovýrobní struktuře zavedením velkovýrobních principů. Některé prvky malovýrobní struktury v našem zemědělství však nadále přetrvávají, i když ne ve své tradiční podobě. Cílem strukturálních změn je nejen překonat tyto retardační prvky, nýbrž nově uspořádat celý výrobní organismus na základě současných poznatků vědy a techniky. Zemědělství není izolováno od ostatních odvětví národního hospodářství a navazuje tak na strukturální změny v těchto odvětvích, a to tempem, které určuje soudobá etapa vědeckotechnické revoluce.

Zvýšená investiční aktivita, která je těmito strukturálními změnami vyvolávána, se uskutečňuje v rámci dané soustavy vztahů mezi zemědělstvím a národním hospodářstvím a uvnitř zemědělství samého. Nové vazby zemědělských výrob na průmyslová odvětví nebo jejich obory (nové syntézy výrobních činností), jakož i ve vnitroodvětvové struktuře zemědělství nemusí vždy v rámci dané institucionalizace soustavy vztahů nacházet adekvátní podmínky své realizace. Proto je zapotřebí se zabývat ekonomickými aspekty investičních struktur v příští vývojové etapě našeho zemědělství zvýšenou měrou.

PRONIKÁNÍ NOVÝCH INVESTIČNÍCH STRUKTUR DO ZEMĚDĚLSTVÍ

V jednotlivých odvětvích a pododvětvích výrobních činností zemědělství je současný stupeň vývoje výrobních sil značně diferencovaný. Setkáváme se tak u některých druhů zemědělských výrob na jedné straně s moderním výrobním organismem, se znaky průmyslových forem, a u jiných druhů výrob na straně druhé s počáteční mechanizací, s velkým nárokem na živou práci. Kromě toho některá specifika reprodukčního procesu zemědělství (přírodní a biologické prvky) si vynucují ještě bezprostřední kontrolu člověkem, což i u některých vysoce mechanizovaných výrob vytváří nutnost respektovat relativně vyšší potřebu živé práce. Investiční struktury v zemědělství dostávají jak vertikální dimenzi (technologické linky), tak i dimenzi horizontální, plynoucí ze zvláštnosti specializace a koncentrace zemědělské výroby.

Nové investice v zemědělství nemohou jen realizovat dosažené výsledky vědeckého a technického pokroku, nýbrž musí v řadě případů tyto výsledky anticipovat a svým věcným uspořádáním vyvolávat potřebu nových technologických změn ve výrobě. Navíc určitá vnitroodvětvová struktura,

realizovaná v daném místě a čase, nutí investovat i do takových výrobních činností, u nichž technologické změny ve výrobě nejsou bezprostřední, avšak z hlediska tohoto ekonomického celku musí být základní fondy obnoveny v rozšířeném měřítku. Přitom nelze vždy očekávat, že tyto základní fondy budou prostředkem růstu produktivity společenské práce.

Přechod od existujícího typu materiálně technické základny zemědělství k typu, jenž má být nositelem nových vztahů, spočívajících na principech specializace a koncentrace zemědělské výroby, je dlouhodobější povahy a proto nemůže být do všech podrobností propracován. Řada řešení nemohou být podána ihned a platit závazně, protože mají svou etapu praktického ověřování a případné korelace. Teorie může propracovat základní směry tohoto vývoje, avšak praktická realizace nutně přináší modifikace z hlediska konkrétních místních podmínek. Stejně je tomu i u forem realizace strukturálních změrů a jejich časového rozložení. Proto i průběžné hodnocení a zobecňování zkušeností spadá do procesu společenského poznání a řízení strukturálních změn v zemědělství.

Nové investice budou pronikat postupně do existující struktury základních fondů a budou ji pozvolna měnit. Tempo těchto změn je v podstatě závislé na množství a skladbě investic s funkcí transformace výrobní struktury. Kromě tohoto faktoru bude tempo změn rovněž závislé na využití faktoru vědeckého a technického pokroku mimo investice.¹⁾ Jistou možností pro urychlení tempa strukturálních změn skýtá i využití reprodukčního efektu u nových investičních struktur.²⁾

V podstatě lze impulsy investiční aktivity v období strukturálních změn našeho zemědělství charakterizovat problémově do tří základních oblastí. První oblastí je věcná kodifikace dosažených výsledků vědeckého a technického pokroku v zemědělství. Věcné vtělení těchto výsledků výrobcem nových investic formuje tyto investice jako inovační prvky výroby. Druhou oblastí jsou investice, které mění věcné uspořádání výrobního organismu. Samy o sobě nejsou inovační, avšak buď inovace výrobních prvků (v materiálu, surovinách, v technologii atd.) anticipují, anebo vytvářejí na ně ekonomický tlak. Třetí oblastí jsou investice, které kompletují investiční bloky, zajišťují komplexnost technologických postupů, řešení v daném místě a čase určité výrobní činnosti doplňující a podmiňující ekonomicky účelné fungování těchto investičních bloků.

Nová technologie jako východisko investiční akce

1. Komplexnost investic a synchronizace technologických linek. V tomto bodě jsou důležité technologické bloky nebo výrobní jednotky. Stupeň shromažďování dané výroby je pak násobkem těchto bloků či jednotek. U specializovaných výrobů stupeň jejich shromažďování bude záviset na těchto faktorech:

a) dopravní vzdálenosti uvnitř technologických bloků a mezi shromažďovanými výrobními jednotkami;

b) výběr zastavovaných pozemků s cílem úspory plodné půdy;

¹⁾ Např. v investičním modelu Kaleckého je tento faktor označen jako koeficient *u*.

²⁾ Tento problém propracoval v ekonomické teorii Domar.

c) hygienická a veterinární opatření (např. náklady na likvidaci fekálií apod.);

d) umístění investic z hlediska nové struktury zemědělství a v návaznosti na územní plány národního hospodářství.

U univerzálnějších výrob navíc je nutno zkoumat zejména:

e) jak nové technologické bloky zapadají, mění, převrací tradiční výrobní prvky, stupeň jejich využití, zproduktivnění klasických materiálů;

f) jakým způsobem nově rozčleňují nebo spojují výrobní operace, přesuny do předvýrobních či finálních etap, usnadnění těchto operací, synchronizace a perspektivy jejich další technizace.

2. **V á z a n o s t o b ě ž n ý c h f o n d ů.** Nová investice může vyvolat jednorázové zvýšení oběžných fondů. V tomto případě je toto zvýšení připočteno k investičnímu nákladu. Jinak stupeň vázanosti oběžných fondů závisí:

a) na rychlosti jejich obratu, a to na rozsahu změny těch složek, jejichž pohyb je ovlivněn přírodními a biologickými faktory a těmi složkami oběžných fondů, jejichž povaha je ryze ekonomická;

b) zjednodušení, kombinování, příp. průmyslová apretace finálních výrobků – v tomto bodě má především význam rozsah prostoru pro mobilitu fungujících prostředků.

3. **V á z a n o s t p r a c o v n í c h s í l.** Tento faktor může být pojat vis a versa, jednak jako závislá veličina na veličině investic a ostatních výrobních fondech a jednak jako výchozí veličina, z níž bude odvozována veličina investic a objem výroby. V prvním případě jsou sledovány ukazatele:

a) stupeň vybavení pracovní síly základními fondy, příp. i ostatními výrobními fondy;

b) změna v kvalifikační struktuře pracovních sil;

c) změna směnnosti, příp. jiné rozložení pracovní doby.

V druhém případě jde o ukazatele:

d) minimalizace živé práce, avšak s ohledem na zvláštnosti zemědělství, tj. nutného minima živé práce;

e) nové formy kooperace a kombinování práce;

f) usnadnění práce, společenské podmínky práce.

Investiční akce jako východisko pro použití nových technologií

Investice nejsou v tomto případě omezeny vědeckým a technickým pokrokem, protože samy o sobě jej nekodifikují. Omezuje je však globál, který je určen z brutto národního důchodu pro dané odvětví, a konkrétně pro dané časové období výrobní kapacita.

1. **Č a s o v é r o z l o ž e n í i n v e s t i č n í v ý s t a v b y v z e m ě d ě l s t v í.** To vyžaduje stanovit investiční priority a postup přeměny existující materiálně technické základny zemědělství v novou základnu:

a) vyrábět nové investice, které v počáteční vývojové etapě přeměny mají klíčové postavení v zemědělském výrobním procesu, zasahují jeho uzlové body a vynucují si tak nové uspořádání výrobního organismu;

b) využít staré základní fondy rekonstrukcí a modernizací, přičemž tato adaptace může mít jen přípustnou odchylku od parametrů nových investic, plnících stejný účel;

c) po určité období, než se ukončí přeměna existující materiálně technické základny v novou základnu a staré základní fondy budou definitivně vyřazeny, vyrábět náhradní díly ke starým základním fondům.

2. Teritoriální rozložení investiční výstavby v zemědělství. Diferencovanost výrobních podmínek v zemědělství nutí volit při rozmísťování investic v souladu se záměry plánu výroby takové postupy a kritéria, aby nedošlo k výkyvům v reprodukčním procesu:

a) rozmísťovat plánem investice tak, aby růst výkonnosti zemědělství byl doprovázen i efektivním ekonomickým vývojem;

b) plánovitým rozmísťováním investic působit na vznik nové podnikové struktury, která se stane nositelem nových progresivních vývojových směrů v zemědělské výrobě (specializace a koncentrace).

3. Dodržení proporce skladby investic pro zemědělství. Aktuálnost dlouhodobé koncepce rozvoje zemědělství a v ní stanovených investičních směrů se při řešení tohoto problému jen zvyrazňuje. Z hlediska současné vývojové etapy se určité priority jeví:

a) na úseku chovu skotu, zejména dojníc;

b) u posklizňové úpravy a skladování výrobků (včetně krmiv);

c) u meliorací půdy a vůbec racionálního hospodaření s půdou.

4. Ekonomická schopnost realizace. Ta zahrnuje připravenost řídicí sféry, rozsah pohotových a perspektivních zdrojů, schopnost přeměny krátkodobých prostředků v prostředky střednědobé a dlouhodobé a schopnost mobilizace těchto prostředků:

a) disponibilnost prostředků státního rozpočtu a hospodářských jednotek v daném časovém období;

b) režimy a pravidla investiční výstavby, odpovídající reálným ekonomickým podmínkám vývoje zemědělství;

c) nutnost soustředit investiční prostředky z hlediska požadavku minima kapitálu do těch uzlů výrobní struktury zemědělství, které jsou rozhodující pro postupnou přeměnu materiálně technické základny.

Změna výrobní struktury jako východisko investiční akce

Pojem „výrobní struktura“ má mnohostranná určení a musí být proto vždy specifikováno hledisko vztahu k určité ekonomické veličině či kategorii. V našem případě jde o vlivy specializace a koncentrace, včetně integračních prvků zemědělské výroby na nové investiční struktury. Tyto vlivy dostávají podobu potřeb a požadavků, které má investiční výstavba uspokojit. Determinace nových investic není dána jen konkrétní výrobní strukturou daných půdních a klimatických podmínek, nýbrž i vztahů ply-

noucích z makrostruktury, a to úrovně zemědělství a ještě výše národohospodářské úrovně.

1. Meziobvětvová integrace investic a formování vertikálních investičních struktur. Zvolíme-li jako výchozí bod zemědělství, pak je nutno řešit síť zpětných vazeb na průmysl finalizující zemědělské produkty a průmysl vyrábějící inputy pro zemědělství. Logika racionálního uspořádání výrobního organismu z hlediska těchto vertikálních vztahů je prioritní, a proto výchozím bodem nových investičních struktur může být průmysl finalizující zemědělské produkty, příp. průmysl vyrábějící inputy pro zemědělství:

a) je nutno odstranit resortismus při volbě, zaměření a realizaci nových investičních struktur vertikální povahy (sdružení prostředků);

b) lokalizace těchto typů investičních struktur musí být v souladu s celkovou koncepcí specializace a koncentrace zemědělské výroby, aby nenarušovala záměry sledované jinými typy investičních struktur (koordinace investic).

2. Integrace investic v zemědělství a formování horizontálních investičních struktur. V současné době se toto formování nových investičních struktur uskutečňuje v rámci kooperace. V širším pojetí by mohla kooperace zahrnovat i některé druhy vertikálních investičních struktur:

a) uplatnit jako jedno z důležitých kritérií hlediska investiční náročnosti a ekonomického efektu při vzniku společných podniků, zejména formou jejich slučování;

b) komplexnost investiční výstavby kooperujících podniků;

c) lokalizace investic v rámci kooperujících podniků.

3. Integrace prostředků (zdrojů) na investiční výstavbu v rámci kooperací. Tento bod spadá již do oblasti sociálně ekonomických vztahů, což vyžaduje větší míru společenské a organizační činnosti:

a) vytvořit žádoucí formy účasti na společné investiční výstavbě na základě zájmu kooperujících podniků;

b) společensky a organizovaně zajistit fungování společné ekonomiky kooperací, zejména měřitelnost účasti, zásluhy atd. na společenské práci.

KRITÉRIA NOVÝCH INVESTIČNÍCH STRUKTUR V ZEMĚDĚLSTVÍ

Rozdíl současného období proti minulému (kolektivizaci) je hlavně v tom, že nyní jde o vytlačování jedné formy či druhu zvěcnělé práce novou formou zvěcnělé práce, výkonnější a účinnější; zároveň v tomto procesu bude docházet i k vytlačování živé práce a ke snižování jejího podílu v jednotce produkce. Důraz se přesouvá na technicko-ekonomické parametry funkce investic, jejich výkonnost. Tím se mění i posuzování dřívějších kritérií, výše vybavenosti pracovníka v zemědělství základními fondy ve srovnání s průmyslem. Zemědělství tím, že některé výrobní procesy jsou ovlivněny biologickým faktorem, má určitou zvláštnost proti automa-

tizovanému průmyslu. Jde o tzv. minimum živé práce (kontrola člověkem), zejména v intenzivní zemědělské výrobě. Dosavadní analýzy prokazují, že se projevuje těsná závislost růstu výroby a jejího efektu na faktoru živé práce, přičemž tento faktor si prosazuje svou vysokou účinnost jen prostřednictvím vysokého vybavení adekvátními základními fondy.

Při posuzování nových investičních struktur v zemědělství se vychází obvykle z komparační báze existující výrobní struktury, což je také nejbližší a nejsrozumitelnější pro zemědělské podniky. To znamená také, že dosavadní nedostatky v relacích ekonomických veličin a další nesrovnalosti se promítají do perspektivních záměrů. Jde o to, že propočty nákladů, důchodů, zisků atd. u zamýšlených investičních struktur a nových technologií budou porovnávány s náklady, důchody, zisky existujících výrobních, čímž současná institucionalizace soustavy ekonomických vztahů může deformovat uspořádání budoucího výrobního organismu.

V tomto směru jsou přínosem „Zásady hodnocení efektivnosti investic“.³⁾ Zahrnují celou řadu ukazatelů pro hodnocení efektivnosti investic i perspektivního výrobu, použitelných pro zemědělství. I když nebude možné použít ve stejném rozsahu všech ukazatelů hodnocení efektivnosti investic v zemědělství (ve srovnání s jinými odvětvími národního hospodářství) a budou zřejmě přiznány určité drobnější výjimky, přesto u stěžejních ukazatelů musí být jejich aplikace podrobně rozpracována, zejména zpracovány objektivnější komparační báze hodnocení strukturálních změn.

V metodologické oblasti neleží problémy ekonomické efektivnosti investic a základních fondů v nalézání dalších vzorců (i když formalizace těchto vztahů má svůj význam – musí sloužit vedle přesného určení kvantitativních poměrů veličin i jako nástroj analýzy jevů v dané problematice), ale v hlubším rozboru jevů, hlavně jejich podstaty a vzájemných souvislostí. Zhodnocování prostředků vkládaných do zemědělství je složitým procesem a měření jeho kvantitativní stránky analýzou vstupů a výstupů v hodnotových ukazatelích v jejich zprostředkované peněžní formě přináší řadu obtíží a zkreslení. Přesto určité míry, byť i orientační, musí být odvozeny.

Oblast zkoumání efektivnosti investic, základních fondů a dalších výrobních prostředků pro svou složitost a rozsáhlost plodí v její interpretaci řadu záměn, iluzí a nedorozumění. Musíme přísně rozlišovat efektivnost kapitálu⁴⁾ (veličina hodnotová) vkládaného do určitého odvětví výroby (z hlediska národního hospodářství, daného odvětví a daného podniku) od efektivnosti určitého výrobního prostředku, např. základního prostředku. Nepomůže nám v tomto případě ani globalizace těchto základních prostředků a použití nejrůznějších druhů srovnatelných cen. Logika zhodnocení kapitálu v určitém místě a čase vyžaduje zcela určitou věcnou

³⁾ Výnos federálního ministerstva pro technický a investiční rozvoj ze dne 11. 3. 1975

⁴⁾ Termín „kapitál“ užíváme zde záměrně, abychom mohli přesně vyjádřit to, o co nám jde (jinak se užívá termínu společenské výrobní fondy). Bude užitečná pro ujasnění věcí i odvolávka na K. Marxe: „První složení nazývám hodnotovým složením kapitálu, druhé technickým složením kapitálu. Mezi oběma je úzká vzájemná závislost. Abych ji vyjádřil, nazývám složení kapitálu co do hodnoty, pokud je určeno jeho technickým složením a odráží v sobě změny technického složení – organickým složením kapitálu“. (K. Marx, Kapitál, díl I., str. 646, Praha 1953).

skladbu jeho jednotlivých složek (při daných podmínkách trhu, plynulé výroby atd.), a proto není možné vztahovat kritéria vyššího řádu na dílčí jevy, a obráceně.

Při hodnocení nových investičních struktur v zemědělství nejde jen o aplikaci vhodných kritérií, určení jejich metodologických zvláštností vzhledem k specifickým podmínkám zemědělské výroby, nýbrž zčásti i o odvozování nových kritérií, která svým charakterem patří do oblasti základního – badatelského výzkumu. I typová metodika ekonomické efektivity investic v SSSR z roku 1969 má některé nedostatky, zejména při určování ekonomického efektu nové techniky. Proto byl vyššími orgány uložen Centrálnímu ekonomicko-matematickému institutu Akademie věd SSSR úkol rozpracovat projekt nové metodiky určování ekonomického efektu nové techniky.⁵⁾

Konfrontace racionálních kritérií s kritérii odvozovanými ze současné výrobní struktury zemědělství nás vede i k otázce tzv. generací strojů. U moderní, vysoce výkonné techniky se při jejím postupném zdokonalování označuje kvantitativní změna, tj. řádově vyšší výkon generací. Technický účel a princip dosahování tohoto účelu se v podstatě nemění, např. u samočinných počítačů jde od první generace těchto mechanismů až do jejich současné třetí generace o tentýž účel, avšak pokračující technická důmyslnost vedla k podstatnému růstu jejich výkonnosti a dokonalosti. I ekonomické hodnocení nové techniky (jejích generací) musí vycházet z těchto skutečností, musí jí nejdříve odlišit od tzv. technické novinky. Ekonomicky je nová technika vždy již působící pracovní prostředek, projevující se v určitém souhrnu efektů; proniká do existující materiálně technické základny.

Nové generace strojů po sobě jdoucích mohou představovat proti předchozím generacím ekonomicky určité stupně nové techniky. Z hlediska ekonomického není technika samoúčelná, nýbrž je to vysoce účelový pracovní prostředek, jehož cílem je zvýšit účinnost výrobního procesu a učinit jej vhodnějším. Nová technika může zásadní změnou výrobního principu (v tomto případě je zahrnut do techniky i základní prvek nové technologie, který se v ní bezprostředně váže) způsobit převrat v dosavadní technologii výroby a jejím výrobním organismu. Tyto jevy spadají do nových kvalitativních stupňů vývoje výrobních sil. Generace strojů představují spíše řadu uvnitř těchto kvalitativních stupňů a jsou jevem novodobého vývoje techniky v podmínkách, kdy věda rozsahem svých poznatků a tempem svého pronikání do tajů přírody a společnosti dává stále nové a nové podněty pro své využití.

Kritéria nových investičních struktur v zemědělství se nemohou omezit pouze na novou techniku, což je evidentní. Nicméně ekonomický účel těchto nových investičních struktur se musí projevit v jejich ekonomickém přínosu proti vyřazovaným technologiím a částečně dosavadního uspořádání výrobního organismu. Pokud jde o strojní investice, bývá jejich ekonomické ohodnocení zpravidla snadnější než u stavebních investic. V současné době přináší největší komplikace pro ekonomické vyhodnocení velkokapacitní objekty pro chov dojníc.

⁵⁾ V tomto směru přináší zajímavé informace stať sovětského ekonoma D. S. Lvova „O metodice určování národohospodářského ekonomického efektu nové techniky“ (Politická ekonomie č. 2/1975)

Pro 6. pětiletý plán na léta 1976–1980 bylo zemědělství určeno 65 mld Kčs na investice. Uvážíme-li úkoly dalšího plánovaného vzrůstu výroby a potřeby strukturálních změn, dostávají se tím více do popředí otázky účelnosti a hospodárnosti investiční výstavby. Investice dlouhodobě předurčují strukturu výroby, úroveň produktivity společenské práce i intenzity výroby.

Posílení vlivu centrálního řízení a zejména koncepčnosti plánu investiční výstavby má mimořádný význam v budoucím období. Tento problém se neustále vrací, a to z důvodů závažnosti, místa a úlohy, které investice mají v reprodukčním procesu. Musí se znovu a znovu prověřovat cíle plánu, protože v průběhu jeho realizace se mohou objevit nová technická řešení či nové praktické zkušenosti, jenž vnášejí podstatné korekce a je třeba v zájmu věci je v další realizaci plánu promítnout.

Při daném objemu investic a dosavadního stupně propracovanosti koncepce strukturálních změn v čs. zemědělství nabývá na významu analýza těchto základních podmínek realizace investiční výstavby v průběhu 6. pětiletky:

a) Hlubší znalost poměru mezi novými investicemi a investicemi charakteru rekonstrukce a modernizace existujících základních fondů. Využitelnost těchto fondů má své meze jednak v přípustné odchylce ekonomického efektu od nových investic a jednak musí být prvkem nové výrobní struktury.

b) Propracování investičních priorit, zejména v poměru rostlinné a živočišné výroby. S tím souvisí řešení některých úzkých míst v zemědělské výrobě, jako jsou investice na skladování a posklizňovou úpravu produktů, stavby pro chov dojníc apod.

c) Účelné rozmístování investic jak z hlediska teritoriálního, tak i z hlediska nového uspořádání výrobní struktury. Rozmístění investic do lepších přírodních a ekonomických podmínek s rychlejším pozitivním přírůstkem ekonomického efektu nese nutně s sebou prohlubování ekonomické diferenciaci mezi různými výrobními podmínkami, jakož i mezi zemědělskými podniky navzájem. Posílení strukturálních změn v zemědělské výrobě vyžaduje hlubší rozbor výhod specializace a koncentrace v daném místě a typu výroby a investiční náročnosti při aplikaci určitého tempa těchto strukturálních změn. Dále se musí počítat s určitým časovým zpožděním ekonomických efektů tohoto typu rozmístování investic v zemědělství.

d) Rozbor ekonomického prostředí zemědělství, do něhož plynou značné investiční částky. Toto ekonomické prostředí vzhledem k faktorům v něm působícím lze rozdělit do dvou oblastí: vlastní a vnější. K tzv. vlastnímu ekonomickému prostředí zemědělství je nutno především zařadit perspektivní oblasti rozvoje výroby, příměstské zóny zemědělské výroby apod. V tzv. vnějším ekonomickém prostředí je významný rozbor zhoršujících se vlivů a důsledků průmyslu a jiných odvětví na zemědělskou výrobu (exhalace, devastace půdy a prostředí apod.). S tím souvisí i vytyčování těchto zón (v dlouhodobém plánu), kde budou v nejbližších letech

budovány velké průmyslové koncentrace se škodlivými vlivy na zemědělskou výrobu. Ekonomický efekt investic zemědělství se tím snižuje a tyto investice plní zčásti společenskou funkci obnovy či udržování přírodního prostředí.

e) Problematika transferu vědeckých a technických poznatků do zemědělství je nadále aktuální. Jednak absorpční schopnost vědeckovýzkumné základny zemědělství má nedostatky, zejména v transformaci poznatků obecné úrovně na specifičnost zemědělství a jejich aplikaci na dané podmínky, a jednak sféra praktického řízení má tendenci redukovat výzkum na takovou interpretaci výsledků, kterou lze jednoduše převzít a poslat dál.

f) Mobilizace zdrojů a prostředků na investiční výstavbu, zejména v podnikové sféře. V tomto směru je nutno propracovat formy účasti podniků, využít materiálního zájmu a jejich iniciativy.

SOUHRN

Po úspěšném vyřešení přeměny zemědělské malovýroby v moderní socialistickou velkovýrobu se dostalo čs. zemědělství do nové vývojové etapy – strukturálně uspořádat jeho výrobní organismus na základě dosažených poznatků vědy a techniky. Aplikace principů specializace a koncentrace výroby a jejich logické dovršení v integračních prvcích ve vertikálních a horizontálních směrech vytváří předpoklady pro novou syntézu průmyslu a zemědělství. Tak jako v minulém vývojovém období, tak i v nynějším období jsou nové investice strategickou ekonomickou veličinou těchto strukturálních změn.

V investiční výstavbě čs. zemědělství v současné vývojové etapě nejde o pouhou výměnu opotřebovaných základních fondů a rozšíření výrobního potenciálu, nýbrž o nové uspořádání výrobního organismu zemědělství tak, aby se prosazovaly a rozvíjely průmyslové formy výroby. Proto je přechod od jednotlivých investic k investičním strukturám a komplexům nezbytný.

Pronikání nových investičních struktur do zemědělství může mít svůj původ ve vědeckém a technickém pokroku, který je přímo kodifikován v této nové investiční struktuře; v následných technologických a ekonomických změnách, které však si vynucují předem nové uspořádání výrobního organismu; může pramenit rovněž z výrobní struktury, jejího účelného ekonomického rozčlenění, koncentrace nebo integrace. I když se počítá s vysokým stupněm vybavení pracovníka základními fondy, přesto specifičnost zemědělského reprodukčního procesu, tj. jeho vazba na přírodní a biologické prvky, nutí respektovat nutné minimum živé práce.

Složitost se objevuje u kritérií posuzování těchto nových investičních struktur. Nejschůdnější cestou pro zemědělské podniky je komparační báze v současné výrobní struktuře, z níž nelze vždy získat ty informace, které jsou nezbytné pro racionální hodnocení. Mohou být z ní odvozována i kritéria a hodnocení nedostatečně prověřená na základě praktického empirického poznání. V tomto směru je nutno hlouběji vědecky propracovat kritéria a meze jejich platnosti pro budoucí vývojovou etapu.

Realizace investičních struktur v průběhu 6. pětiletého plánu na léta 1976–1980 při daném objemu investic vyžaduje posílit vliv centrálního řízení a koncepcnosti plánu investiční výstavby. Nemalou úlohu mohou

schrát i další podmínky, především využití modernizace části existujících základních fondů, účelné rozmísťování investic, rychlejší transfer nových vědeckých a technických poznatků do zemědělské výrobní praxe a mobilizace zdrojů (dostatečné kapacity zemědělských podniků) a prostředků, zejména v podnikové sféře. Strukturální změny nejsou omezeny jen na léta 1976–1980, budou pokračovat i po tomto období, avšak v nastávajícím období půjde o důležitou etapu, která bude doprovázena i zvýšenou aktivitou ve sféře společensko-organizační.

Došlo dne 17. 7. 1975

Adresa autora:

Prof. Ing. Ján Bača, DrSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy,
Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Ve zprávě předsednictva ÚV KSČ na dubnovém plénu v roce 1972 se zdůvodňuje, že naším největším přírodním bohatstvím je půda. Na rozdíl od ostatních přírodních zdrojů, které se postupně vyčerpávají, můžeme při dobrém hospodaření, zejména plným využitím soudobých vědeckých poznatků, její úrodnost soustavně zvyšovat a optimálně ji využívat ve prospěch společnosti a předávat toto přírodní bohatství dalším generacím v co nejlepším stavu.

Tato směrnice je bezprostředně odrazem vysokého ocenění půdy jako nejdůležitějšího základního výrobního prostředku zemědělské prvovýroby.

Produkční význam zemědělského půdního fondu zvláště vzrůstá v souvislosti s obecným úsilím našeho hospodářství o soběstačnost v potravinách a jiných produktech zemědělského původu. Správné chápání povahy účelového využití a ochrany zemědělské půdy je nutno proto považovat za základní předpoklad úspěšného uplatnění výsledků vědeckotechnického pokroku ve prospěch dalšího rozvoje socialistické velkovýroby.

Celková přestavba organizační a technické struktury našeho zemědělství, spojená s rozvojem specializace a kooperačních vztahů, vede zvětšováním velikosti socialistických zemědělských podniků a poklesem jejich počtu, jakož i přebudováním organizace pozemkové držby za účelem dokonalejšího využití strojů třetí generace a zvýšení produktivity práce k nutnosti, aby už v sedmé pětiletce (1981–1985) byla vybudována taková soustava nástrojů řízení a plánování zemědělství, která by respektovala vliv přírodních podmínek na zemědělskou výrobu s vysokým stupněm koncentrace, kooperace a specializace. Proto bylo rozhodnuto vypracovat podrobnou bonitaci zemědělských půd v ČSSR, která by umožnila co nejpodrobněji respektovat přírodní podmínky na území o jakékoli velikosti. Dalším důvodem byla nutnost co nejhlubšího poznání přírodních podmínek (klimatických, půdních a terénních) na detailní rozlišovací úrovni, a to v jejich vztahu k zemědělské výrobě (produkční schopnost různých půd) a vybudování takové soustavy jejich klasifikace a ekonomického ocenění, která by umožnila její co nejvšestrannější použití na nejrozličnějších úrovních a pro co nejrozmanitější úkoly pomocí různých účelových transformací. Proto vláda České socialistické republiky svým usnesením č. 101 ze dne 11. 5. 1971 uložila tehdejší České akademii zemědělské provést bonitaci zemědělských půd v ČSR s tím, aby výsledky bonitace mohly být užity pro konstrukci ekonomických nástrojů řízení a plánování v sedmé pětiletce. Toto usnesení bylo později následováno analogickým usnesením vlády Slovenské socialistické republiky a usnesením federální vlády ČSSR.

Typizování, klasifikace a oceňování charakteristických komplexů přírodních podmínek má v Československu velmi starou tradici, která zasahuje do předválečných dob. Značné klimatické rozdíly, podmíněné zejména výškovou členitostí, a proměnlivost půdních a terénních podmínek způsobená pestrostí geologické stavby území našeho státu již dříve vedly k různým pokusům o klasifikaci nejen půd, ale i celého souboru přírodních podmínek. Původní klasifikace se prováděly podle soudních okresů, které byly zařazovány do oblasti řepařské, obilnářské, obilnářsko-bramborářské a pšicínářské. Avšak teprve po druhé světové válce, v období budování socialistického zemědělství, se dostaly snahy o vypracování soustavné klasifikace komplexů přírodních podmínek na vědecký základ. V letech 1952 až 1958 byla vypracována rajonizace zemědělské výroby v ČSSR (Hamerník aj. 1960). Celé území republiky bylo rozděleno do čtyř výrobních typů charakterizujících podmínky klimatické a pojmenovaných převážně podle charakteristické okopaniny (výrobní typ kukuřičný, řepařský, bramborářský a horských hospodářství). Každý výrobní typ se podle půdních podmínek (zrnatosti půd) dělil na podtypy pojmenované podle obilovin – podtyp žitný pro lehké půdy, ječný pro středně těžké, pšeničný pro těžké atd. Pro účely řízení a plánování zemědělské výroby byly na základě této soustavy vypracovány pro všechny zemědělské plodiny a hospodářská zvířata zóny vhodnosti pěstování a vydán rajonizační atlas.

Na základě výrobních typů a podtypů byly s přihlédnutím k dalším faktorům, zejména svažitosti terénu, vytvořeny i tzv. výrobní oblasti, které byly od roku 1960 využity pro diferenciaci zemědělské daně a rozmísťování zemědělské výroby.

Již v průběhu prací na rajonizaci zemědělské výroby bylo zřejmé, že pro dokonalejší využití přírodních podmínek a pro diferencované vědecké plánování a řízení zemědělství na různých úrovních je nezbytně nutné vypracovat detailní bonitaci půdního fondu, podrobně zobrazující a oceňující klimatické, půdní a reliéfové podmínky zemědělského území a přitom dostatečně flexibilní, aby ji bylo možno pomocí různých účelových agregací využít k celé řadě specifických úkolů plánování a řízení. Na počátku šedesátých let však ještě nedozrálé podmínky pro vypracování vědecké bonitace zemědělských půd (Dušek, Klečka 1968). V té době teprve začínal komplexní průzkum zemědělských půd, jehož výsledkem mělo být podrobné poznání a zmapování celého čs. půdního fondu a nebylo rovněž možno počítat se zavedením evidence hektarových výnosů zemědělských plodin a přímých nákladů na jednotlivých pozemcích, které bylo považováno za nutný předpoklad poznání produkčních a nákladových charakteristik jednotlivých půd. Bylo tedy nutno vytvořit novou klasifikační soustavu jako mezistupeň, která by mohla prakticky fungovat po dobu 10–15 let, tedy do doby, než bude možno dokončit bonitaci, která by však umožnila hlubokou ekonomickou analýzu zemědělských podniků a tím i diferencovanější přístup k řešení ekonomických vztahů mezi státem a zemědělskými podniky.

Proto byly již v roce 1961 zahájeny práce na vytvoření soustavy přírodních stanovišť – stanovištních jednotek – která byla založena na systematice půd uplatněné při komplexním průzkumu půd ČSSR a postupně využívala jeho výsledků (Dušek, Klečka, Korbíni 1966).

Přírodní stanoviště jsou komplexy přírodních podmínek (klimatických, geologických, půdních a geomorfologických), typizované tak, aby charakterizovaly celá katastrální území obcí, resp. celé socialistické zemědělské podniky. Byly popsány jako reálně se vyskytující a v terénu se často opakující typické kombinace klimatických, půdních a reliéfových faktorů, které vyjadřují přírodní podmínky podstatné většiny katastrálních území v ČSSR. Stanovištní jednotky jsou seskupeny do oblastí, v podstatě zahrnujících shodné klimatické podmínky, vyjádřené určitým rozpětím sum teplot nad 10 °C, frekvence suchých vegetačních období a vláhové jistoty. Vlastní stanovištní jednotky jsou charakterizovány geologickým substrátem půd, genetickým půdním typem, zrnitostí, šterkovitostí a kamenitostí i hloubkou půdního profilu a poměry geomorfologickými, zejména reliéfem terénu, jeho svažitostí a členitostí. Všechna katastrální území ČSSR a všechny socialistické zemědělské podniky jsou zařazeny do některé ze stanovištních jednotek.

Soustava přírodních stanovišť umožnila hlubokou analýzu ekonomiky socialistických zemědělských podniků v třídění podle stanovištních jednotek nebo jejich účelových agregací (pásem), konstrukci a kvantifikaci některých ekonomických nástrojů plánovitého řízení (pozemkové daně, diferenciálních příplatků) a rovněž vytvoření nových zón vhodnosti podle stanovištních jednotek pro plánovitě rozmísťování 11 hlavních zemědělských plodin s intervalovými údaji o zastoupení ve struktuře osevních ploch, hektarových výnosech a produkci dané plodiny na 1 ha orné půdy (Klečka aj. 1974).

Dosavadní existence a fungování stanovištních jednotek ukázala opodstatněnost tohoto koncepčně nového systému třídění katastrálních území a zemědělských podniků a jeho využití při řešení ekonomických důsledků působení diferenciální renty. Doplňkové ekonomické nástroje, diferencované podle stanovištních jednotek, stimulovaly a relativně stabilizovaly trendy růstu intenzity zemědělské výroby i v relativně horších přírodních podmínkách, kde předtím docházelo ke stagnaci, a podpořily i potřebné strukturální přeměny ve prospěch těch odvětví, která v příslušných oblastech mají z hlediska přírodních podmínek relativně příznivější produkční předpoklady. Do značné míry se podařilo vyrovnat i nepříznivé působení diferenciální renty na důchody zemědělských podniků. Přesto však využívání soustavy stanovištních jednotek naráží v současném období na některé problémy, které vyvolávají nutnost nahradit ji po roce 1980 soustavou bonitace půdního fondu. Je tomu tak proto, že soustava stanovištních jednotek byla konstruována v době, kdy výměra půdy socialistických zemědělských podniků byla zhruba totožná s katastrálním územím obcí, kde tyto podniky hospodařily, tj. cca 300–600 ha z. p., zatímco v dnešní době se stává objektivní zařazení podniků do vhodné stanovištní jednotky stále obtížnější a vypovídací schopnost stanovištních jednotek jako nástroje diferenciací podniků podle přírodních podmínek se stále zmenšuje.

Soustavu přírodních stanovišť musíme tedy považovat za nutný stupeň ve vývoji poznání přírodních podmínek před vlastní bonitací, v níž předmětem ekonomického hodnocení nejsou už stanovištní komplexy o areálu několika set hektarů, ale mnohem homogennější a podrobnější půdně-klimaticko-reliéfové jednotky.

Přípravné práce k provádění bonitace začaly už koncem šedesátých let stanovením cílů a základních metodických principů, kterým musí být podřízena vlastní prováděcí metodika. Musilo se rovněž počítat s tím, že výsledků bonitace má být v široké praxi použito nejpozději v sedmé pětiletce (1981–1985), a proto bonitační práce musí být dokončeny s patřičným předstihem. Vzhledem k tomu, že odborná veřejnost je s cíli, metodickými principy a dosavadním průběhem bonitačních prací seznámena pouze ze závěrečných zpráv výzkumných úkolů s bonitací spojených, uvedeme zde aspoň jejich stručný přehled, omezený rozsahem tohoto článku.

CÍLE A VÝCHOZÍ METODICKÉ PRINCIPY ČESKOSLOVENSKÉ BONITACE ZEMĚDĚLSKÝCH PŮD

Cílem bonitace čs. půdního fondu je dokonaleji kvantitativně a kvalitativně poznat čs. půdy z hlediska jejich produkční schopnosti, tj. diferencované schopnosti poskytovat za dané úrovně výrobních sil společnosti naturální výnosy zemědělských plodin, a dále z hlediska výše a struktury nákladů, jimiž jsou tyto výnosy dosahovány.

Výsledky bonitace se stanou základní součástí jednotné informační soustavy pro řízení a plánování zemědělství a rovněž perspektivního komplexního systému ekonomického ocenění přírodních zdrojů, jehož potřeba se naléhavě pocituje ve všech socialistických státech v souvislosti s rostoucími potřebami společnosti v ochraně přírodních zdrojů a životního prostředí. Produkční a nákladové charakteristiky zemědělských půd, zjišťované bonitací zemědělského půdního fondu, budou moci být využity jako normativy a jiné podkladové materiály, zejména územní, pro automatizovanou soustavu řízení zemědělství, zejména pro běžné a perspektivní plánování a rozmístění rostlinné výroby a plánování hektarových výnosů hlavních zemědělských plodin. Totéž platí i pro plánování a rozmístění intenzifikačních opatření a zásahů zaměřených na zvýšení intenzity zemědělské výroby i půdní úrodnosti. Pomocí bonitačních podkladů bude možno dosáhnout optimálního rozmístění průmyslových hnojiv, výkonných odrůd zemědělských plodin a rovněž mechanizačních prostředků. Bonitace zemědělského půdního fondu se stane také základem pro vypracování oblastně diferencovaných koncepcí intenzifikace zemědělské výroby.

Hlavní metodické principy československé bonitace vyplývají z potřeby dosáhnout všechny předpokládané cíle, jimž má bonitace sloužit (Klečka, Němeček 1969). To znamená, že bonitace musí být vybudována tak, aby umožnila splnit všechny nejrozmanitější aplikační úlohy bez výjimky. Tato skutečnost už sama o sobě vylučuje, aby bylo použito tzv. bodové metody, která byla v nejvýraznější formě aplikována už v třicátých letech v předválečném Německu a dokončena na zhruba stejných principech počátkem padesátých let na území NDR. V značně modernizované a zdokonalené podobě bylo této metody užito v poslední době i v bonitaci rumunské. Podstatou této metody je vyjádření produkční schopnosti půd pomocí soustavy relativních čísel (bodů) – zpravidla ve stočlenné stupnici, kde nejvyšší číslo znamená nejlepší půdy, nejnižší (blízké nule) pak půdy nejhorší. Obvykle se ocenění vztahuje k „všeobecné“, univerzální bonitě dané půdy a vyjadřuje se buď počtem bodů bez bližšího

označení jejich významu, nebo body, které mají znamenat předpokládané relace v čistém důchodu.

Podle našeho mínění má tato metoda řadu závažných nedostatků. Především je tu problém bodového ocenění dílčích vlastností půdy, které samo o sobě musí nutně být subjektivní, tj. závislé na názorech a zkušenostech svého tvůrce. Za druhé vyvstává otázka, zda je vůbec možné počítat, případně odčítat počty bodů za jednotlivé vlastnosti klimatu, vlastní půdy a reliéfu terénu, čili zda je správné chápat bonitu dané půdy, ať už „všeobecnou“ nebo vztahující se k nějaké plodině, za jakousi kombinaci („algebraický součet“) počtu bodů za izolované, různě oceněné kladné či záporné vlastnosti půdně-klimaticko-reliéfového komplexu. Moderní výzkumy se svým systémovým přístupem stále jasněji ukazují na mimořádnou složitost interakcí mezi jednotlivými faktory půdní úrodnosti, kdy změna úrovně jedné vlastnosti vyvolává změny ostatních vlastností, a to vzhledem k různé intenzitě a různému zapojení vzájemných vazeb v nestejném směru a nestejně míře. Vlastnosti půdně-klimaticko-reliéfového komplexu nelze hodnotit izolovaně, bez zřetele k ostatním vlastnostem, neboť tvoří dohromady vyšší celek, který působí jinak, než by bylo možno se domnívat podle dílčího hodnocení jeho jednotlivých komponent. Za třetí je nesporné – a lze to ukázat na příkladech – že různé kombinace bodových ocenění dílčích vlastností mohou dávat zcela shodné výsledné bodové hodnocení, ačkoli jde o zcela různé půdy, namnoze s protikladnými agronomickými vlastnostmi, které vyžadují různá agrotechnická opatření (s různou výší a strukturou nákladů), jsou vhodné pro různé plodiny nebo poskytují různé naturální výnosy.

Je zřejmé, že informační hodnota úhrnného bodového ocenění je malá, neboť úhrnné bodové ocenění poskytuje pouze číselné vyjádření všeobecné relativní bonity.

Nedostatky bodové metody bonitace vedly k tomu, že čs. bonitace byla založena na syntetických principech.

Tyto principy mohou být stručně formulovány takto: Přiřadit ke všem výrobně ekonomicky důležitým zemědělským půdám bonitační kritéria, jimiž jsou skutečně zjištěné dlouhodobé průměry hektarových výnosů a přímé náklady hlavních zemědělských plodin na nich pěstovaných, a bonitačně (ekonomicky) je vyhodnotit z hlediska těchto kritérií.

Za tím účelem vypracovat podrobnou klasifikaci čs. zemědělských půd, včetně klimatické regionalizace a se zahrnutím faktorů svažitosti a expozice; k nejtypičtějším a nejvíce rozšířeným z nich vybrat v zemědělských podnicích vzorové (reprezentativní) pozemky v počtu cca 20–25 pro každou z nich. Sledovat na nich po dobu 4–6 let hektarové výnosy a náklady hlavních zemědělských plodin na nich pěstovaných. Výsledky zpracovat matematicko-statistickými metodami a rozšířit je i na ty půdy, které nebudou ekonomicky sledovány. Současně provést podrobný terénní bonitační průzkum, tj. identifikovat poznané půdy v terénu a zakreslit jejich plochy do podrobných topografických map spolu se všemi důležitými charakteristikami.

Na základě vyhodnocení celého bonitačního průzkumu – ekonomického a půdoznaleckého – vypracovat základní bonitační klasifikaci na vyšší úrovni generalizace, která bude dále účelově agregována.

Výsledky práce budou předloženy v mapovém a číselném elaborátu včetně sumárního vyhodnocení v členění podle administrativních jednotek a zemědělských podniků, jakož i ve formě banky dat uložené v paměti počítače. Těmito výsledky bude uzavřena základní část úkolu, na kterou budou navazovat další práce na systematickém využití výsledků bonitace.

VLASTNÍ METODIKA BONITACE

Vlastní metodiku bonitačního průzkumu a způsob provádění bonitace (Klečka, Korbini aj. 1973) můžeme v rámci tohoto článku ukázat jen v hlavních obrysech. Dlouholetá práce při výzkumu stanovištních jednotek ukázala, že v současných podmínkách čs. zemědělství, kdy neustále rostou intenzifikační vklady do půdy, zlepšuje se agrotechnika a stoupá úroveň hnojení, nabývají stále většího významu faktory klimatické, především vláhové a teplotní, které působí přímo, jakož i ty faktory, které výrazně ovlivňují vláhový a teplotní režim v půdě (hloubka půdního profilu, expozice vůči světovým stranám atd.). Z hlediska mechanizace pak výrazně působí faktor svažitosti a skeletovitosti půd. Důležitost, která byla v bonitaci přikládána přímo působícím klimatickým faktorům, se projevila v podrobném rozpracování klimatické regionalizace zemědělského území. Zatímco v padesátých letech byly v úkolu rajonizace zemědělské výroby vyjádřeny klimatické podmínky pomocí čtyř výrobních typů, v soustavě stanovištních jednotek bylo už popsáno šest klimatických oblastí v ČSR a šest v SSR, bonitace vymezuje pro celou ČSSR celkem dvacet klimatických regionů. K jejich vymezení bylo použito v podstatě týchž kritérií jako u oblastí v soustavě stanovištních jednotek, totiž sum teplot nad 10 °C, frekvence suchých klimatických období a vláhové jistoty (vedle jiných podružnějších klimatických charakteristik).

Vlastní mapovací jednotkou bonitace orných půd, zobrazovanou na pracovních bonitačních mapách, je bonitovaná půdně ekologická jednotka (BPEJ). Její vlastnosti jsou určeny v rámci většinou jednoho, nejvýše však dvou klimatických regionů některým genetickým půdním typem a subtypem, geologickým substrátem a zrnitostí či jejich účelovou kombinací na základě podobného ekologického působení a dále charakteristikami svažitosti, skeletovitosti, hloubky půdního profilu a expozice podle dohodnutých kritérií. Takových jednotek bylo v ČSR popsáno asi 900 a na Slovensku kolem 800; jsou to jednotky pro pracovní mapování a v závěrečné fázi bonitace bude jejich počet na základě poznaného ekologického působení a ekonomických kritérií podstatně zredukován do tzv. soustavy základní, která teprve bude výchozí bází pro rozmanité účelové agregace, popsané v závěru tohoto článku.

Nejdůležitější mezi bonitovanými půdně ekologickými jednotkami jsou ty z nich, o nichž je známo na základě předchozích výzkumů, že mají rozhodující význam v zemědělské výrobě a pokrývají největší část území. Těchto bonitovaných půdně ekologických jednotek je v ČSR 240 a v SSR 125. Tyto jednotky jsou nejen značně rozšířeny, ale mají rovněž typické a vyhraněné agronomické vlastnosti, což dává předpoklad význačných diferencí v hladině a struktuře přímých nákladů a hektarových výnosů zemědělských plodin na nich pěstovaných. Právě pro tuto část bonitovaných půdně ekologických jednotek byl v ČSSR zajištěn výběrový soubor více než 10 000 vzorových pozemků, rozmístěných v téměř 1300 socialistických ze-

mědělských podniků — jednotných zemědělských družstev. Pro každou z těchto jednotek se počíná rokem 1973 sledují hektarové výnosy a přímé náklady nejméně na 22–25 vzorových pozemcích, zpravidla však na mnohem větším počtu, což zajišťuje dostatečnou statistickou průkaznost získaných výsledků. Celkem se sledují výnosy a náklady pro 14 zemědělských plodin. Kromě toho se získávají údaje z vybraných pozemků, na nichž se sledují pouze hektarové výnosy zemědělských plodin a náklady na minerální a organické hnojení a údaje z pokusných parcel odrůdových zkušeben ÚKZÚZ.

Ekonomické bonitační parametry ostatních bonitovaných půdně ekologických jednotek budou podle metodiky odvozeny od těch, které jsou ekonomicky sledovány, jednak interpolací a extrapolací (přičemž ekonomicky sledované jednotky lze považovat za jakési uzlové body v síti, mezi nimiž je možno dosadit příslušné hodnoty pro ty bonitované jednotky, které stojí svými vlastnostmi uprostřed mezi ekonomicky sledovanými), nebo jinými metodami (kombinačním tříděním, regresní a korelační analýzou atd.). Takovým způsobem lze zjistit např. údaje týkající se nákladů na svažitých pozemcích, pozemcích v různých expozicích apod.

Bonitace trvalých travních porostů vychází z agronomických a ekonomických zvláštností této kultury. Pro trvalé travní porosty bylo nutno vypracovat zvláštní klasifikační soustavu tzv. lučních bonitovaných jednotek (LBJ) odvozenou od soustavy BPEJ, a to v rámci lučních klimatických zón, vytvořených na základě agregace klimatických regionů. Hlavní důraz byl v soustavě položen na vláhové podmínky, a to jak vlhkost vzdušnou a půdní vláhu, tak i na faktory, které vláhový faktor výrazně ovlivňují, tj. především svažitost, hloubku půdy, expozici a stupeň oglejení. Soustava lučních bonitovaných jednotek je odvozena od soustavy BPEJ pro orné půdy tak, že ke každé LBJ jsou přiřazeny skupiny BPEJ. Přitom se předpokládá, že v době uzavření bonitačních prací se v souvislosti s pokračující intenzifikací zemědělství budou trvalé travní porosty vyskytovat pouze na půdách pro polní plodiny nevhodných, např. převlhčených, neoratelných, mělkých, výrazně svažitých atd. Soustava LBJ tedy nebude obsahovat takové BPEJ, na nichž je orná půda při normálním hospodaření intenzivnější kulturou. Pokud se na nich ještě vyskytnou louky a pastviny, budou oceňovány jako orná půda. Vlastní ekonomické bonitační ocenění bude vyjádřeno hektarovým výnosem v přepočtu na seno, určeným na základě lokařských pokusů, prováděných již řadu let při diferencované úrovni hnojení a přímých nákladech podle diferencované technologie. Pro každou LBJ bude na základě příslušných ekologických podmínek určen pro dané období určitý stupeň hnojení a technologie.

Vlastní terénní bonitační práce provádějí polní půdoznalecké brigády, pracující současně vždy v několika okresech. Cílem terénního bonitačního průzkumu je identifikovat bonitované půdně ekologické jednotky v každém katastrálním území, zmapovat je a přesně popsat v předepsaných dokumentačních materiálech, zejména v tzv. kartě BPEJ, která obsahuje ještě řadu podrobných doplňkových údajů zejména o reliéfu terénu, svažitosti, skeletovosti, balvanitosti, o melioracích, vláhových poměrech, různých omezeních výroby, stupni využití, dostupnosti pro mechanizaci, velikosti pozemků a možnosti spojení do větších celků atd. Všechny tyto údaje jsou číselně kódovány v dohodnutých stupnicích a intervalech.

Z hlediska dalších úkolů bonitace, zejména aplikačních, je velmi důležité, že všechny údaje z karet BPEJ i údaje ekonomického bonitačního průzkumu se přenášejí pomocí děrných pásek do počítače a vytvářejí tak bonitační banku dat. Komplexní banka dat o půdě bude obsahovat všechny kvalitativní a kvantitativní informace o zemědělském půdním fondu, včetně vymezených bonitovaných půdně ekologických jednotek a lučních bonitovaných jednotek v členění podle katastrálních území a zemědělských podniků. Bude rovněž evidovat i dílčí stanovištní faktory a charakteristiky zjištěné při terénním bonitačním průzkumu. Na ně bude možno navázat i údaje o hektarových výnosech a přímých nákladech zemědělských plodin na vzorových pozemcích, obsažené rovněž v této bance. Banka dat umožní rychlé získání potřebných informací o půdě v nejrozmantějších územních uspořádání a v nejrůznějších účelových agregacích.

VYUŽITÍ BONITACE

Jak už byl odříve uvedeno, bude možno výsledků bonitace využít k velmi rozmanitým úkolům řízení a plánování zemědělské výroby. Některé z těchto praktických aplikací bonitace budou připraveny řešením výzkumných úkolů resp. jejich etap již v průběhu šesté pětiletky, případně v nejbližších dalších letech.

Mezi tyto aplikační úkoly bonitace patří zejména:

1. Vyřešení teoreticko-metodických otázek omezení negativního působení diferenciální renty v čs. zemědělství. Za tím účelem bude vypracována studie, řešící v několika alternativách tento problém, přičemž volba mezi těmito variantními řešeními bude mj. záviset na institucionální struktuře čs. zemědělství. Ve všech řešeních se však počítá s oceněním půdního fondu všech zemědělských podniků nebo jejich výrobně organizačních jednotek pomocí tzv. „bonitních tříd“, vzniklých agregací bonitovaných půdně ekologických jednotek na základě důchodových kritérií.

2. Řešení optimálního rozmístění státního plánu ve výrobě hlavních zemědělských plodin. Za tím účelem bude pro ústřední orgány a ostatní složky plánování a řízení rozvoje zemědělství vypracována soustava tzv. „rajonizačních tříd“ zemědělských plodin, konstruovaných pomocí agregace BPEJ na základě výrobních a důchodových charakteristik podle několika intenzitních stupňů hnojení, spolu s jejich sumarizací v různém územním členění.

3. Pro účely ochrany zemědělského půdního fondu bude vypracována studie, v níž se vyhodnotí dosavadní přístupy k ochraně půdy a zváží se vhodné přístupy ke konstrukci peněžního ocenění půdy, a to jak z hlediska ochrany půdy, tak i při rozhodování o investičních záměrech a při zpracování souhrnných bilancí disponibilních přírodních zdrojů. Dále bude vypracována vlastní metodika výpočtu ceny zemědělské půdy. Základem diferenciacce ceny půdy bude opět agregace BPEJ a LBJ do tzv. „tříd ceny půdy“. Podle základního peněžního ocenění „tříd ceny půdy“ bude oceněn celý zemědělský půdní fond podle administrativních a hospodářských jednotek, což mimo jiné umožní i stanovení stupně preference ochrany kteréhokoli území.

4. V posledním výzkumném úkolu, který má být po teoretické a metodické stránce řešen ještě v šesté pětiletce a prakticky po roce 1980, se předpokládá řešení plánovitého usměrňování intenzifikačního procesu v zemědělství v souladu s produkčními předpoklady půdního fondu, zjištěnými bonitací. Jde především o vědecky zdůvodněné vymezení přírodně ekonomických oblastí, analýzu a zhodnocení vývoje a stavu intenzity zemědělské výroby v nich a konečně zpracování variantních návrhů diferencované ekonomicky efektivní intenzifikace oblastí v celé ČSSR.

SOUHRN

Bonitace československého půdního fondu je posledním článkem souboru výzkumných prací, týkajících se klasifikace a ekonomického ocenění přírodních podmínek zemědělské výroby. Práce na bonitaci jsou řešeny týmovou prací pracovníků výzkumných pracovišť — Výzkumného ústavu ekonomiky zemědělství a výživy Praha a Bratislava, Ústavu půdoznalství VÚRV Praha, Ústavu zemědělského průzkumu půd Praha, Výzkumného ústavu půdoznalství a výživy rostlin Bratislava a Výzkumného ústavu luk a pastvin Banská Bystrica. Hlavním koordinačním pracovištěm úkolu je Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy Praha.

Na rozdíl od některých zahraničních prací podobného typu má československá bonitace syntetický charakter. Přírodní podmínky zemědělské výroby jsou popsány soustavou bonitovaných půdně ekologických jednotek (BPEJ) pro orné půdy, které se identifikují v terénu a mapují v měřítku 1 : 5000. Pro plošně rozsáhlejší a ekologicky nejdůležitější BPEJ se zjišťují na statisticky reprezentativním souboru vzorových pozemků ukazatele naturálních výnosů a přímých nákladů hlavních zemědělských plodin. Pro bonitaci trvalých travních porostů je vytvořena soustava lučních bonitovaných jednotek (LBJ), k níž se přiřazují ekonomické bonitační ukazatele, získané z dlouhodobých výživářských pokusů.

Výsledky bonitačního terénního i ekonomického výzkumu se ukládají do paměti počítače ve formě bonitační banky dat, což umožní široké využití pro nejrůznější účely. Na základě výsledků bonitace budou zpracovávány další výzkumné úkoly týkající se ekonomických vztahů mezi státem a zemědělskými podniky, účelného rozmístění rostlinné výroby v souladu s potřebami koncentrace a specializace, ochrany zemědělského půdního fondu a oblastní intenzifikace zemědělské výroby.

Literatura

DUŠEK, J. — KLEČKA, M.: Teoretické a metodické problémy oceňování zemědělských půd. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚZE 1968.

DUŠEK, J. — KLEČKA, M. — KORBÍNI, J.: Ekonomická charakteristika přírodních stanovišť. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚZE, Bratislava, VÚPE 1966.

HAMERNÍK, F. aj.: Rajonizace zemědělské výroby v ČSSR. Praha, MZVŽ 1960.

KLEČKA, M. aj.: Vypracování rajonizace hlavních zemědělských plodin na základě analýzy údajů podle přírodních stanovišť. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZVŽ 1974.

KLEČKA, M. — KORBÍNI, J. aj.: Bonitace zemědělského půdního fondu ČSSR. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZVŽ, Bratislava, VÚEPVŽ 1973.

KLEČKA, M. — NĚMEČEK, J.: Principy bonitace zemědělského půdního fondu ČSR. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZVŽ 1969.

Rajonizace zemědělské výroby v ČSSR (ČSAZ, VÚZE, VÚPE). Praha, SZN 1960.

LINKES, V. — DŽATKO, M.: Vyčlenenie a základná charakteristika pôdno-ekologických jednotiek pre účely bonitácie poľnohospodárskych pôd. [Čiastková správa.] Bratislava, VÚPVR 1975.

MAŠÁT, K. aj.: Metodika vymezení a mapování bonitovaných půdně ekologických jednotek. [Závěrečná zpráva.] Praha, ÚZPP 1974.

NĚMEČEK, J. aj.: Půdně ekologické jednotky pro výběr honů k získání agronomicko-ekonomických informací. [Závěrečná zpráva.] Praha, ÚP VÚRV 1972.

Došlo dne 17. 7. 1975

Adresa autora:

Ing. Miloš Klečka, Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

NOVÉ JEVY VE VÝVOJI NAŠEHO SOCIALISTICKÉHO ZEMĚDĚLSTVÍ

Kolektiv: Ekonomická hlediska nové etapy rozvoje zemědělství. Praha, Svoboda 1975, s. 268

Pod tímto názvem vyšla nová práce kolektivu pracovníků odboru zemědělsko-průmyslového komplexu EÚ ČSAV, která si klade za cíl přispět k objasnění některých stránek rozvoje našeho socialistického zemědělství v nové etapě jeho vývoje.

E. Divila si v úvodní části práce všímá *dalekosáhlých přeměn, jimiž v posledních třiceti letech prošlo naše zemědělství a zemědělství řady evropských socialistických zemí*, a stručně popisuje stimulační a stabilizační funkce zemědělsko-potravinářského, resp. zemědělsko-průmyslového komplexu (zpětný vliv na předcházející úseky reprodukčního procesu, uvolňování pracovních sil, dovoz a vývoz, pokles podílu spotřebitelských výdajů na potraviny, zabezpečování harmonického ekonomického růstu, protinflační působení, stabilizace cen potravin apod.).

Autor úvodu označuje práci jako „příspěvek k analýze základních sociálně ekonomických procesů, charakterizujících novou etapu rozvoje socialistického zemědělství“ a jako „příspěvek k rozpracování některých obecnějších východisek hospodářské politiky, adekvátních nové vývojové etapě“. Práce je výsledkem víceletého soustavného výzkumu této problematiky a pokusem o shrnutí a zveřejnění poznatků, získaných v průběhu výzkumu.

Autorkou první kapitoly, která se týká *soběstačnosti v zemědělsko-potravinářských výrobcích*, je A. Černá. Poukazuje na úzkou souvislost mezi utvářením míry soběstačnosti v zemědělsko-potravinářských výrobcích a mezi podmínkami vnitřní a vnější rovnováhy ekonomiky a na její úzký vztah k plánování výroby, vývozu, dovozu i spotřební struktury ekonomiky. Autorka má za to, že „ekonomicky zdůvodněný rozsah domácí zemědělské výroby je určen využitím výrobních (ekonomických) zdrojů uvnitř země do výše společensky nutných nákladů práce na vý-

robu potravin a v mezinárodní sféře respektující princip komparativních, popř. i absolutních výhod“.

Tím se logicky dostává k jedné z nejsložitějších teoretických otázek socialistické ekonomiky, k otázce národohospodářského kritéria optimálnosti, které — jak správně poznamenává — nelze směřovat s pouhou bezprostřední ekonomickou racionalitou, která se může často dostat do rozporu se sociálními a politickými, ale i s dlouhodobými ekonomickými cíli.

Autorčiny úvahy svědčí o její schopnosti aplikovat materialistickou dialektiku na složité společenské jevy a jsou pro ni odrazovým můstkem ke zkoumání kvalitativní funkce zemědělství, projevující se v jeho stabilizační a stimulační funkci.

„Tendence k vyšší míře soběstačnosti v zemědělsko-potravinářských výrobcích je jedním z důležitých nositelů stabilizační funkce zemědělství...“ uvádí autorka (str. 35). Tuto kvalitativní funkci zemědělství musí hospodářská politika respektovat, nemá-li dojít k inflačním tlakům a ke spirálovitému růstu cen. Takováto politika „nepřímou dynamizuje celou ekonomiku“, neboť pokles výdajů za potraviny poskytuje větší prostor pro uspokojování těch potřeb, které (na rozdíl od biologicko-existenčních potřeb) jsou prakticky neomezené. Tím se vytváří prostor pro neustálé rozšiřování trhu, pro růst národního důchodu, pro zdokonalování socialistického životního způsobu, pro inovace, pro rozvoj vědeckotechnického pokroku.

Zvyšování společensky nutných nákladů práce na výrobu potravin v důsledku zvyšování míry soběstačnosti má však své meze a nesmí se stát brzdou rozvoje ostatních oblastí národního hospodářství. Jediným východiskem je proto zvyšování produktivity společenské práce v zemědělství cestou jeho industrializace a integrace s průmyslem. Tím se rozvoj zemědělství stává záležitostí celého ná-

rodního hospodářství. K procesu industrializace se těsně váže vlastní stimulační funkce zemědělství, ježímž důsledkem jsou „stálé impulsy ke vzniku kvalitativně nového vnitřního trhu průmyslového inputu“ a „vznik kvalitativně nového ekonomického pohybu, který zpětně akceleroje hospodářský růst na vyšší vědeckotechnické a ekonomické úrovni“ (str. 39).

Autorka tak přesvědčivě ukázala na úlohu a postavení zemědělství v procesu ekonomického růstu, na jeho přímé i nepřímé funkce. Věci by prospělo, kdyby stabilizační a stimulační funkce zemědělství byly stručně definovány a vzájemně lépe odlišeny.

Autorka si všímá míry soběstačnosti v základních zemědělsko-potravinářských výrobcích, změn ve struktuře osobní spotřeby, hodnoty pasivního salda dovozu a vývozu zemědělsko-potravinářských výrobků a jeho struktury a konstatuje, že v čs. zahraničním obchodě „převládá nadále směna produkce zpracovatelského průmyslu za suroviny a potraviny“ (str. 50). Proti nerentabilnímu dovozu obilovin a jatečných prasat z kapitalistických států stojí jednoznačně rentabilní dovoz ze socialistických zemí. Z toho by vyplývalo, že ČSSR by měla dát přednost dovozu z těchto zemí před zvyšováním míry soběstačnosti. „Teoretické i praktické argumenty však dokazují, že růst míry soběstačnosti ... je odůvodněn nejen vnitřními potřebami strukturálních změn v národním hospodářství, ale i mnohotvárnými potřebami rozvoje mezinárodní socialistické ekonomické integrace zemí RVHP“ (str. 52), jíž autorka věnuje další subkapitulu.

Poukazuje v ní na nutnost sblížení a vyrovnávání ekonomické úrovně socialistických zemí i na obtíže s tím spojené, na souvislost procesu industrializace a specializace zemí RVHP s problematikou rozvoje našeho zemědělsko-průmyslového komplexu, na omezené možnosti dovozu zemědělských surovin z členských zemí RVHP, které donedávna byly tradičními vývozci, které nutí země s vysokou spotřebou potravin (NDR, ČSSR) zvyšovat míru soběstačnosti ve výživě. Tato koncepce je navíc, jak autorka uvádí v poslední části kapitoly, vynucena i předpokládaným vývojem celosvětových zdrojů potravin.

Druhá kapitola je věnována *základním faktorům rozvoje soudobého zemědělství*. Za rozhodujícího činitele autoři pokládají vědeckotechnický pokrok, který „proniká do všech klasických výrobních činitelů“ (str. 59), vede k industrializaci zemědělství a má své speci-

fické sociálně ekonomické účinky. Z. Lamser se zabývá *problematikou vědeckotechnického pokroku jako rozhodujícího činitele soudobého rozvoje zemědělství*. Člení jej podle výrobně ekonomického účinku do tří skupin, z nichž v jedné převládá produkčně intenzifikační účinek, druhá má převážně substituční efekt ve směru zvyšování produktivity živé práce, třetí spojuje různé typy vědeckotechnického pokroku do systémů, zaručujících jejich „co nejefektivnější fungování“ (str. 61–62).

F. Záhlava poukazuje nejen na úspěchy, jichž bylo dosaženo v budování materiálně technické základny a ve fondové vybavenosti našeho zemědělství a na souvislost tohoto procesu s programem dalšího rozvoje specializace a koncentrace zemědělské výroby, jehož plnění předpokládá kvalitativní přestavbu materiálně technické základny. Má za to, že investiční výstavba by měla být financována převážně z vlastních zdrojů zemědělských podniků a domnívá se, že podíl úvěru by měl činit nejvíce 20 % pořizovací ceny — avšak tento názor blíže nezdůvodňuje.

Za základní kritérium pro poskytování úvěru autor považuje ekonomický efekt (str. 71). Na předchozí straně však poukazuje na to, že přímý ekonomický efekt, zejména stavebních investic, je velmi nízký. Bylo by proto vhodné, kdyby autor uvedl způsob řešení tohoto rozporu, jakož i situace, kdy část JZD disponuje nerealizovatelnými investičními zdroji a nepoužívá investičního úvěru, zatímco zhruba ve třetině JZD se prostředků na rozšířenou reprodukci nedostává.

Správně ukazuje na nutnost zmírnění diferenciace v míře rentability jednotlivých výrobků v podmínkách „otevírání“ zemědělského podniku.

Autor ve svých úvahách dává přednost modernizaci existujících morálně zastaralých, ale fyzicky málo opotřebovaných objektů, ukazuje na „nezbytnost státní regulace rozvoje materiálně technické základny zemědělství buď přímým použitím rozpočtových zdrojů, nebo doplňkovými ekonomickými nástroji“ při současném žádoucím zvýšení podílu vlastních zdrojů investora. Požaduje, aby byla řešena ekonomická diferenciace podniků uvnitř přírodních pásem a zabezpečení zdrojů v chovu skotu, zejména dojníc, a aby byly rozpočtové prostředky používány „při prosazování progresivních směrů technického rozvoje a při zabezpečování strukturálních změn z hlediska výroby i organizačních forem“.

Problematikou dodavatelských odvětví

se zabývá E. Tošovská. Vychází z toho, že „vědeckotechnický pokrok je vnášen do zemědělské prvovýroby v materializované podobě většinou prostřednictvím nezemědělských odvětví, dodávajících mu základní a oběžné výrobní prostředky“. Zemědělské strojírenství, chemie a stavebnictví jsou proto „základním činitelem, ovlivňujícím efektivní rozvoj zemědělské výroby“ (str. 75).

Hlavní problémy v této oblasti autorka spatřuje nikoliv uvnitř jednotlivých sfér zemědělsko-průmyslového komplexu, nýbrž „v oblasti vzájemných vazeb, styčných míst a propojení jeho jednotlivých, dříve izolovaných sfér“.

Poukazuje na vcelku známé nedostatky v zásobování zemědělství i na jejich příčiny (včetně nízké rentability výroby průmyslových hnojiv) a na nezbytnost rozsáhlé inovace současné výrobní základny, revize výrobních kapacit a technologií, zejména v chemickém průmyslu (str. 79). Podobně autorka popisuje i některé problémy v zemědělském strojírenství, které rovněž nekryje potřeby zemědělské výroby a jeho rentabilita je rovněž nízká, jakož i na problémy v zemědělském stavebnictví.

I když autorka je zřejmě dobře obeznámena s problematikou, přece jen se ve všech zmíněných oblastech před čtenářem vynořuje řada otázek, které by vyžadovaly odpověď, případně hlubší vysvětlení. Tak např. „na krytí potřeb zemědělských strojů se tuzemská výroba podílí jen 55 %“. Je to dobře, nebo špatně? Lze se domnívat, že by se podíl tuzemské výroby měl snížit ve prospěch zvýšení sériovosti výroby v rámci mezinárodní socialistické dělby práce a v zájmu zvýšení rentability výroby. Nebo jiná otázka: Výroba průmyslových hnojiv je málo rentabilní. Podobně je tomu i ve strojírenství. Jak tyto problémy řešit konkrétně? Zvýšením cen inputu? Intervencemi cen ve prospěch inputových odvětví při zachování cen inputu pro zemědělství? Subvencemi a dotacemi ze státního rozpočtu? Kombinací všech těchto (příp. i dalších) možností? To vše jsou otázky, které by bylo třeba analyzovat hlouběji a alespoň naznačit odpověď na ně.

Vývojem pracovních sil se zabývá Z. Lamser. Poukazuje na rychlý pokles pracovních sil v zemědělství v minulých letech, provázený strukturálními zhoršeními, a na to, že v posledních letech se díky soustavnému úsilí podařilo dosáhnout souladu mezi poklesem pracovních sil a průběhem substitučního procesu. Z kvantitativního hlediska autor tento proces hodnotí kladně, ke kvalitativnímu

hodnocení však právem přistupuje opatrněji.

Poté autor přechází k některým problémům parity. Nezbytnost „zemědělské paritní politiky“ autor zdůvodňuje jednak ekonomicky, jednak sociálně eticky.

Poukazuje na významné úspěchy paritní politiky („... průměrná odměna v JZD v relaci k průměrné odměně v národním hospodářství je na špičkové světové úrovni“). Zároveň však upozorňuje, „... že za tímto vysokým stupněm parity se skrývají nemalé rozdíly mezi jednotlivými zemědělskými podniky“ (str. 93), a správně poukazuje i na to, že pouhé srovnání příjmů nepostačuje, a že je nutno vidět i ostatní stránky (podíl pracovního a volného času, denní, týdenní i roční rozložení pracovní doby aj.). Autor např. odhaduje, že rozdíl v délce pracovní doby „koriguje index parity ... směrem dolů asi o 10 bodů“.

Autor dále odhaluje souvislost mezi paritní a substituční politikou. V této „komplementární dvojici“ by podle autora měla hrát vůdčí úlohu „substituční politika, založená na principu nízkých cen progresivních zemědělských výrobních prostředků, které mají pro zemědělství rozhodující význam“.

Efektivnosti intenzifikace výroby a substituce živé práce v čs. zemědělství se zabývá J. Seják, který rozlišuje (s odvoláním na prof. Š. Fišeru) skupinu intenzifikačních a skupinu substitučních nákladů a uvádí údaje o vývoji obou těchto skupin.

Hlubšího důkazu by si však vyžádala též o tom, že bezprostředním výsledkem technického pokroku je i zlevňování intenzifikačních faktorů a tím i růst jejich efektivnosti (str. 101). Z logiky věci vyplývá, že by tomu tak mělo být. V hospodářské praxi — jak ukazují mimo jiné i zahraničně ekonomické vlivy posledních let — však jsou tyto otázky složitější a jejich řešení je podmíněno i cenovou politikou v oblasti inputu.

Další část svých úvah autor věnuje nákladům na substituci živé práce. Na základě příkladu efektivnosti substituce na 1 ha osevních ploch některých plodin v řepařské oblasti vyslovuje názor, že závislost mezi efektivností substituce a mírou rentability je v důsledku „růstu ocenění živé práce“ nepřímá. „Přitom růst průměrných odměn činí ceteris paribus substituci živé práce snažší a tím i efektivnější“, zatímco „růst odměn rentabilitu zemědělské výroby snižuje“ (str. 105). Jsou to zajímavé poznatky, z nichž lze činit dalekosáhlé a významné závěry. Jeden z nich autor uvádí na konci kapitoly: „Může dojít k situaci, kdy substi-

tuce živé práce je sice efektivní, kdy však růst průměrných odměn a růst materiálových nákladů jsou tak vysoké, že vedou dočasné k poklesu rentability zemědělské výroby. Jestliže realizovaný čistý důchod při zdůvodnění růstu průměrných odměn a za předpokladu efektivní substitute nestačí ke krytí potřeb rozšířené reprodukce, je společensky zdůvodněna i potřeba zvýšené úhrady pro zemědělství“ (str. 106).

I. Rubík se v publikaci zabývá *problematikou dodavatelsko-odběratelských vztahů*. Jde o oblast, skýtající značný prostor pro racionalizaci.

Dodavatelsko-odběratelské vztahy autor chápe jako prvek soustavy řízení a nástroj realizace národohospodářských plánů a jako významnou formu „... plánovitě koordinace směnných a kooperačních procesů v národním hospodářství, upravující jejich ekonomické, právní a organizační náležitosti“, mající své ekonomické a právní aspekty (str. 109).

Všimá si některých významných tendencí, ovlivňujících rozvoj dodavatelsko-odběratelských vztahů, které ve svém souhrnu vedou k tomu, že „... z univerzálních dodavatelů a specifických odběratelů se stávají specifictví dodavatelé a univerzální odběratelé“ (str. 111).

Dodavatelsko-odběratelské smlouvy autor třídí na smlouvy nižšího řádu (roční smlouvy o dodávce zemědělských výrobků a zemědělských výrobních potřeb, střednědobé smlouvy o dodávce zemědělských výrobků, smlouvy o pracích a výkonech) a na smlouvy vyššího řádu (kooperační smlouvy, smlouvy se zvláštními zárukami, integrační smlouvy).

V subkapitole o racionalizaci dodavatelsko-odběratelských vztahů, která má své ekonomicko-územní a ekonomicko-organizační aspekty, autor vytypovává faktory, které nejvýznamněji ovlivňují racionální rozmístění zpracovatelských kapacit. Těžištěm jeho úvah však jsou ekonomicko-organizační aspekty racionalizace dodavatelsko-odběratelských vztahů a interpretace usnesení XIII. sjezdu KSČ a významných usnesení ÚV KSČ z let 1971–1973, v nichž jsou naznačeny hlavní směry zefektivnění reprodukčního procesu výroby a oběhu potravin (realizace a napřímení dodavatelsko-odběratelských vztahů, rozvoj kooperačních a integračních vztahů).

Kooperaci a integraci autor chápe jako kategorii výrobních sil a jako kategorii výrobních vztahů, ale i jako kategorii právní a sociologickou, a zároveň jako proces i jako systém, „zahrnující ekonomické, institucionální, organizační a

právní požadavky hospodářské politiky na plánovitou koordinaci reprodukčních procesů...“ (str. 121).

Vertikální integraci chápe jako vyšší stupeň vertikální kooperace, což se projevuje v „centralizaci řídicí pravomoci nad dohodnutými složkami výrobního a oběhového procesu zúčastněných stran vedoucím, tj. integrujícím podnikem...“, přičemž „omezování rozhodovací pravomoci integrovaných podniků je vyváжено ekonomickými preferencemi, které jim poskytuje integrující podnik (nosný podnik, integrátor)“ (str. 121).

Autor poté uvádí příklady uplatňování některých prvků vertikální kooperace a integrace a konkrétní údaje o podílu smluvních vztahů s prvky vertikální kooperace a integrace. Výkladu by prospělo, kdyby autor na popisovaných příkladech ukázal, co by bylo třeba učinit, aby z prvků vertikální kooperace a integrace se stal vyspělý systém.

Poslední část kapitoly autor věnuje ekonomickým nástrojům, uplatňovaným v systému kooperačních a integračních vztahů. Všimá si možnosti napřímení dodavatelsko-odběratelských vztahů v územním a zejména v ekonomickém smyslu a vytypovává obory, v nichž tyto možnosti již dozrály.

Za pozornost stojí autorovy náměty na poskytování cenových preferencí, oscilujících kolem $\pm 5\%$ stanovené nákupní ceny, které by mohli odběratelé používat k diferenciaci cen výrobků dodávaných na základě dlouhodobých a krátkodobých smluv, mezi dodavateli velkých a malých partií apod. Rovněž autorovy náměty na zdokonalení služeb, zejména poradenských, by neměly ujít pozornosti příslušných orgánů a organizací.

Problematikou vývoje dvou forem socialistického vlastnictví v zemědělství se zabývá V. Vydra. Vychází z téze, že „jak družstevní, tak státní zemědělské podniky jsou pouze historicky přechodnými formami vlastnictví v zemědělství“, které se „v další etapě přemění v podniky všelidového vlastnictví“ (str. 142). Je to poněkud sverázrný a můžeme říci i nový přístup, neboť v literatuře jsou státní podniky zpravidla považovány za jevou formu všelidového vlastnictví. Tento nový přístup autor pak vysvětluje blíže.

Jeho postup při zkoumání problematiky vlastnictví je logický: Začíná charakteristikou obou forem vlastnictví, zabývá se jejich rozporností a přechází k procesu dalšího zespočetňování v obou formách vlastnictví.

Poukazuje na trvající rozdíly mezi ekonomikou státních a družstevních socialistických zemědělských podniků a ve vy-

užívání výrobních sil a na značné nevyužité rezervy ve státních socialistických zemědělských podnicích, které spatřuje „především v metodách řízení zemědělských podniků a s nimi souvisejícího spojení hmotné zainteresovanosti pracujících s hmotnou zainteresovaností podniků“ (str. 144).

Autor — pokud jde o státní zemědělské podniky — důsledně používá termínu „státní socialistické vlastnictví“, nikoliv termín „všelidové vlastnictví“, i když říká, že „společenské vlastnictví ve formě státního socialistického vlastnictví je vlastnictvím všeho lidu“. Chce tím odlišit současnou formu státního vlastnictví v zemědělství od oné formy společenského vlastnictví, k níž obě formy vlastnictví dospějí v budoucnu, kdy jak státní, tak družstevní forma vlastnictví splynou v jediné, „nedílné komunistické vlastnictví“ (str. 146).

Presvědčivě ukazuje na nelogičnost „rozmělnění socialistického vlastnictví na skupinové“, právem vidí v nejrůznějších formách spojení a spolupráce mezi státními a družstevními podniky prvky postupné přeměny státního vlastnictví ve všelidové, poukazuje na vznik ekonomicky samostatných subjektů, přesahujících rámec vlastnictví jednotlivých družstev, a oslabení relativní samostatnosti podniků — účastníků kooperačních sdružení a s tím spojené rozšíření prostoru pro „přímé plánovité spojení, jemuž je zbožně peněžní forma ekonomického spojení podřízena“ (str. 149).

Na družstevní podniky autor pohlíží nikoliv jako na podniky výlučně skupinového vlastnictví (jak je doposud řada ekonomů chápala), nýbrž jako na podniky přechodné formy, v nichž se prvky skupinového vlastnictví prolínají s rodícími se prvky vlastnictví všelidového. Vidí v tom rozpornost družstevního vlastnictví a varuje proto jak před přehlížením prvků skupinového vlastnictví a jeho charakteristického „jako druhu všelidového či dokonce státního vlastnictví...“, tak před absolutizací skupinového charakteru družstevního vlastnictví, která by vedla „k tradování družstevního vlastnictví jako podílového s jeho následnou ekonomickou realizací, což by znamenalo umělé vnesení zárodku soukromého vlastnictví do zemědělských družstev“ (str. 151).

Autor poté vytypovává společné rysy družstevního a státního vlastnictví a rozdíly mezi nimi. Vidí je v různé úrovni rozvoje výrobních sil, v rozdílném stupni společenské dělby práce a její produktivity. Je škoda, že tato tvrzení nedokládá autor konkrétními a přesvědčivými dů-

kazy a údaji. Další rozdíly mezi oběma formami autor vidí i ve „zvláštnostech reprodukčního procesu“ — přičemž sem řadí i dotování fondu akumulace a spotřeby. Zřejmě nejde o zvláštnost reprodukčního procesu jako takového, nýbrž o způsob jeho zabezpečování, způsob jeho financování.

„Celkový družstevní nadvýrobek netvoří... jednotný fond“, což vede k tomu, že družstvo s malou masou nadvýrobku nemůže realizovat rozsáhlé záměry (podstatné rozšíření výroby, změna výrobního zaměření), „naproti tomu nadvýrobek vytvořený v rámci socialistického státního vlastnictví tvoří jednotný centralizovaný fond, který je možno plně využívat podle zájmů společnosti“ (str. 155). Nemohu se ubránit dojmu, že zde autor poněkud absolutizuje.

Především je otázkou, do jaké míry realizují vytvořený nadvýrobek družstva a do jaké míry státní statky. Dále je otázkou, zda v družstvech vytvořený nadvýrobek lze či nelze plně využívat v zájmu společnosti. Dále je otázkou, zda v družstvech při realizaci jde o „přesně vymezenou část nadvýrobku“, zatímco na státních statcích nikoliv.

Autor této kapitoly prokázal hlubokou znalost problematiky. Kapitola je myšlenkově velmi bohatá a přináší značné množství nových pohledů na jeden z nejvýznamnějších a nejvíce diskutovaných problémů politické ekonomie socialismu. S řadou názorů lze polemizovat, řadu stanovisek a argumentů lze označit za diskusní. To jí však nikterak neubírá na významu. Domnívám se, že jde o jednu z nejzajímavějších kapitol celé práce.

Autoři kapitoly o *hodnotových vztazích mezi zemědělstvím a ostatními odvětvími národního hospodářství* J. Kutil a J. Krupička se zaměřili především na místo a úlohu hodnotových vztahů v plánovité soustavě řízení a na odlišnosti v přístupu k tvorbě cen v zemědělství a v zemědělsko-potravinářském komplexu ve srovnání s ostatními odvětvími národního hospodářství.

Vycházejí z toho, že socialistické hospodářství je plánovaným hospodářstvím, založeným na socialistickém vlastnictví výrobních prostředků, a z toho, že plánovitost za socialismu zahrnuje v sobě i zbožně peněžní vztahy, z uznání reálných zbožně peněžních vztahů s jejich novým sociálním obsahem a ze známých Novožilových myšlenek o vztahu mezi zákonem hodnoty a zákonem plánovitěho rozvoje.

Od hodnotových kategorií autoři požadují, aby spoluposkytovaly kritéria ekonomické efektivity, umožňovaly vytvá-

řet zvýšenou zainteresovanost na progresivních úkolech plánu, vytvářely účinný tlak a hmotnou zainteresovanost na plnění a účelném překračování plánovaných úkolů a vedly k intenzivnímu využívání všech prostředků. Vymezuji formy využívání hodnotových vztahů a ukazují na odlišnosti socialistické zemědělské výroby a potřebu jejich respektování v hodnotových vztazích. Metodologicky vycházejí z meziodvětvové analýzy jako nástroje zkoumání a v této souvislosti věnují zvláště velkou pozornost problematice cen, odchylek cen od hodnoty apod. Úlohu cen při tom neabsolutizují, nýbrž ji vidí v souvislosti s působením ostatních ekonomických nástrojů.

Dali si nejprve za cíl kvantifikovat vztahy mezi zemědělstvím, ZPoK a ostatními odvětvími. V této souvislosti si všimají především rozdílů v přístupu k tvorbě cen. Provedli propočet cen jednotné báze (s použitím nákladového, výrobního, hodnotového a dvoukanálového typu ceny) v jednotlivých člancích ZPoK, které ve srovnání se skutečnými cenami jsou např. v zemědělství o 19,7–39 % vyšší. Zhodnotili i rozdíly mezi cenami jednotné báze a skutečnými cenami u některých oborů resp. skupin oborů. Vyslovují pochybnost, zda zjištěné velké rozdíly mezi cenami jednotné báze a skutečnými cenami v zemědělství a v ZPoK a ostatními odvětvími (resp. obory) jsou zcela opodstatněny (str. 199), i když zřejmě vzhledem ke složitosti této problematiky přistupují k hodnocení těchto rozdílů opatrně a obezřetně.

I když recenzovaná kapitola přináší řadu velmi zajímavých a zemědělské veřejnosti málo známých údajů, přece jen – na rozdíl od ostatních kapitol – má převážně popisný charakter. Jeden významný závěr však autoři činí: vyslovují požadavek, aby při posuzování vztahů mezi odvětvími a obory, při hodnocení efektivnosti vkladů do jednotlivých odvětví, při prosazování jejich perspektivního rozvoje se vycházelo „i z cen pro tyto účely zvláště konstruovaných, v nichž by byl v maximální možné míře snížen zkreslující vliv skutečných cen na jednotlivé národohospodářské ukazatele“ (str. 203–204).

Šestá kapitola je věnována *pojetí a strukturálnímu zvláštnostem zemědělsko-průmyslového komplexu a jeho vývoje, problémům reprodukčního procesu a problémům zdokonalování ekonomických vazeb v něm*. Její autoři E. Divilla a R. Goulli učinili podle mého názoru velmi zdařilý pokus o vymezení

pojetí zemědělsko-průmyslového komplexu i zdařilý pokus o formulaci správných metodologických přístupů k jeho zkoumání.

Ukazují na význam bilance meziodvětvových vztahů jako nástroje zkoumání vazeb uvnitř ZPK a uvádějí konkrétní údaje o vztazích mezi těmito základními sférami na základě údajů o materiálně věcných tocích z bilancí meziodvětvových vztahů z roku 1967 a 1972, včetně charakteristiky vývojových tendencí uvnitř ZPK i ZPK jako celku.

V subkapitole o reprodukčním procesu v ZPK autoři vycházejí z potřeby „zdokonalovat systém plánovitého řízení tak, aby nivelizoval nežádoucí rozdíly v ekonomických podmínkách rozvoje jednotlivých složek komplexu“, přičemž středem jejich pozornosti zůstává zemědělství jako ústřední článek komplexu, a při tom článek, který v posledních letech prošel mimořádnými změnami, jejichž hlavní rysy autoři stručně charakterizují. Ve svých úvahách se opírají o práce sovětských autorů, z nichž hodně citují a jejichž schémata interpretují a komentují.

Za přínos lze považovat i požadavek přejít od dosavadní převážně odvětvové resp. oborové soustavy plánování k plánování meziodvětvovému, které by bylo možno zabezpečit a organizačně zakotvit i institucionálně na základě existujících vazeb uvnitř ZPK, které autoři na názorném schématu ilustrují.

Na základě důmyslného, konkrétního a kvantifikovaného schématu autoři zkoumají oběh finální produkce z hlediska osobní spotřeby a poukazují na existenci některých problémů spojených s oceňováním meziprojektu, *naturální* spotřeby, prodeje zaměstnancům a na zemědělském trhu. Uvádějí údaje o odběratelské struktuře státního nákupu zemědělských výrobků, o odbytové struktuře potravinářské produkce a globální maloobchodní ceny potravin.

Odlišnou strukturu „ekonomických vazeb“ materiálně technického zásobování zemědělství a potravinářského průmyslu dokumentují dvěma názornými schématy, poukazují na problematičnost současných „ekonomických vazeb“ na příkladě oběhu zemědělské techniky, na mezičlánky v zásobování potravinářského průmyslu a na výhody přímých vztahů.

Jen okrajově a popisně se autoři zabývají problematikou cen, oceňování a cenových intervencí. Tato část práce by podle mého názoru měla být konkrétní

nější a obsahovat hlubší analytické pohledy, což platí i pro část týkající se racionalizace struktury finančních prostředků poskytovaných státem formou subvencí, dotací a intervencí. Přesto autoři dospívají k významnému závěru, že pro účely makroekonomického hodnocení (zdůraznil L. S.) je třeba „doplnit nákupní cenu objektivními položkami státních intervencí a dotací“.

Svémi připomínkami nechci snižovat význam recenzované publikace, kterou po souhrnném hodnocení považuji za teoreticky dobře fundovanou, analyzující řadu ekonomických problémů, zejména v ústředním článku ZPK. Některé ka-

pitoly obsahují řadu podnětů a námětů pro hospodářskou politiku a hospodářskou praxi, i když nejsou napsány — což u kolektivní práce je zcela přirozené — na stejné úrovni. Jsem přesvědčen, že po recenzované práci ochotně sáhnou všichni, kdož se zajímají o nové jevy ve vývoji našeho socialistického zemědělství a celého zemědělsko-průmyslového a v jeho rámci zemědělsko-potravinářského komplexu. Z formálního hlediska lze mít ještě jednu připomínku: publikaci by prospělo, kdyby teoretické, metodologické a ostatní poznatky byly ve stručné tézovité formě shrnuty v závěru práce.

Doc. ing. Ladislav Sobotka, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, Praha 2

otiskuje tyto práce :

S a g a r a D., B l a s G.: K sociálno-ekonomickým stránkám riadenia družstiev v podmienkách prehľbovania spoločenskej delby práce v poľnohospodárstve

K o l á ř J.: Využití fondu pracovní doby pracovníky dělnických povolání v zemědělství

G l a s e r o v á J.: Vývoj pracovních sil v zemědělství v posledních letech

K o l á ř J., C o u f a l o v á V.: Využití pracovníků dělnických povolání v zemědělství

Bibliografie

Rejstřík

Permutovaný rejstřík hesel

Zemědělská ekonomika č. 12/1975 stojí 10,— Kčs. Objednávky přijímá Ústav vědeckotechnických informací, Slezská 7, 120 56 Praha 2, Poštovní novinová služba, Jindřišská 14, 110 00 Praha 1

KUNC J. — KORBÍNI J., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2, Výzkumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a výživy, Trenčianská 55, 880 27 Bratislava

Otázky postupného vyrovnávání úrovně zemědělství ČSR a SSR

Zeměd. Ekon., 21, 1975, č. 11, s. 729-740. — 4 tab.

analýza srovnávací úroveň celostátní, rostlinná výroba, živočišná výroba, ekonomická efektivnost

Práce je věnována porovnání intenzity růstu zemědělské produkce v České socialistické republice a ve Slovenské socialistické republice. Srovnání se provádí za období 1967—1973. Za základ srovnání se používá HZP na 1 ha z. p., dále na 1 ha redukovany, HRP na 1 ha z. p. atd. Identifikují se rozdíly v tempu růstu, rozdíly způsobené přírodními ekonomickými oblastmi, strukturální skladbou osevních ploch atd. Srovnávají se výsledky dosažené v obou republikách u jednotlivých plodin (např. u cukrovky, kukuřice, brambor atd.). Obdobně se analyzují vzájemné výsledky v oblasti živočišné výroby. Porovnávají se rovněž dosažené ekonomické ukazatele (základní prostředky, pracovní síly, úroveň odměn, nákladovost, rentabilita).

BURIAN J., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Úloha plánu v současné etapě rozvoje zemědělství v ČSSR

Zeměd. Ekon., 21, 1975, č. 11, s. 741-750

plánování, metodologie, úroveň centra, teoretické pojednání

Vychází se ze závěrů stanovených říjnovým plénem ÚV KSČ v roce 1975 na úseku zemědělství a výživy lidu a tyto se promítají do metodologie a do procesu tvorby národohospodářských plánů. Analyzují se výsledky dosažené v průběhu pátého pětiletého plánu. Rozebírají se možnosti a formy zdokonalování systému plánování v současné etapě vývoje odvětví. Rozvádí se princip demokratického centralismu, komplexního přístupu k tvorbě plánu, ekonomické efektivnosti, optimality cílů a národohospodářské struktury atd. Upozorňuje se na úlohu plánu na poli řízení restrukturalizace odvětví a na úlohy ekonomických nástrojů.

ŘÁDEK S., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Úloha nástrojů daňové, dotační a subvenční politiky v současné etapě plánovitého řízení v čs. zemědělství

Zeměd. Ekon., 21, 1975, č. 11, s. 751-760. — 2 tab.

ekonomické nástroje, plánování, úroveň podniku, analýza srovnávací

Příspěvek je věnován úloze ekonomických nástrojů v rámci plánovitého řízení dalšího rozvoje zemědělství v průběhu šesté pětiletky. Rozebírá se úloha základních cen zemědělských výrobků, dále funkce diferenciálních příplatků, zemědělské daně a dotací. Ilustruje se působení těchto ekonomických nástrojů v průběhu posledních let, zejména jejich vliv na ekonomiku v různých výrobních podmínkách. Rozebírá se otázka ekonomických normativů, zjišťování potřebných ekonomických informací pro tvorbu a vyhodnocování účinnosti ekonomických nástrojů.

ZÁBRANSKÁ A., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Vývoj důchodové situace zemědělských podniků v průběhu 5. pětiletky a účinnost ekonomických nástrojů

Zeměd. Ekon., 21, 1975, č. 11, s. 761-772. — 10 tab.

ekonomické nástroje, úroveň podniku, výroba rostlinná, výroba živočišná, důchodovost

Článek obsahuje komplexní pohled na vývojové tendence v československém zemědělství za období 5. pětiletky. Autorka se zabývá rozvojem výroby, vývojem vkladů, vývojem nákladů na zemědělskou výrobu a vývojem důchodové situace. Analýza je doplněna tabulkami.

SOBOTKA L., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Některé výsledky výzkumu, konstrukce a relací cen zemědělských výrobků

Zeměd. Ekon., 21, 1975, č. 11, s. 773-786. — 5 tab.

ceny, zemědělské produkty, teoretické pojednání, výsledky výzkumu

Kritická analýza současného stavu soustavy cen zemědělských výrobků a její historický vývoj. Úloha a funkce nákupních cen zemědělských produktů, jejich podíl na celkové sumě úhrady reprodukčních nákladů, způsob jejich tvorby a utváření vzájemných relací cen zemědělských výrobků. Návrh konstrukce ceny. Výsledky výpočtu cen podle různých teoretických typů cen v řadě variant. Kooperační ceny. V závěru práce se shrnují výsledky výzkumu na tomto poli.

NOVÁK J., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Vlastní náklady v zemědělství a jejich vývoj od roku 1967 do roku 1974

Zeměd. Ekon., 21, 1975, č. 11, s. 787-796. — 4 tab.

zemědělské podniky, vlastní náklady, analýza srovnávací

Ve svém příspěvku autor přistupuje k analýze vlastních nákladů zemědělské výroby, které se systematicky šetří po řadu let. Provádí rozbor vývoje jejich jednotlivých složek. Zabývá se dlouhodobými tendencemi jejich vývoje v rostlinné a živočišné výrobě ve vztahu k hrubé zemědělské produkci i jejich jednotlivými úseky (např. obiloviny, okopaniny, skot, prasata jsou analyzovány samostatně). Materiál je doplněn přehlednými tabulkami.

BAČA J., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Investiční struktury v dlouhodobém rozvoji čs. zemědělství

Zeměd. Ekon., 21, 1975, č. 11, s. 797-806. — lit. 3

investiční výstavba, zemědělství, prognóza, teoretické pojednání

Autor se ve svém příspěvku věnuje identifikaci vazeb mezi budováním nových investičních celků v zemědělství a strukturálními přeměnami jeho výrobního organismu. Identifikuje vliv nových investičních struktur na způsoby pronikání výsledků vědy a techniky do vlastní výroby. Investice na současném stupni rozvoje čs. zemědělství nejsou pouhou náhradou opotřebovaných investic, nýbrž jejich stimulem je buď snaha po zavedení nové technologie, či snaha po celkové restrukturalizaci výroby. Rozebírají se kritéria posuzování takovýchto akcí za uvedených podmínek. Závěrem se uvádějí podmínky tvorby nových investičních struktur v zemědělství v šesti letech.

KLEČKA M., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Oceňování zemědělského půdního fondu ČSSR a jeho úloha v plánovitém řízení zemědělství

Zeměd. Ekon., 21, 1975, č. 11, s. 807-816. — lit. 9

půdní fond, bonitace, analýza výsledků

Autor informuje čtenáře o dosavadním vývoji a o nejbližších úkolech i cílech oceňování čs. půdního fondu. Je zde podrobně popsána syntetická metoda kompletní bonitace půd, jejímž výsledkem bude soustava bonitovaných jednotek pro trvalé travní porosty. Zároveň se uvádí praktické využití tohoto nového a podrobného způsobu klasifikace čs. půdního fondu pro plánování a řízení zemědělství.

ОБСАH

Kunc J.: Plánovité řízení v zabezpečení základních otázek rozvoje zemědělství	727
Kunc J., Korbíni J.: Otázky postupného vyrovnávání úrovně zemědělství ČSR a SSR	729
Burian J.: Úloha plánu v současné etapě rozvoje zemědělství v ČSSR	741
Řádek S.: Úloha nástrojů daňové, dotační a subvenční politiky v současné etapě plánovitého řízení československého zemědělství	751
Zábranská A.: Vývoj důchodové situace zemědělských podniků v průběhu 5. pětiletky a účinnost ekonomických nástrojů	761
Sobotka L.: Některé výsledky výzkumu, konstrukce a relací cen zemědělských výrobků	773
Novák J.: Vlastní náklady v zemědělství a jejich vývoj od roku 1967 do roku 1974	787
Bača J.: Investiční struktury v dlouhodobém rozvoji čs. zemědělství	797
Klečka M.: Oceňování zemědělské půdního fondu ČSSR a jeho úloha v plánovitém řízení zemědělství	807

Recenze

Sobotka L.: Nové jevy ve vývoji našeho socialistického zemědělství	817
--	-----

Přílohy

Statistické přehledy o čs. a zahraničním zemědělství (Společné zemědělské podniky)	
Použití ekonomicko-matematických metod při řízení zemědělství (Aplikácia metody MODS v riadení a plánování vývoja úžitkového chovu nosnic so zameraním na výrobu konzumných vajec)	

СОДЕРЖАНИЕ

Кунц Й.: Плановое управление в определении основных вопросов развития сельского хозяйства	727
Кунц Я., Корбини Я.: Вопросы постепенного выравнивания уровня сельского хозяйства ЧСР и ССР	729
Ржадек С.: Роль рычагов политики налогов, дотаций и субвенций на современном этапе планового управления в чехосл. сельском хозяйстве	751
Забранска А.: Развитие положения доходов сельскохозяйственных предприятий в течение пятого пятилетнего плана и эффективность экономических орудий	761
Соботка Л.: Некоторые итоги исследования конструкции и соотношений цен на продукты сельского хозяйства	773
Новак Я.: Себестоимость в сельском хозяйстве и ее развитие с 1967 по 1974 г.	787
Баца Я.: Структуры капиталовложений в перспективном развитии чехосл. сельского хозяйства	797
Клечка М.: Проведение оценки сельскохозяйственного земельного фонда ЧССР и его роль в плановом управлении сельским хозяйством	807

Рецензия:

Соботка Л.: Новые явления в развитии нашего социалистического сельского хозяйства	817
---	-----

Приложения:

Статистические сводки о чехословацком и заграничном сельском хозяйстве (Совместные сельскохозяйственные предприятия)	
Применение экономико-математических методов при управлении сельским хозяйством (Применение метода МОДС в управлении и планировании развития продуктивного разведения кур-несушек с учетом производства потребительских яиц)	

CONTENTS

Kunc J.: Planned Management in Solving the Main Problems of the Development of Agriculture	727
Kunc J., Korbíni J.: Gradual Equalization of the Levels of Agriculture in the Czech Socialist Republic and the Slovak Socialist Republic	729
Burian J.: The Role of the Plan at the Present Stage of the Development of Agriculture in the Czechoslovak Socialist Republic	741

Rádek S.: The Role of the Tax, Grant, and Subsidizing Policies at the Present Stage of Planned Management in the Czechoslovak Agriculture	751
Zábranská A.: The Development of Farm Income Situation in the Course of the fifth 5-year Plan and the Efficiency of Economic Tools	761
Sobotka L.: Some Results of the Research of Construction and Relations of Agricultural Prices	773
Novák J.: Prime Costs in Agriculture and their Development from 1967 to 1974	787
Bača J.: Capital Investment Structures in the Long-Term Development of Czechoslovak Agriculture	797
Klečka M.: Land Assessment and Evaluation in the ČSSR and its Role in the Planned Management of Agriculture	807

Reviews

Sobotka L.: New Phenomena in the Development of our Socialist Agriculture	817
---	-----

Supplements

Statistical Surveys of Agriculture in Czechoslovakia and Abroad (Joint Agricultural Enterprises)	
The Use of Economic-mathematic Methods in the Management of Agriculture (Application of the MODS Method to the Management and Planning of Development in Commercial Laying-hen Breeding, as oriented to the Production of Market Eggs)	

INHALT

Kunc J.: Planmäßige Leitung bei der Sicherstellung der grundlegenden Fragen zur Entwicklung der Landwirtschaft	727
Kunc J., Korbíni J.: Aufgabe des Plans in der gegenwärtigen Etappe der Entwicklung der Landwirtschaft in der ČSSR	729
Burian J.: Fragen des schrittweisen Ausgleiches des Niveaus der Landwirtschaft in der ČSR und der SSR	741
Rádek S.: Aufgabe der Instrumente für Steuer-, Dotations- und Subventionspolitik in der gegenwärtigen Etappe der planmäßigen Leitung der tschechosl. Landwirtschaft	751
Zábranská A.: Die Entwicklung der Einkommenssituation der landwirtschaftlichen Betriebe im Verlauf des 5. Fünfjahrplans und Effektivität ökonomischer	761
Sobotka L.: Einige Resultate der Forschung, Gestaltung und Relation der Preise von landwirtschaftlichen Produkten	773
Novák J.: Selbstkosten in der Landwirtschaft und ihre Entwicklung von 1967 bis 1974	787
Bača J.: Investitionsstrukturen in der langfristigen Entwicklung der tschechosl. Landwirtschaft	797
Klečka M.: Bewertung des landwirtschaftlichen Bodenfonds der ČSSR und seine Aufgabe in der planmäßigen Leitung der Landwirtschaft	807

Rezensionen

Sobotka L.: Neue Erscheinungen in der Entwicklung unserer sozialistischen Landwirtschaft	817
--	-----

Beilagen

Statistische Übersichten über die tschechosl. und ausländische Landwirtschaft (Gemeinsame landwirtschaftliche Betriebe)	
Anwendung ökonomisch-mathematischer Methoden bei der Leitung der Landwirtschaft (Anwendung der Methode MODS in der Leitung und Planung der Nutzhaltung von Legehennen mit Richtung auf die Produktion von Konsumeiern)	

Rozšiřuje Poštovní novinová služba. Objednávky a předplatné přijímá PNS - ústřední expedice tisku, administrace odborného tisku, Jindřišská ulice 14, 110 00 Praha 1. Lze též objednat u každé pošty i poštovního doručovatele. Objednávky do zahraničí vyřizuje PNS - ústřední expedice tisku, oddělení vývozu tisku, Jindřišská ulice 14, 110 00 Praha 1. Vytiskl MÍR, novinářské závody, n. p., závod 6, Legerova ulice 22, 120 00 Praha 2.

POUŽITÍ

EKONOMICKO-MATEMATICKÝCH METOD

PŘI ŘÍZENÍ ZEMĚDĚLSTVÍ

ČÍSLO II 1975

**APLIKÁCIA METÓDY MODS V RIADENÍ A PLÁNOVANÍ VÝVOJA
ÚŽITKOVÉHO CHOVU NOSNÍC SO ZAMERANÍM NA VÝROBU
KONZUMNÝCH VAJEC**

Všeobecná charakteristika

V posledných rokoch sa prejavuje rastúca potreba ekonomicko-matematických metód a využitia výpočtovej techniky. V súvislosti so zavádzaním zdokonalenej sústavy riadenia a plánovania sa dá očakávať, že sa vývoj v tomto smere urýchli, čím sa vytvoria podmienky pre širšie uplatnenie výpočtovej techniky pri riešení problémov plánovania a organizácie výroby. Použitie ekonomických nástrojov pri riadení výroby povedie k hľadaniu ciest čo najefektívnejšieho využitia výrobných zdrojov. Zatiaľ čo doteraz pri tvorbe odvetvového a podnikového plánu boli rozhodujúce exogénne faktory nepodložené dôkladným rozborom výrobných možností odvetvia ako aj podniku, zmení sa charakter riadiacej práce. Vytvorením podmienok pre samostatné rozhodovanie, zameranie výroby a rozmiestnenie výrobných síl, vzrastie faktická zodpovednosť vedenia odvetvia a podniku, zvýšia sa nároky na jeho odbornú úroveň a nevystačí sa len s doterajšími metódami a prostriedkami k prevádzaniu rozborov a získavaniu potrebných informácií pri rozhodovaní.

Do socialistického poľnohospodárstva je nutné prenášať nielen priemyselnú techniku, ale aj organizačné metódy riadenia, osvedčené v priemysle. Je preto žiadúce aby všetky výrobné zdroje boli využité čo najefektívnejšie v záujme zvýšenia výroby a hospodárnosti.

Potreba riešenia problému

Odvetvie, ktoré sa čo najbližšie priblížilo k priemyselnej výrobe a v niektorých prípadoch ju takmer dosahuje, je výroba hydinového mäsa a vajec. Toto odvetvie prešlo rýchlym revolučným dynamickým vývojom. Napriek tomuto konštatovaniu musíme mať neustále na zreteli, že oproti priemyslu je tu podstatný rozdiel medzi výrobnými prostriedkami. Keď v priemysle sú to stroje, v hydinárskej veľkovýrobe sú to živé zvieratá, ktoré vďaka dynamike biologických procesov neustále menia svoje vlastnosti a preto majú aj odlišné nároky na prostredie, čím sa vyžaduje aj iný prístup k organizácii výroby. Vzhľadom k uvedeným skutočnostiam sa javí akútna potreba v hydinárskom odbore pri vývoji strednodobých a dlhodobých prognostických zámeroch venovať pozornosť problémom racionalizácie riadenia a aplikácii kvantitatívnych metód výpočtovej techniky s prihliadnutím na tieto špecifické podmienky. Objektívne predpo-

klady na uplatnenie matematických metód a výpočtovej techniky v odbore hydinárskom sú mimoriadne priaznivé. Vysoký stupeň technického rozvoja, koncentrácie a integrácie výroby, ktorý patrí k najvyšším medzi poľnohospodárskymi odbormi, vytvára priaznivé predpoklady nielen pre zavádzanie týchto metód, zároveň dáva predpoklad k využitiu tohto odboru ako modelu pre overenie rozvoja integrovaných prepojení informačných systémov a využitia výpočtovej techniky. Jednou z takýchto metód je aj modelovanie dynamických systémov (MODS).

Táto metóda je určená aj pre riadenie hydinárskeho podniku ako metóda, pomocou ktorej možno sledovať vývoj základného krdla nosníc v úžitkovom chove, potrebu pracovných síl, spotrebu materiálu, vývoj nákladov, produkciu, ďalších zdrojov potrebných pre výrobu a výnosy vyjadrené v hodnotových vzťahoch. Tento systém zberu a analýzy základných výrobnno-ekonomických dát poskytuje operatívne priebežný i sumárny pohľad na výrobu pre potreby riadenia a plánovania. Tým nahradzuje potrebu vyhodnocovať tieto ukazovatele jednotlivo alebo v prípade naliehavosti v jednotlivých operačných úlohách riadenia. Pretože aplikovaný systém poskytuje informácie o všetkých týchto problémoch priebežne a kompletne v pravidelných zvolených časových intervaloch, znamená to oproti klasickým riadiacim systémom značný progres nielen v objeme spracovávaní informácií, ale predovšetkým v skrátenom časovom intervale oproti doterajším uzávierkám, používaným pri súčasnom spracovávaní štatisticko-ekonomických informácií.

Metóda MODS je určená pre konštrukciu a výpočet simulačných modelov zložitých deterministických dynamických systémov, slúžiacich pre výpočet a modelovanie vývoja určitého systému. Okrem toho umožňuje táto metóda aj vlastnú konštrukciu simulačných modelov, čím nahradzuje doteraz nezbytnú tvorbu špeciálneho programu pre každý jednotlivý problém. Preto z tohto hľadiska slúži ako vyjadrovací prostriedok pre formuláciu patričného vzťahu, dokonca až do takej miery ako špecializovaný symbolický jazyk.

Prehľad literatúry

Táto metóda, ako aj iné progresívne metódy, prešla svojím vývojom. Východiskom bol model výrobnofinančného plánu poľnohospodárskeho podniku vyvinutého v rámci automatizácie pre samočinný počítač v roku 1966, umožňujúci zostavovanie obratu stáda hovädzieho dobytku priamo na počítači a nie ako súčasť prípravy vstupných podkladov. Základným charakteristickým rysom uvedeného programu bola snaha zachovať a rešpektovať v plnej miere dynamický charakter sledovaného problému. Preto bol program konštruovaný presne podľa biologických a iných väzieb, ktoré existujú vo vývoji stáda. Program umožňoval simulovať vývoj stáda hovädzieho dobytku v ľubovoľných časových intervaloch. Jeho využitie presiahlo predpokladaný rámec modelu výrobnofinančného plánu poľnohospodárskeho podniku a prinieslo celý rad zaujímavých a cenných skúseností, ktoré boli využité pri vývoji vypracovania metódy MODS. Výhody simulačného programu vyvolali podnety spracovať podrobné programy aj pre iné problémy. Vzhľadom k tomu, že vypracovanie takéhoto špeciálneho simulačného programu býva z časového hľadiska ako aj z hľadiska vynaloženia nákladov veľmi náročnou úlohou, bol urobený pokus na zostavenie vše-

obecnej metódy, ktorá by umožňovala konštrukciu a výpočty simulačných modelov pre ľubovoľný problém bez toho, že by bolo nutné zostavovať vždy nový špecializovaný program. Týmto pokusom bola prvá varianta metódy MODS (modelovanie dynamických systémov) vypracovaná vo Výskumnom ústave poľnohospodárskej ekonomiky v Prahe v prvej polovici roku 1967. Postupným overovaním a zdokonaľovaním programov a doplnením nových funkcií vznikla v roku 1968 a začiatkom roku 1969 (Hirš 1970) zdokonalená alternatíva tejto metódy, ktorá je v súčasnej dobe využívaná.

K prvej aplikácii tejto metódy došlo práve v oblasti, ktorá slúžila ako model pri jej konštrukcii v oblasti automatického výpočtu vývoja stáda hovädzieho dobytká, výroby mäsa a mlieka (Hirš 1967, 1971a).

K ďalšiemu využitiu modelovania došlo pri riešení modelu vývoja stáda ošípaných (Hirš 1971b). V oboch prípadoch došlo k výrazným ekonomickým efektom, celkovému detailnému prehľadu výrobného procesu a k rozboru výsledkov štruktúry a vývoja stáda. Metóda MODS našla svoje využitie aj vo výrobe krmív (Leipnitz 1974), kde jej úlohou bol proces plynulého zásobovania dojníc zeleným krmivom. Mimo uplatňovania tejto metódy v živočíšnej výrobe začína konštruovanie riadenia tohto typu prechádzať aj do odvetvia rastlinnej výroby, kde modelovaním jednotlivých technologických procesov a zostavovaním technologických kariet jednotlivých plodín značne zefektívňuje stupeň riadenia (Cvečko, Chochol 1973, Hirš 1973). Aka sme už v predchádzajúcich riadkoch konštatovali, veľkovýroba hydinového mäsa a vajec je na vysokom stupni integrácie, a preto je nutné, aby riadenie, plánovanie a prognostika prešli inováciou k vysokoefektívnym metódam, medzi ktoré sa zaraďuje aj modelovanie dynamických systémov.

KONŠTRUKCIA A POPIS MODELU PRE VÝVOJ ÚŽITKOVÉHO CHOVU NOSNÍC A VÝROBU KONZUMNÝCH VAJEC

Súčasný stav

Pri zbere a vyhodnocovaní primárnych záznamov, potrebných pre plánovanie a riadenie odvetvia alebo podniku na výrobu konzumných vajec, prevláda manuálna práca. Množstvo informácií je značné a neustále narastá. Situácia sa stáva neprehľadná. Preto v prevažnej miere pri plnení týchto úloh sa zpracovávajú len niektoré zvolené ukazovatele v obmedzenom časovom období. Takto získané informácie podávajú jednostranný prehľad, ktorý situáciu zkresľuje. Závery a zásady prijaté na základe týchto údajov bývajú často neučinné a v niektorých prípadoch majú aj negatívne vplyvy.

Naproti tomu metóda MODS umožňuje rýchlu orientáciu v danej situácii, operatívne zasahovanie do výroby s možnosťou preveriť si niekoľko alternatívnych technologických procesov s predpokladanými výsledkami a s radom ďalších výhod na základe objektívnych a komplexných informácií.

Voľba technologického procesu pre modelovanie a konštrukciu modelu

Pred započatím konštrukcie modelu sme chceli vychádzať zo skúseností, ktoré sa v tejto oblasti získali v iných odvetviach živočíšnej výroby, ako u hovädzieho dobytku a ošipaných, ale ukázalo sa, že tu ide o diametrálne rozdielne technologické procesy, ktoré sa líšia principiálne už v tom, že u týchto modelov sa uvažovalo s uzavretým obratom stáda, kdežto v tomto prípade prichádza do úvahy otvorený obrat kídla, nakoľko sa zaoberá časťou celého technologického systému v chove nosníc.

Prečo sme započali s modelom úžitkového chovu nosníc? Komplexnú technológiu chovu nosníc so zameraním na výrobu konzumných vajec sme si rozdelili do nasledujúcich etáp:

1. Plemenársko-šľachtiteľský proces výskumného typu, kam patrí predovšetkým tvorba nových línií, ich testovanie a výroba rodičovského materiálu.

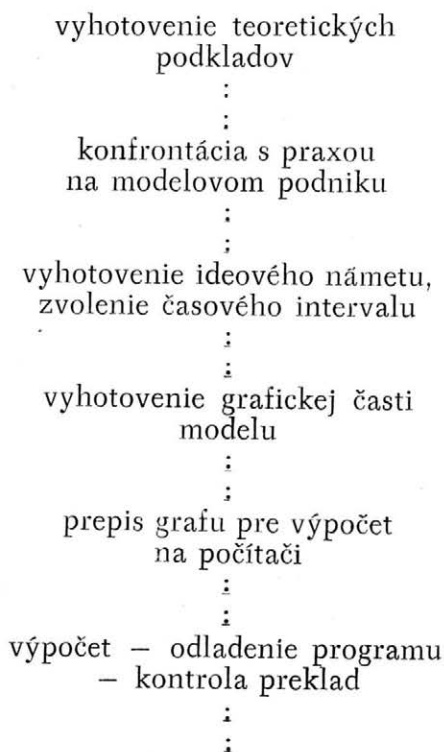
2. Plemenársko-šľachtiteľský proces vývojového typu, kde sa testuje rodičovský materiál a tvoria sa základy pre rozmnožovací chov.

3. Proces výrobného charakteru, ako je:

- rozmnožovací chov a výroba násadových vajec,
- liahnutie a výroba jednodenných kurčiat – nosníc,
- úžitkový chov nosníc so zameraním na produkciu konzumných vajec.

Pri úvahe, ktorou z uvedených častí započat modelovanie, vyšla nám jednoznačne posledná časť – úžitkový chov nosníc, lebo táto v súčasnej dobe integrácie a špecializácie predstavuje najstabilnejšiu oblasť.

Po vytýčení si tohto cieľa sme začali so samotnou konštrukciou modelu. Táto konštrukcia prebiehala v nasledujúcich etapách:

stanovenie
 počiatočného stavu
 :
 :
 overenie funkcie
 modelu
 :
 :
 analýza výsledkov
 vývoja systému
 :
 :
 úpravy a doplnky
 modelu
 :
 :
 výpočet vývoja systému pre
 praktickú variantu s konkrétnymi
 dátami
 :
 :
 porovnanie výpočtu
 s praxou
 :
 :
 zavedenie systému
 do prevádzky

Popis modelu

Pri konštrukcii modelu sa vychádzalo z technológie chovu nosníc. Východiskový bod modelu je zaradenie jednodenných kurčiat, koniec modelu nastáva vyradením neproduktívnych nosníc. Modelovaný obrat chovu nosníc je otvoreným obratom. Spojenie tohto systému s vonkajškom je prostredníctvom nákupu. Diagram modelu a samotný obrat bol konštruovaný tak, že časový priebeh je zľava doprava a tak aj bude podrobne popísaný.

Za základnú časovú jednotku modelu bol zvolený jeden týždeň. Vychádzalo sa pritom z potrieb operatívneho plánovania a riadenia hydinárskeho podniku, ako aj z toho, aby stanovenie technologických koeficientov bolo čo najjednoduchšie.

Model je konštruovaný tak, aby bolo možné sledovať vývoj chovu ako celku a zároveň vývoj a ekonomiku jednotlivých turnusov, ako do systému prichádzajú. V dôsledku toho bolo treba pri sledovaní vývoja turnusov zaviesť časové rozlíšenie ukazovateľov nákladovosti.

Preto sa v prvom prípade pri výpočte a simulácii vychádza zo stavu chovu v tej-ktorej časovej jednotke a v druhom prípade z priemerného počtu kŕmnych dní na jednu časovú jednotku.

Model úžitkového chovu nosníc sa skladá zo štyroch častí:

1. Kurčatá 1 – 3 týždňové (skup. 1)
2. Kurčatá 3 – 20 týždňové (skup. 2)
3. Nosnice 20 – 64 týždňové
4. Časť rezervy

1. V tejto časti je vstup do systému prostredníctvom nákupu jednodenných kurčiat. Z počtu nakúpených kurčiat a nákupnej ceny sa stanovuje cena nákupu (prvky 1, 215 a 216 viď tabuľkovú prílohu a grafické znázornenie modelu). K množstvu zaradenému do stavu (prvok 3) sa pripočítava ešte bonifikácia. Skutočné zaradenie v prípade prekročenia obmedzenia kapacity, zmenšené o vyradené kusy (prvok 4 a 7). Celkový stav tejto skupiny je na prvku 10. Brakovanie a úhyn (prvok 9 a 8) sa vykazuje v tretej časovej jednotke a znižuje samozrejme stav skupiny. Brakované kurčatá môžu byť zadelené do rezervnej časti, alebo predané.

Ako už bolo uvedené, k výpočtu ukazovateľov nákladovosti dochádza v dôsledku nutnosti časového rozlíšenia dvoma spôsobmi. Prvý vychádza zo stavu skupiny (obsahujúci kurčatá 1 – 3 týždňové z viacerých turnusov, t. zn. rôzneho veku) pre každú časovú jednotku, druhý spôsob vychádza potom z priemerného stavu každého turnusu a časovo sa rozlišuje.

Úroveň prvku 62 pre každú časovú jednotku sa rovná počtu kŕmnych dní za jednu časovú jednotku (v našom prípade 7 dní). Pomocou koeficientov sa z prvku 62 odvodzujú tieto ukazovatele:

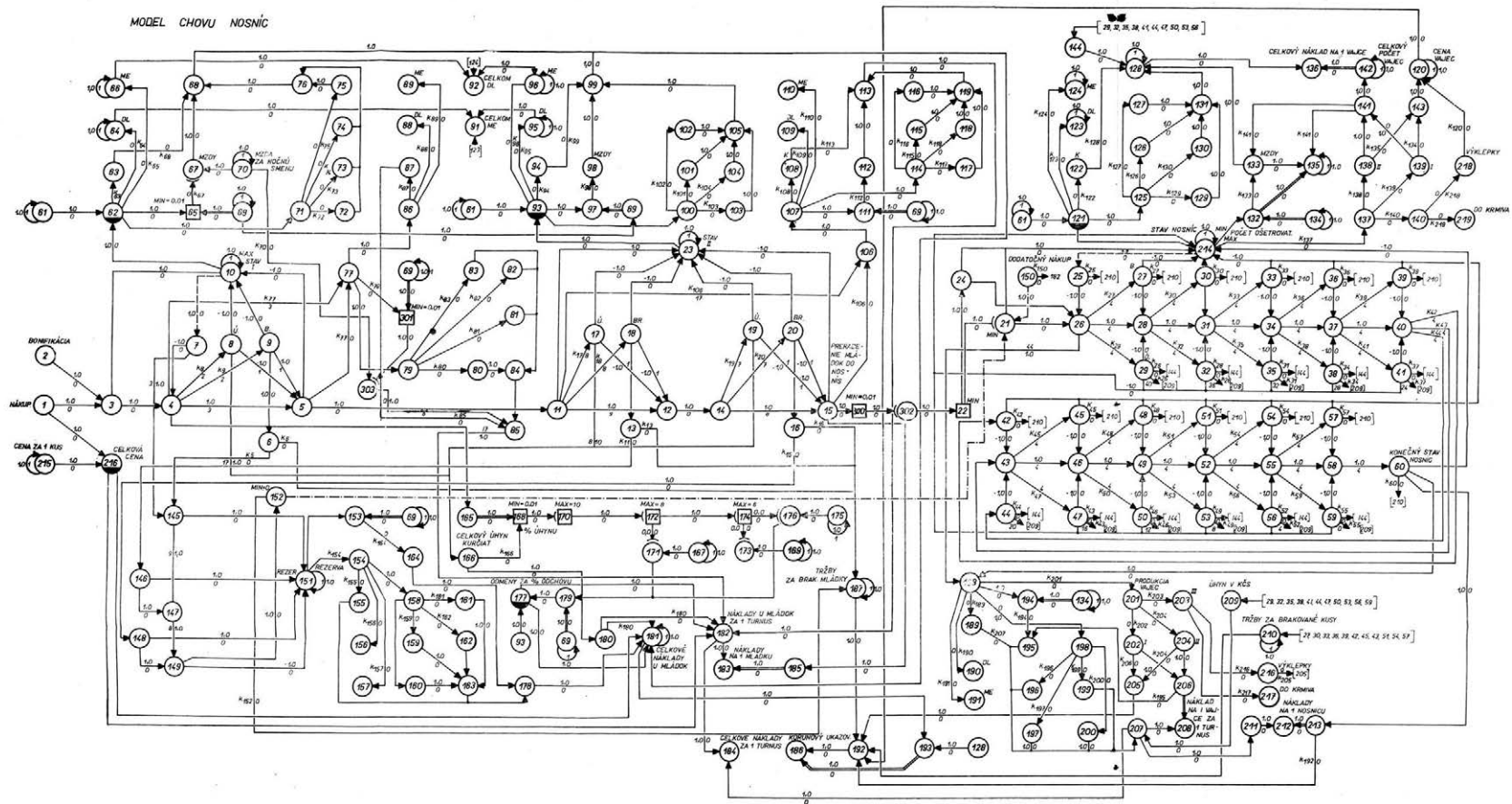
- a) spotreba krmiva, spotreba metabolickej energie a dusíkatých látok (prvky 63, 64 a 65);
- b) mzdové náklady (prvok 67), ktoré obsahujú taktiež príplatky za nočné smeny ošetrovatelkám (prvok 70);
- c) náklady na energiu, náklady na liečivá a dezinfekčný materiál a režijné náklady (prvky 72 a 75);
- d) celkové náklady za skupinu a za jeden týždeň.

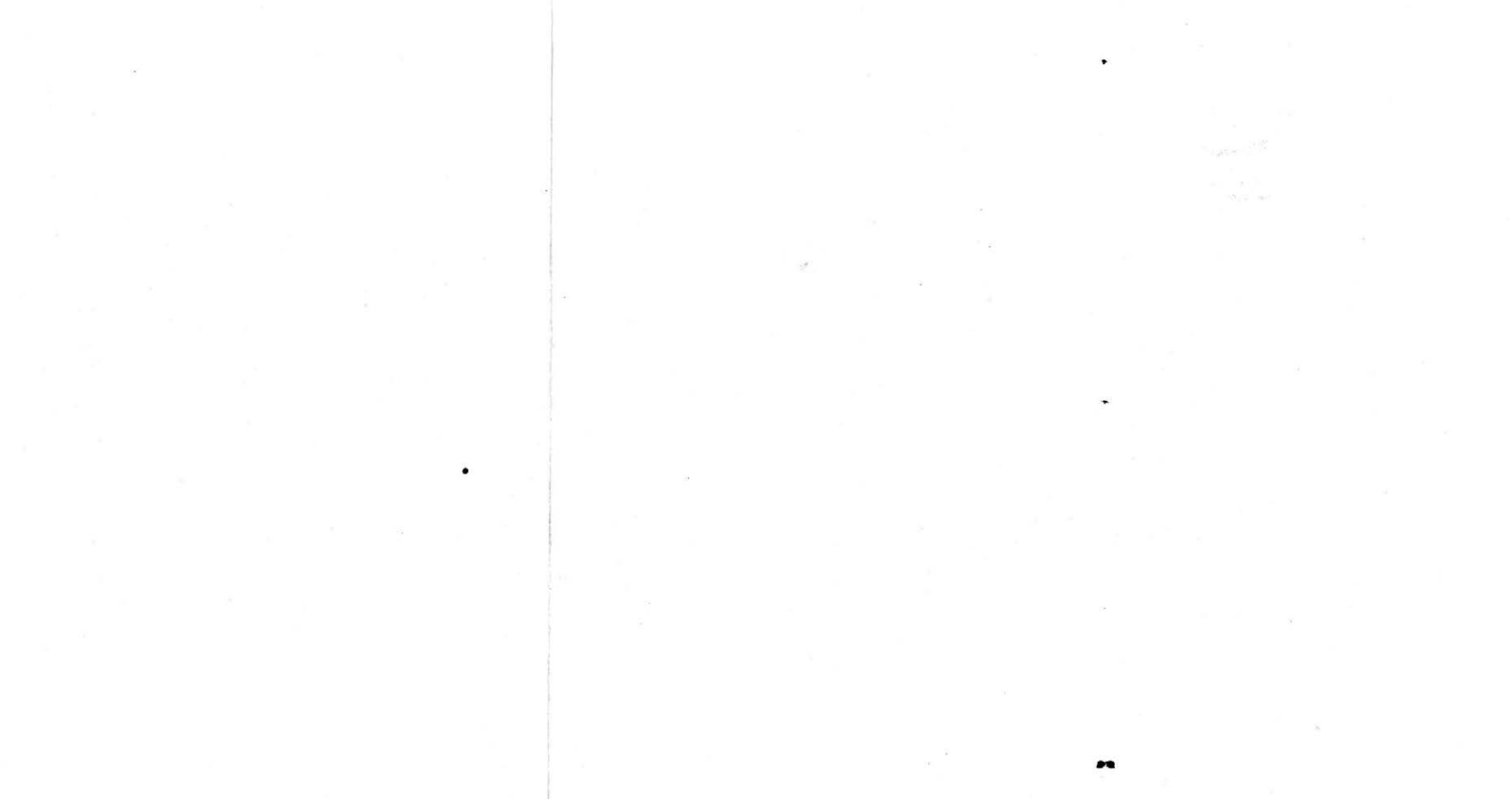
Prvok 77 má svoju úroveň rôznu od nuly v časovej jednotke, ktorá je trikrát väčšia než časová jednotka nákupu kurčiat toho-ktorého turnusu, za ktorý sa priemerný stav počtu kŕmnych dní počíta. Od tohto prvku sa napočítavajú tie isté ukazovatele ako sú uvedené v bodoch a až d, na ktorých prvkoch sú úrovne týchto ukazovateľov, popisuje zoznam prvkov a diagram modelu.

2. K zaradeniu do druhej skupiny kurčiat sa prichádza cez prvok 11. Ako počiatočný stav sa prenáša úroveň tohto prvku taktiež do prvku 106, kde sa v časovej jednotke vyradenia zo skupiny vypočítava celkový počet kŕmnych dní. K vyobrazovaniu brakovania a úhynu dochádza v skupine mládok v 12 a 20 časovej jednotke (prvky 17 a 18, resp. 19 a 20). Rozdelenie brakovaných kusov do rezervy alebo na predaj je umožnené v prvkoch 13 a 16. Uhynuté a brakované kusy znižujú celkový stav na prvku 23.

Východiskové prvky pre výpočet jednotlivých ukazovateľov sú celkom rovnaké ako v prvej časti. Na ktorých prvkoch sa nachádzajú jednotlivé zložky nákladov je možné ľahko vyčítať z diagramu modelu a uvedeného

MODEL CHOVU NOSNIC

soznamu prvkov. Úroveň prvku 15 vyjadruje počet vyradených mládok zo skupiny.

K obidvom už uvedeným častiam patrí tiež výpočet percenta skutočného úhynu na prvku 168. Vypočítané percento úhynu sa porovnáva na prvkoch 170, 172 a 174 s povoleným úhynom podľa noriem. Vypočítané odmeny na prvky 177 potom odpovedajú prepočtu na 1000 kŕmnych dní.

K ukazateľom náležiacim k prvým dvom častiam a časti rezervy patrí ešte ukazovateľ nákladov na jednu mládku, ukazovateľ nákladov za jeden turnus mládok a v celku a ukazovateľ tržieb z brakovaných mládok.

3. Skupina nosníc je najrozsiahlejšiou časťou modelu. Stav skupiny nosníc vyjadruje úroveň prvku 214, ktorá má okrem maximálneho obmedzenia tiež obmedzenie minimálneho zástavu do pavilónu. V prípade nedostatočného zástavu mládok do nosníc sú dve možnosti doplnenia. Prvá možnosť je doplnenie z vlastnej rezervy, druhá nákupom nosníc (prvok 150). Model je konštruovaný tak, aby k nákupu dochádzalo až v prípade úplného vyčerpania rezervy.

K zástavu mládok do nosníc dochádza cez prvok 22. V prvku 22 sa testuje, či množstvo zaraďovaných mládok je postačujúce. V prípade postačujúceho zástavu sa mládky cez prvok 24 zaraďujú do stavu, v opačnom prípade sa počet v prvku 21 dopĺňa a takto doplnený zaraďuje do stavu na prvku 114. Prvok 26 vyjadruje skutočný zástav do skupiny nosníc, zmenšený o prípadne kapacitou vyradené nosnice.

Každú časovú jednotku dochádza v modeli k vykazovaniu úhynu a brakovania, ktoré zmenšujú celkový stav nosníc a sú vykazované v korunách na prvkoch 209 a 210. K vyradeniu nosníc dochádza na prvku 60.

Na prvkoch 121 a 188 dochádza k výpočtu počtu kŕmnych dní za jeden týždeň, resp. k výpočtu celkového počtu kŕmnych dní. Od týchto prvkov sú odvodzované ukazovatele podľa predchádzajúceho členenia. K týmto ukazovateľom pristupuje ešte výpočet produkcie vajec (prvky 137, resp. 201).

Produkcia vajec je ďalej členená na vajcia I., II. a III. triedy. Z tohoto je vypočítavaná hodnota vajec v Kčs (prvky 120 a 205), náklad na jedno vajce (prvky 136 a 206) a odmena za jedno vyprodukované vajce.

K týmto ukazovateľom pristupujú ešte ukazovatele:

- náklady na jeden turnus na prvku 207,
- celkové náklady za nosnicu na prvku 128,
- ukazovateľ nákladov na jednu nosnicu.

Celkové náklady za mládky a nosnice sú na prvku 193, celkové tržby potom na prvku 192.

Podiel týchto dvoch ukazovateľov dáva korunový ukazovateľ na prvku 186.

4. Z brakovaných kusov zo skupiny kurčiat a mládok môže byť podľa rozhodnutia vytváraná rezerva. Táto rezerva má slúžiť, ako už bolo uvedené, na doplnenie zástavu do nosníc. V prípade dostatočného stavu dochádza k odpredaju kusov za určenú cenu (prvok 152).

Celkový stav skupiny rezervy je vyjadrený v prvku 151. U tejto skupiny sú vypočítané taktiež všetky nákladové ukazovatele ako v predchádzajúcich skupinách.

POPIS VÝPOČTU VÝVOJA SYSTÉMU S KONKRÉTNymi ÚDAJMI

Analýza výsledkov simulácie

Pri stanovení východiskových úrovní prvkov a transformačných koeficientov sme vychádzali z niektorých konkrétnych údajov, získaných na Okresnom hydinárskom združení v Rači. Výpočet (simulácia) bol prevedený v dĺžke odpovedajúcej dobe od zaradenia jednodenného kurčťa do okamihu vyradenia už neproduktívnej nosnice, to znamená 65 časových jednotiek. Jedna časová jednotka, ako už bolo uvedené, predstavuje v simulácii jeden týždeň. To znamená, že sa počíta s preradením mládok do stavu nosníc vo veku 140 dní a dĺžka snášky trvá jedenásť mesiacov.

Keďže nie všetky požadované údaje sme v danom období mohli získať na základe konkrétnych štatistík a výkazov, niektoré koeficienty transformácie sme stanovili podľa noriem. Zo strany dodávateľa údajov boli nanesené požiadavky na obmedzenie stavu nosníc (podľa kapacít pavilónov) a taktiež minimálne zaradenie mládok do nosníc. Tieto požiadavky sú v tabuľke počiatočnej podmienky uvedené v časti „obmedzenia úrovne prvkov“.

Ako vyplýva z popisu modelu, je možné u turnusu zaradeného do chovu sledovať vývoj stavu kurčiat, mládok a nosníc, ktorý tvorí základnú os modelu. K tomuto patria odpovedajúce údaje nákladovosti, spotreby, výnosov, úhynu a samozrejme produkcie vajec. Z týchto údajov sú potom odvodené niektoré ukazovatele ako je náklad na jednu nosnicu, náklad na vyprodukované vajce, korunový ukazovateľ a ďalšie. Z konkrétnych vstupných údajov, ktoré sú vyčerpávajúco popísané v tabuľke počiatočnej podmienky, je možné vytvoriť si o priebehu chovu určitého turnusu nasledujúce predstavy.

Do chovu bolo zaradených 17 852 jednodenných kurčiat. Z tohoto počtu sa začínajú odvodzovať týždenné náklady na celý chov. V našom prípade je to v prvom týždni 24 270 Kčs podľa členenia uvedenom v modeli.

V tretej časovej jednotke (v treťom týždni) prichádza k zmenšeniu stavu chovu o 6,38 percent, t. j. 1138 kusov z titulu úhynu za toto obdobie. Do ďalšieho chovu zostáva 16 713 kusov (prvok 23). V dvádnatej časovej jednotke je vykazovaný úhyn za toto obdobie 7,13 percenta, čo činí 1191 kusov, a pre ďalší chov zostáva 15 521 kusov.

V dvadsiatej časovej jednotke (v 140 dňoch veku) je vykázaný úhyn 18,23 percenta, rovnajúci sa 2829 kusom za obdobie medzi dvanástou a dvadsiatou časovou jednotkou. Zároveň sa vybrakovalo 1,77 percenta a 275 kusov. A tak v tomto modelovom turnuse bolo odchovaných 12 417 mládok.

Na základe minimalizujúcej podmienky zástavu nosníc do pavilónu, ktorá si vyžadovala najmenej 17 000 mládok, bol stav odchovaných mládok doplnený o 4583 kusov nákupom, lebo v našom prípade sa neuvažovalo o vytvorení rezervnej skupiny. Táto skutočnosť však nepriaznivo ovplyvňuje celkové ukazovatele nákladovosti.

Vývoj chovu nosníc prebieha, ovplyvnený vykazovaným úhynom, za každé štyri časové jednotky.

Vývoj tohto chovu je znázornený v tab. I.

I. Výpočet obratu kídla u nosníc

Číslo prvku	Časová jednotka	Počiatočný stav v ks	Úhyn v ks	Percento úhynu
29	24	17 000	238	1,4
32	28	16 762	485	2,9
35	32	16 276	765	4,7
38	36	15 511	915	5,9
41	40	14 596	1124	7,7
44	44	13 472	1186	8,8
47	48	12 286	1278	10,4
50	52	11 009	1288	11,7
53	56	9 721	1293	13,3
56	60	8 428	1247	14,8
59	64	7 180	1178	16,4
60	65	6 003	vyraďené nosnice	

Z vývoja obratu kídla je vidieť, že na konci turnusu bolo vyraďených 6003 neproduktívnych nosníc.

Uvedený vývoj chovu nosníc tvoril základ pre výpočet znášky vajec.

Celková produkcia vajec bola 2 531 465 kusov,

z toho vajcia I. triedy 2 151 745 kusov

vajcia II. triedy 227 832 kusov

vajcia III. triedy 151 888 kusov

Zároveň boli vypočítané tieto ekonomické ukazovatele:

náklad na jedno vyprodukované vajce 0,32 Kčs

náklady na jednu nosnicu 116,16 Kčs

spotreba krmiva 146 183,14 kg

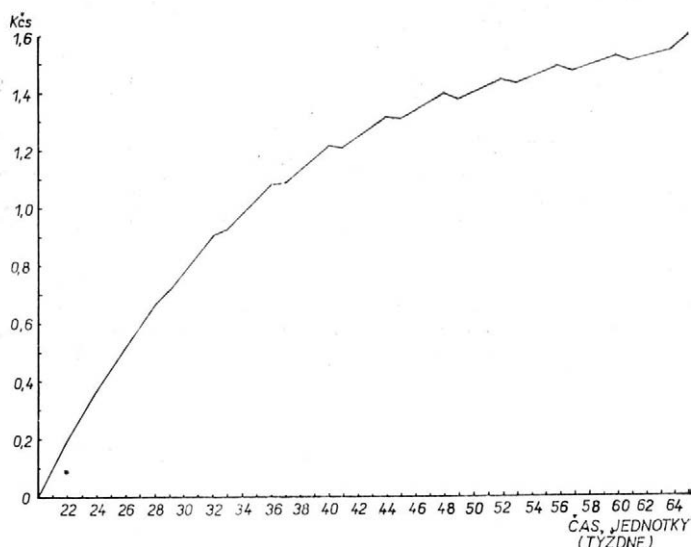
celkové tržby za celý chov 2 531 465 kusov,

Priebeh korunového ukazovateľa sme znázornili na obr. 1.

Samozrejme, že tieto ukazovatele nie sú všetky, ktoré výpočet poskytuje a ktoré detailne rozoberá na každú časovú jednotku, ako je to v popise modelu uvedené. Pre ilustráciu sme vybrali len tieto zaujímavejšie ukazovatele, ktorých výsledky boli napočítané na základe počiatočnej podmienky.

ZÁVER

Rozvoj hydinárskeho odvetvia je sprevádzaný budovaním neustále sa zväčšujúcich celkov a rozsiahlejších organizačných jednotiek. Vďaka technickému rozvoju rastú jednotkové výkony zariadení, agregátov a zvierat.

1. Priebeh korunového ukazovateľa za obdobie znášky

Dochádza k intenzifikácii výrobných procesov. S rastom veľkosti hydinárskych podnikov rastie tiež zložitosť problémov, ktoré je nutné riešiť pri ich riadení. Preto sa venuje týmto otázkam zvýšená pozornosť. Výsledok týchto snažení je progresívne zavádzanie automatizovaných systémov riadenia, ktoré majú za pomoci výpočtovej techniky prejsť k vysokoefektívnym rozhodovacím analýzám.

Do súboru rozsiahlych programov automatizovaného systému riadenia pre riešenie ekonomicko-matematických metód v poľnohospodárstve je zaradené aj modelovanie dynamických systémov. Využívanie tejto metódy v oblasti riadenia a plánovania v hydinárskom odbore na úrovni podniku a odvetvia bude mať teda vzostupný charakter.

Uvedený model predstavuje znázornenie vzťahov určujúcich vývoj krídla úžitkového chovu nosníc so zameraním na výrobu konzumných vajec. Praktické využitie tohto modelu je možné nielen v Okresnom hydinárskom združení v Rači, kde bol overovaný, ale zároveň po nepatrných úpravách sa môže aplikovať na hociktorý podnik zaoberajúci sa výrobou konzumných vajec.

Ďalšie využitie tohto modelu je možné v oblasti plánovania a prognózy s možnosťou simulovania nekonečného radu rôznych alternatív, napr. vypracovaním podobných modelov pre:

1. šľachtenie,
2. rodičovský chov,
3. rozmnožovací chov,
4. liahnutie.

Vzájomným prepojením týchto modelov spolu s týmto popísaným bude možné vybudovať rozsiahlejší systém so sledovaním dodávateľsko-kooperačných vzťahov, čím bude možné získať prehľad o celkovom vývoji

všetkých podnikov, ktoré sa zaoberajú týmito jednotlivými výrobnotechnologickými etapami (obr. 2).

V rámci dodávateľsko kooperačných vzťahov by bola možnosť odpovedať na nasledujúce otázky:

1. Aké minimálne ekonomické výhody očakáva každý z oboch účastníkov od vzájomnej kooperácie.

2. Akú racionálnu výšku ekonomických výhod očakáva každý z účastníkov.

3. Aký má byť optimálny výrobný program podnikov, aby dosahovali čo najväčších výhod zo vzájomnej kooperácie.

Takto vytvorený komplexný automatizovaný systém bude schopný podávať obraz o vývoji v celom odvetví zameranom na výrobu konzumných vajec.

Zvážení možností, ktoré nám táto metóda v širokej škále poskytuje spolu so zmenami, ktoré prinesie do riadiacej a rozhodovacej práce, pridáme k uzávieru, že bude významným pomocníkom pri dosahovaní ďalších vysokoefektívnych výsledkov.

Literatúra

CVEČKO, J. — CHOCHOL, J.: Použitie metódy MODS pri zostavovaní technologických kariet plodín. Zeměd. Ekon., 19, 1973, příloha č. 1.

HIRŠ, J.: Automatizovaný výpočet vývoje stáda skotu, výroby masa a mléka. Informační publikace VÚZE, Praha, 1967.

HIRŠ, J.: Metoda modelování vývoje složitých dynamických systémů (MODS). Zeměd. Ekon., 16, 1970, č. 3, s. 151-162.

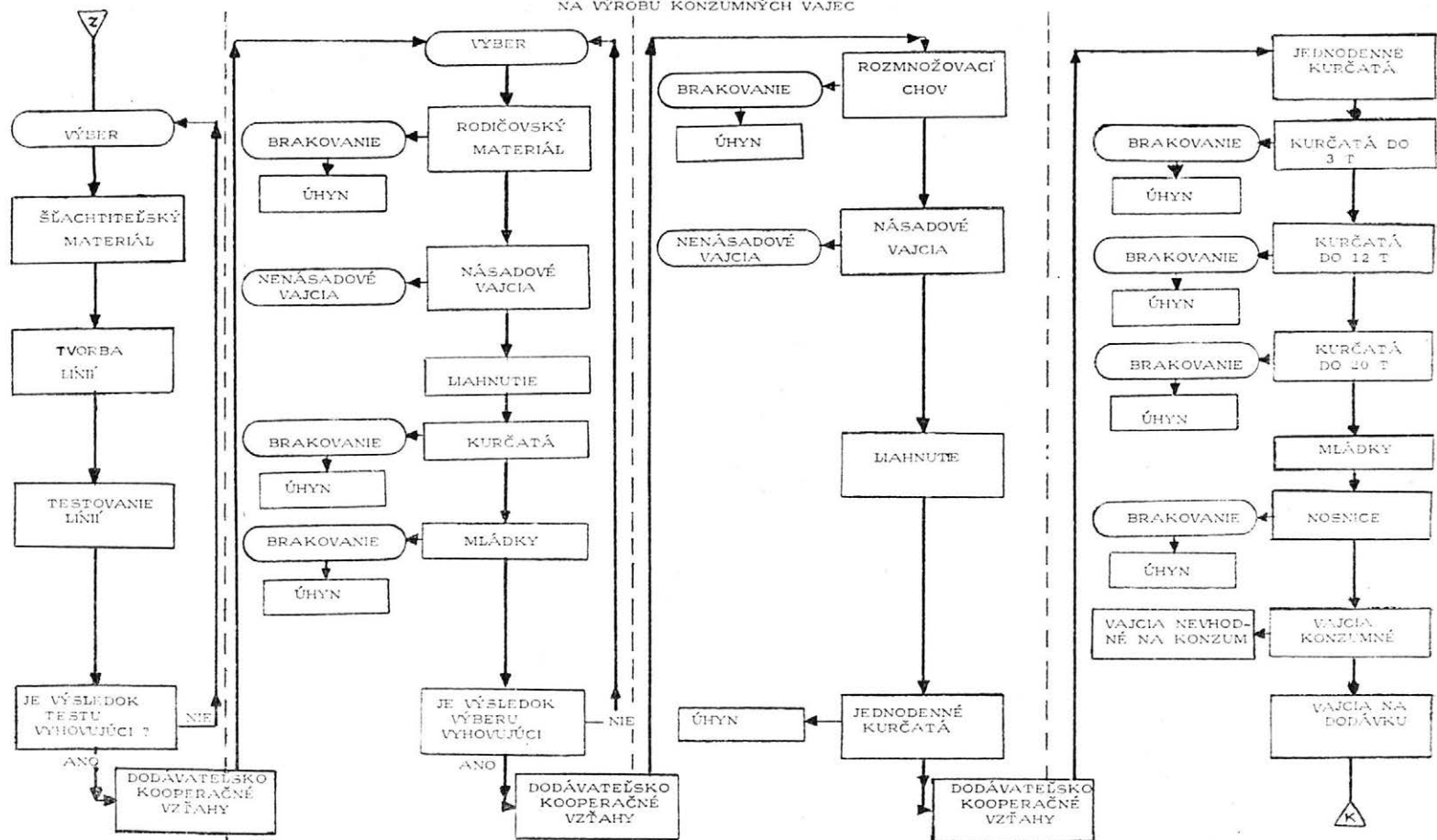
HIRŠ, J.: Modelování technologických procesů rostlinné výroby pomocí metody MODS. Zeměd. Ekon., 19, 1973, příloha č. 6.

HIRŠ, J.: Modelování vývoje stáda prasat pomocí metody MODS. Zeměd. Ekon., 17, 1971, příloha č. 10.

LEIPNITZ, W.: Znázornění procesů plynulé výroby krmiv pomocí metody MODS. Zeměd. Ekon., 20, 1974, příloha č. 2-3.

Ing. Ján Evják, Výskumný ústav chovu a šľachtenia hydiny, Ivanka pri Dunaji, Ing. Jiri Chochol, Podnik racionalizácie a riadenia výpočtovej techniky v poľnohospodárstve a výžive, Bratislava, Ing. Ludmila Hefková, Okresné hydinské združenie, Rača

BLOKOVÉ SCHÉMA POSTUPNÝCH TECHNOLOGICKÝCH PROCESOV SO ZAMERANÍM
NA VÝROBU KONZUMNÝCH VAJEC

SPOLEČNÉ ZEMĚDĚLSKÉ PODNIKY

Rozsah, zaměření a výsledky společných zemědělských podniků

Ukazatel	Měrná jednotka	ČSSR		ČSR		SSR	
		1973	1974	1973	1974	1973	1974
Společné zemědělské podniky	počet k 1. 7.	230	334	146	237	84	97
Z celkového počtu podniků je zaměřeno na:							
agrochemické služby	%	4,4	6,9	4,1	6,3	4,8	8,3
sušení a výrobu krmiv	%	13,5	10,8	21,2	12,2	2,4	7,2
živočišnou výrobu	%	29,6	20,7	37,0	22,8	16,7	15,5
stavební činnost	%	20,0	36,5	2,1	32,5	51,2	46,4
Výměra zemědělské půdy k 31. 12.	ha	723	549	679	549	44	—
Výměra orné půdy k 31. 12.	ha	645	491	641	491	4	—
Podíl SZP na nákupu vepřového masa za zemědělství celkem	%	9,0	12,8	12,3	17,5	1,2	2,0
na nákupu vajec	%	33,3	34,8	31,7	35,1	37,9	33,8
na nákupu jatečné drůbeže	%	7,6	7,9	5,9	6,4	11,2	11,2
Podíl SZP na hrubé zemědělské produkci za zemědělství celkem	%	2,2	2,6	2,3	3,1	1,8	1,6
z toho na živočišné produkci	%	3,9	4,8	4,2	5,6	3,4	3,0

Pramen: FSÚ

Hrubá zemědělská produkce a tržní produkce do státních fondů ve stálých cenách r. 1967

Ukazatel	Měrná jednotka	ČSSR		ČSR		SSR	
		1973	1974	1973	1974	1973	1974
Hrubá zemědělská produkce	mil. Kčs	1617	2032	1188	1644	429	388
v tom: rostlinná	mil. Kčs	6	4	3	3	3	1
živočišná	mil. Kčs	1611	2028	1185	1641	426	387
Tržní produkce do státních fondů	mil. Kčs	1550	2028	1237	1691	313	337
v tom: rostlinná	mil. Kčs	3	2	2	2	1	—
živočišná	mil. Kčs	1547	2026	1235	1689	312	337
Na hrubé zemědělské produkci se podílí:							
rostlinná produkce	%	0,4	0,2	0,3	0,2	0,6	0,2
živočišná produkce	%	99,6	99,8	99,7	99,8	99,4	99,8
Na tržní produkci do státních fondů se podílí:							
rostlinná produkce	%	0,2	0,1	0,2	0,1	0,4	—
živočišná produkce	%	99,8	99,9	99,8	99,9	99,6	100,0
Podíl tržní produkce do státních fondů na:							
hrubé zemědělské produkci	%	95,9	99,8	100,0	100,0	73,1	86,8
hrubé rostlinné produkci	%	54,9	57,1	58,8	70,6	50,1	0,0
hrubé živočišné produkci	%	96,0	99,9	100,0	100,0	73,2	86,9

Pramen: FSÚ

Produkce jednotlivých výrobků (skupin výrobků) ve stálých cenách roku 1967 a jejich podíl na hrubé zemědělské produkci

Výrobek, skupina výrobků	ČSSR				ČSR				SSR			
	1973		1974		1973		1974		1973		1974	
	tis. Kčs	%	tis. Kčs	%	tis. Kčs	%	tis. Kčs	%	tis. Kčs	%	tis. Kčs	%
Zrniny	1 026	0,1	880	0,0	863	0,1	794	0,0	163	0,0	86	0,0
Píceřiny a krmné okopaniny	1 316	0,1	850	0,0	332	0,0	148	0,0	984	0,2	702	0,2
Zelenina	1 501	0,1	2 355	0,1	1 501	0,1	2 355	0,1	—	—	—	—
Jatečný dobytek	687 561	42,5	1 055 183	51,9	660 243	55,6	1 007 165	61,3	27 318	6,4	48 018	12,4
z toho: jatečný skot	5 611	0,3	18 816	0,9	5 555	0,5	18 794	1,1	56	0,0	22	0,0
jatečná prasata	681 816	42,2	1 036 188	51,0	654 576	55,1	988 248	60,1	27 240	6,4	47 940	12,3
Jatečná drůbež	192 080	11,9	214 160	10,5	103 840	8,7	117 152	7,1	88 240	20,6	97 008	25,0
Vejce	709 683	43,9	801 515	39,4	493 307	41,5	587 641	35,8	216 376	50,5	213 874	55,0

Pramen: FSÚ

Počty jednotlivých druhů hospodářských zvířat a osevní plochy jednotlivých plodin ve společných zemědělských podnicích a jejich podíl na stavech a osevních plochách za zemědělství celkem

Ukazatel	ČSSR				ČSR				SSR			
	1973		1974		1973		1974		1973		1974	
	SZP	podíl na zem. v %	SZP	podíl na zem. v %	SPZ	podíl na zem. v %	SZP	podíl na zem. v %	SZP	podíl na zem. v %	SZP	podíl na zem. v %
Stavy zvířat koncem roku v kusech:												
skot celkem	7 219	0,2	11 243	0,2	6 315	0,2	8 820	0,3	904	0,1	2 423	0,2
z toho krávy	91	0,0	400	0,0	91	0,0	400	0,0	—	—	—	—
prasata celkem	381 104	6,1	536 156	8,0	361 081	8,9	478 663	11,1	20 023	0,9	57 493	2,4
z toho prasnice	8 026	1,7	14 906	2,9	7 491	2,4	11 670	3,6	535	0,3	3 236	1,8
drůbež celkem	6 077 779	14,4	6 605 113	16,7	4 130 307	15,0	4 398 538	16,7	1 947 472	14,2	2 206 575	16,8
z toho slepice	3 465 188	15,6	3 766 058	17,8	2 528 451	16,8	2 764 189	19,5	936 737	13,1	1 001 869	14,2
Osevní plochy v ha:												
zrniny	273	0,0	204	0,0	154	0,0	185	0,0	119	0,0	19	0,0
krmné okopaniny	6	0,0	—	—	6	0,0	—	—	—	—	—	—
pícniny	255	0,0	65	0,0	255	0,0	65	0,0	—	—	—	—
zelenina	91	0,2	183	0,4	91	0,4	183	0,8	—	—	—	—

Pramen: FSÚ

Podíl jednotlivých druhů zvířat (v %) ustájených ve stájích s velkovýrobní technologií¹⁾ z celkového počtu zvířat (stav koncem roku)

Druh zvířat	ČSSR		ČSR		SSR	
	1973	1974	1973	1974	1973	1974
společné zemědělské podniky						
Telata	91,7	100,0	99,5	100,0	62,8	100,0
Mladý skot	75,6	100,0	78,4	100,0	0,0	—
Prasnice	88,9	100,0	72,1	100,0	100,0	97,3
Prasata na výkrm	100,0	96,1	100,0	94,6	72,8	100,0
Drůbež ²⁾	82,3	86,5	85,7	89,4	74,6	80,6
JZD						
Telata	38,1	39,2	38,2	39,5	38,1	38,1
Mladý skot	39,1	42,8	35,3	39,8	47,4	49,2
Prasnice	47,5	48,9	52,9	56,6	37,7	35,3
Prasata na výkrm	28,7	30,1	28,7	30,4	28,8	29,8
Drůbež ²⁾	90,3	99,7	98,2	100,0	72,0	78,8
státní statky						
Telata	42,3	44,2	40,3	41,6	51,1	56,3
Mladý skot	30,4	36,2	27,7	34,2	39,6	41,1
Prasnice	46,2	47,3	50,0	49,4	36,2	42,2
Prasata na výkrm	39,3	36,7	37,6	35,5	43,8	40,1
Drůbež ²⁾	81,5	84,8	87,8	92,6	63,7	63,8

¹⁾ stáje pro telata s kapacitou nad 100 ks, pro mladý dobytek nad 96 ks, prasnice nad 50 ks, prasata na výkrm nad 500 ks a drůbež nad 1000 ks

²⁾ slepice, kohouti, kuřata

Pramen: FSÚ

**Počet kusů zvířat připadajících na 1 provozovnu (stáj) s velkovýrobní technologií¹⁾
(stav koncem roku)**

Druh zvířat	ČSSR		ČSR		SSR	
	1973	1974	1973	1974	1973	1974
společné zemědělské podniky						
Telata	180	284	195	415	123	146
Mladý skot	644	617	644	617	—	—
Prasnice	143	162	154	161	116	166
Prasata na výkrm	1172	1070	1191	1056	758	1192
Drůbež ²⁾	10210	10839	11236	11845	8308	9098
JZD						
Telata	126	132	126	132	127	132
Mladý skot	121	126	127	135	112	113
Prasnice	72	119	78	146	60	61
Prasata na výkrm	672	697	750	763	582	623
Drůbež ²⁾	5253	6440	4978	6356	6383	6716
státní statky						
Telata	171	186	175	197	158	156
Mladý skot	129	142	138	152	110	117
Prasnice	79	89	81	92	71	81
Prasata na výkrm	813	853	868	913	705	739
Drůbež ²⁾	7700	8489	8167	9258	6305	6434

¹⁾ stáje pro telata s kapacitou nad 100 ks, pro mladý dobytek nad 96 ks, prasnice nad 50 ks, prasata na výkrm nad 500 ks a drůbež nad 1000 ks

²⁾ slepice, kohouti, kuřata

Pramen: FSÚ

Počet kusů zvířat připadajících na 1 ošetrovatele ve stájích s velkovýrobní technologií¹⁾ (stav koncem roku)

Druh zvířat	ČSSR		ČSR		SSR	
	1973	1974	1973	1974	1973	1974
společné zemědělské podniky						
Telata	71	94	84	101	38	77
Mladý skot	161	213	161	213	—	—
Prasnice	51	56	45	55	92	66
Prasata na výkrm	1068	1070	1119	1085	424	962
Drůbež ²⁾	4819	4926	5322	5061	3895	4646
JZD						
Telata	46	47	48	50	42	42
Mladý skot	39	43	44	49	34	35
Prasnice	26	43	26	47	28	29
Prasata na výkrm	277	310	305	352	244	267
Drůbež ²⁾	2677	2938	2675	2944	2685	2920
státní statky						
Telata	60	64	61	65	56	59
Mladý skot	48	56	57	62	35	43
Prasnice	30	33	30	33	30	34
Prasata na výkrm	449	478	495	537	368	380
Drůbež ²⁾	3737	3800	3986	4129	3010	2907

¹⁾ stáje pro telata s kapacitou nad 100 ks, pro mladý dobytek nad 96 ks, prasnice nad 50 ks, prasata na výkrm nad 500 ks a drůbež nad 1000 ks

²⁾ Slepice, kohouti, kuřata

Pramen: FSÚ

Nákladovost ve společných zemědělských podnicích, JZD a státních statcích

Ukazatel	ČSSR		ČSR		SSR	
	1973	1974	1973	1974	1973	1974
společné zemědělské podniky						
Na 100 Kčs výkonů připadá:						
materiálových a jiných nákladů	77,96	77,29	79,06	78,24	72,78	72,49
mezd a odměn za práci	8,09	7,66	7,87	7,45	9,17	8,69
celkem	86,05	84,95	86,93	85,69	81,95	81,18
Rentabilita v % ¹⁾	10,88	12,23	10,01	11,43	15,17	16,48
JZD						
Na 100 Kčs výkonů připadá:						
materiálových a jiných nákladů	50,77	51,02	49,77	50,53	52,62	51,86
mezd a odměn za práci	28,03	27,10	27,54	26,80	28,92	27,61
celkem	78,80	78,12	77,31	77,34	81,54	79,47
Rentabilita v % ¹⁾	16,69	17,70	19,11	19,13	12,48	15,25
státní statky						
Na 100 Kčs výkonů připadá:						
materiálových a jiných nákladů	65,58	65,28	65,87	65,73	64,67	63,88
mezd a odměn za práci	28,25	27,56	27,67	26,99	30,04	29,34
celkem	93,83	92,84	93,54	92,72	94,71	93,22
Rentabilita v % ¹⁾	3,56	4,03	4,03	4,39	2,15	2,93

¹⁾ poměr zisku k nákladům a výdajům (upraveným o finanční výnosy) na výkony

Pramen: FSÚ